

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Teisės teorijos ir istorijos katedra**

Eglės Ivanauskaitės
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Teismo precedento kaip teisės šaltinio problematika
Lietuvoje**

Vadovas: doc. dr. Zenonas Namavičius
Recenzentas: doc. dr. Haroldas Šinkūnas

Vilnius 2008

TURINYS

1. Įžanga.....	2
2. Stare decisis doktrina ir jos evoliucija.....	7
2.1. Teisės šaltinio samprata.....	7
2.2. Stare decisis principo samprata	9
2.3. Stare decisis doktrinos istorinė raida.....	10
2.4. Precedento prigimtis ir sudėtis	13
2.5. Precedento privalomumas	15
3. Precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvos teisės sistemoje	18
3.1. Lietuvos teisės sistema	18
3.2. Precedento vieta Lietuvos teisės šaltinių sistemoje iki nepriklausomybės atkūrimo 1990 m.....	20
3.2.1. Precedento vieta teisės šaltinių sistemoje tarpukario Lietuvoje	21
3.2.2. Precedento vieta teisės šaltinių sistemoje tarybinėje Lietuvoje.....	28
3.3. Precedento vieta Lietuvos teisės šaltinių sistemoje po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m.....	35
3.3.1. Statutinės teisės reguliavimas.....	35
3.3.2. Lietuvos teisės mokslo doktrina	44
3.3.3. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimų reikšmė	49
3.3.4. Numatomi statutinės teisės pakeitimai	55
3.3.5. Teismų praktikos analizė.....	57
4. Išvados.....	65
5. Literatūros sąrašas	67

1. IŽANGA

2006 m. kovo 28 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą,¹ kuriame konstatavo, kad „tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t.y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedencius, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų“. Cituotas Konstitucinio Teismo nutarimas teisininkų bendruomenėje sukėlė didelius ginčus. Iki šiol diskutuojama, ar yra Lietuvoje, kontinentinės teisės valstybėje, kurioje stereotipiškai pagrindiniu teisės šaltiniu laikomas įstatymas, įtvirtintas bendrosios teisės precedento institutas.

Šiame darbe nagrinėjama tema yra aktuali praktikai, kadangi Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suformuluoti teiginiai tiesiogiai palietė visų Lietuvos teismų veiklą. Teismai buvo įpareigoti nagrinėjant bylas privalomai remtis ne tik įstatymu, bet ir ankstesniais teismų sprendimais. Todėl praktikuojantiems teisininkams, ypač teisėjams, yra svarbu ir reikalinga gerai suprasti precedento instituto sampratą bei vietą teisės šaltinių sistemoje. Tik tokiu būdu bus galima užtikrinti tinkamą ir teisingą precedento instituto taikymą. Pažymėtina ir tai, kad šio darbo tema aktuali yra ir teorijos požiūriu. Dėl susiklosčiusių istorinių aplinkybių, Lietuvoje nuo seno buvo jaučiama stipri pozityvistinės teisės įtaka ir pagrindiniu teisės šaltiniu buvo pripažįstamas tik įstatymas, todėl precedento instituto problematika Lietuvos teisės doktrinos atstovų yra gana mažai nagrinėta. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarimu precedentą oficialiai pripažino teisės sistemos dalimi. Tačiau norint, kad precedento institutas būtų sėkmingai taikomas praktikoje, Lietuvos teisės mokslas turėtų padėti teismams formuoti ir plėtoti precedento doktriną, taip užtikrinant vienodą jos taikymą praktikoje. Dėl šios priežasties reikalinga suprasti, kokios prielaidos ir aplinkybės sąlygojo bendrosios teisės instituto įtvirtinimą romanų – germanų teisės tradicijos valstybėje.

Darbo tikslas yra atskleisti teismo precedento kaip teisės šaltinio įsitvirtinimą Lietuvos teisės sistemoje. Šiuolaikinės Lietuvos teisės sistemos vystymąsi teoriškai galima suskirstyti į tris etapus - tarpukario nepriklausomos Lietuvos, tarybinės teisės intervencijos ir dabartinės nepriklausomos Lietuvos laikotarpius. Darbe bus siekiama atskleisti precedento instituto evoliuciją visuose šiuose etapuose atskirai. Norint pasiekti užsibrėžtą tikslą, reikalinga įgyvendinti tokius uždavinius: ar bei koku mastu precedentas ir (ar) teismų praktika buvo

---

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2007, Nr. 111-4549).

pripažįstamas teisės šaltiniu tarpukario Lietuvoje ir vėlesnėje tarybinėje Lietuvoje; ar ir kokių mastu precedento institutas yra įsitvirtinęs dabartinėje Lietuvos teisės sistemoje, susiformavusioje po nepriklausomybės atkūrimo? Išanalizavus nurodytus klausimus, bus galima pasakyti, ar didėja precedento instituto reikšmė Lietuvoje.

Pagrindinis šio darbo objektas yra precedento kaip teisės šaltinio vieta Lietuvos teisės sistemoje.² Darbe nėra keliamas klausimas, ar teisėjai gali kurti teisę, nėra kvestionuojama įstatymo kaip pagrindinio teisės šaltinio reikšmė, o siekiama atskleisti precedento instituto vystymąsi. Taip pat norima parodyti, kaip palaipsniui Lietuvos teisės sistemoje formavosi prielaidos, paskatinusios Konstitucinį Teismą 2006 m. kovo 28 d. nutarime oficialiai įtvirtinti precedento institutą kontinentinės teisės valstybėje. Siekiant užsibrėžto tikslo, pirmoje darbo dalyje bendrais bruožais aptariama Anglijos precedentinės teisės sistema, tačiau jos analizė nėra šio darbo uždavinys, o yra nagrinėjama tik tiek, kiek reikalinga, norint iliustruoti, teismo precedento sampratą, vaidmenį bei reikšmę bendrosios teisės sistemoje. Šio darbo objektas yra tik Lietuvos teisės sistemos (tarpukario Lietuvos, tarybinės Lietuvos ir dabartinės nepriklausomos Lietuvos). Precedento vieta kitų valstybių teisės sistemose nėra nagrinėjama, bet tam tikrais atvejais gali būti tiriami ir kitų valstybių teisės aktai ar doktrina, tačiau tik tiek, kiek tai siejasi su precedento vieta Lietuvos teisės sistemoje. Taip pat atskirai nebus nagrinėjama Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kadangi Konstitucinis Teismas yra išskirtinį statusą turintis teismas, vykdamas konstitucinę teisės aktų kontrolę. Be to, Konstitucinio Teismo priimtų nutarimų (išvadų) privalomumo klausimas galėtų būti atskiro darbo objektu. Šiame darbe analizuojant precedento kaip teisės šaltinio reikšmę dabartinėje Lietuvos teisės sistemoje bus apsiribojama bendrosios kompetencijos teismų (konkrečiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo) praktika, o Konstitucinio Teismo nutarimai analizuojami tiek, kiek tai tiesiogiai liečia precedento kaip teisės šaltinio įtvirtinimą Lietuvos teisės sistemoje. Administracinių teismų praktika taip pat nebus tirama, kadangi statutinės teisės normos, reguliuojančios administracinių teismų veiklą, kiek tai siejasi su vienodu teismų praktikos formavimu ir teisės šaltinių sistema, savo esme yra analogiškos nuostatoms, reguliuojančioms bendrosios kompetencijos teismų veiklą. Be to, darbe yra atsiribojama nuo baudžiamosios justicijos, kadangi tai yra specifinė teisės šaka, kurioje įstatyminiam reglamentavimui teikiama ypatinga reikšmė – jei konkreti nusikalstama veika nėra įtvirtinta baudžiamajame įstatyme, negali kilti ir baudžiamoji atsakomybė.

---

² Atkreiptinas dėmesys, kad darbe yra tiriamos buvusios teisės sistemos - tarpukario Lietuvos ir tarybinės Lietuvos, bei dabartinė nepriklausomos Lietuvos teisės sistema. Jos visos trys sudaro šio darbo tyrimo objektą.

Šią temą pasirinkti paskatino Lietuvos teisininkų bendruomenės diskusijos, kilusios po Konstitucinio Teismo priimtų 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d.³ nutarimų paskelbimo. Tiek praktikuojančių, tiek teoretikų teisininkų tarpe, buvo keliami klausimai, ar Konstitucinio Teismo minima precedento sąvoka yra tapati bendrosios teisės valstybėse vartojamai precedento sąvokai, ar kontinentinės teisės valstybėje gali veikti *stare decisis* doktrina ir pan. Pažymėtina, kad buvo daug diskutuojama, tačiau išsamesni tyrimai šiuo klausimu nebuvo atliekami. Todėl ir buvo pasirinkta šiame darbe analizuoti precedento instituto kaip teisės šaltinio problematiką Lietuvoje.

Atsižvelgiant į tai, kad darbe yra nagrinėjama precedento vieta teisės šaltinių sistemoje, atliekant tyrimą daugiausiai remtasi sisteminiu metodu. Buvo analizuojama precedento instituto vieta Lietuvos teisės sistemoje, nagrinėjamas santykis su kitais teisės šaltiniais (pvz., norminiai aktai, teisės papročiai). Darbe gana daug remtasi istoriniu tyrimo metodu, kadangi buvo nagrinėjamas tarpukario bei tarybinės Lietuvos teisės doktrina bei statutinė teisė. Lyginamasis metodas naudotas tiriant Anglijoje atsiradusią *stare decisis* doktriną, o loginis metodas padėjo apibendrinti tyrimą ir padaryti išvadas. Be minėtų, darbe taip pat naudojamas analitinis metodas, ir kt.

Išsamiausiai precedento instituto problematiką Lietuvoje yra nagrinėjęs V. Vasiliauskas 2004 m. daktaro disertacijoje „Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje“,⁴ kurios pagrindinis tikslas buvo vyraujančio stereotipo, jog įstatymas yra vienintelis ir svarbiausias teisės šaltinis, kvestionavimas, parodant, kad kiti teisės šaltiniai, ypač teismų praktika, yra ne ką mažiau svarbūs nei įstatymai. Kiti Lietuvos teisės mokslo atstovai precedento institutą nagrinėjo tik tam tikrais aspektais. Pavyzdžiui, R. Jokubauskas straipsnyje „Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje“,⁵ daugiausiai tyrė precedento ir bendrųjų teisės principų santykį. A. Vaišvila knygoje „Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje“⁶ ir straipsnyje „Etatizmas – konceptuali teisinės reformos kliūtis“⁷ kėlė teorinį precedento įtvirtinimo reikalingumo klausimą, tačiau beveik visiškai nenagrinėjo esamos šio instituto vietos Lietuvos teisės sistemoje. Dažniausiai apie precedento institutą fragmentiškai

---

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292).

⁴ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004.

⁵ JOKUBAUSKAS, R. Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5(95), p. 51-56.

⁶ VAIŠVILA, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius: Litimo, 2000.

⁷ VAIŠVILA, A. Etatizmas – konceptuali teisinės reformos kliūtis. *Teisės problemos*, 1997, Nr. 3, p. 5-31.

yra užsimenama įvairių teisės šakų vadovėliuose, nurodant jo vietą teisės šaltinių sistemoje, tačiau išsamiau problematika nėra aptariama. Plačiau precedento problematiką yra nagrinėjęs V. Mikelėnas civilinio proceso ir sutarčių teisės vadovėliuose bei knygoje „Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai“,⁸ kuriuose buvo apibūdinama *stare decisis* doktrina, bei paliečiami tam tikri precedento instituto taikymo praktikoje aspektai, o ne nuodugni analizė. Šiame darbe teismo precedentas analizuojamas kitu aspektu, nei tai darė V. Vasiliauskas, V. Mikelėnas, A. Vaišvila, R. Jokubauskas ir kt. Stengiamasi parodyti precedento instituto evoliuciją Lietuvos teisės sistemoje, kuri sąlygojo 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 26 d. Konstitucinio Teismo nutarimų turinį. Svarbu ir tai, kad minėta V. Vasiliausko disertacija yra parašyta 2004 m., todėl joje negalėjo būti analizuojami Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 26 d. nutarimai ir jų reikšmė precedento institutui. Manytina, kad dėl šių priežasčių pasirinkta tema atitinka originalumo kriterijų.

Darbe yra remiamasi trejopo pobūdžio teisės šaltiniais. Nagrinėjant precedento instituto prielaidų formavimąsi Lietuvos teisės sistemoje, pirmiausiai buvo analizuojamos statutinės teisės normos, galiojusios visais trimis nagrinėjamais laikotarpiais – tarpukario Lietuvoje, tarybinėje Lietuvoje ir po nepriklausomybės atkūrimo. Suprantama, kad didžiausias dėmesys buvo skiriamas teismų sistemos organizavimą ir veiklą bei civilinį procesą reglamentuojantiems įstatymams. Analizuojant *stare decisis* doktrinos formavimąsi ir veikimą Anglijos teisės sistemoje, daugiausiai buvo remiamasi bendrosios teisės atstovų moksliniais darbais, kadangi manyta, jog taip tiksliausiai galima atskleisti precedento doktrinos esmę. Taip pat didelis dėmesys buvo skiriamas Lietuvos teisės doktrinos atstovų darbams. Tiriant precedento instituto vietą tarpukario Lietuvos teisės sistemoje, remiamasi to meto teisininkų (pvz., P. Leonas, K. Šalkauskis, P. Stravinskas ir kt.) darbais. Nagrinėjant precedento instituto reikšmę nepriklausomos Lietuvos (po 1990 m.) teisės sistemoje daugiausiai yra tiriami įvairių teisės šakų privatinės teisės vadovėliai. Tokį pasirinkimą lėmė dvi priežastys. Pirmiausia paminėtina, kad paprastai atskirų teisės šakų vadovėliuose yra pateikiama tuo metu doktrinoje dominuojanti nuomonė konkrečiais teisės klausimais. Dėl šios priežasties, manytina, kad geriausiai precedento instituto evoliuciją galima pamatyti analizuojant, kaip palaipsniui kito vadovėliuose pateikiama pozicija precedento instituto atžvilgiu. Antra priežastis, lėmusi tokį pasirinkimą, yra ta, kad, kaip jau minėta, precedento problematika atskirai Lietuvos teisės moksle beveik nėra analizuota. Dažniausiai ji aptariama atskiruose įvairių teisės šakų vadovėlių skyriuose. Be jau

---

⁸ MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.

išvardintų šaltinių, paminėtina, kad gana didelę įtaką turėjo minėta V. Vasiliausko disertacija. Atsižvelgiant į faktą, kad joje buvo nagrinėjama precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje, tai padėjo geriau suprasti kontinentinės teisės tradicijos ypatumus precedento instituto atžvilgiu. Galiausiai buvo tiriama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktika, siekiant nustatyti, ar precedento institutas buvo naudojamas minėtų teismų formuojamoje praktikoje.

2. STARE DECISIS DOKTRINA IR JOS EVOLIUCIJA

2.1. Teisės šaltinio samprata

Šio darbo tikslas yra atskleisti teismo precedento kaip teisės šaltinio įsitvirtinimą Lietuvos teisės sistemoje. Tam, kad būtų tinkamai atskleista tema, bei pasiektas nusistatytas tikslas, pirmiausia yra reikalinga apibrėžti teisės šaltinio sąvoką, taip pat trumpai pažvelgti, kas yra laikoma teisės šaltiniais skirtingose teisės sistemose.

Plačiuoju požiūriu teisės šaltinis gali būti suprantamas kaip „visuomeniniai santykiai, kuriuos reikia reguliuoti, ir kuriuos įsisąmonina įstatymų leidėjas“⁹. Tačiau dažniausiai (taip pat ir šiame darbe) terminas „teisės šaltinis“ yra vartojamas siaurąja teisės šaltinio samprata, pagal kurią teisės šaltinis suprantamas kaip „teisės forma, suteikiama jau susidariusiems visuomeniniams santykiams, kurių turinys yra šalių tarpusavio teisės ir pareigos“¹⁰. Teisinėje literatūroje sąvoka „teisės forma“ dažnai yra vartojama kaip teisės šaltinio sinonimas, nors kai kurie Lietuvos teisės mokslo doktrinos atstovai (turima omenyje prof. A. Vaišvila) su tuo kategoriškai nesutinka, teisės šaltiniu (tiksliau „teisės normų šaltiniu“) laikydami „žmonių interesus, ir tuos interesus teisės normomis paverčiančias teisėkūros procedūras“¹¹.

Kaip jau buvo minėta, teisės šaltinio samprata kelia daug nesibaigiančių diskusijų Lietuvos (ir ne tik) teisės mokslo doktrinos atstovų tarpe, tačiau teisės šaltinio sąvokos problema nėra šio darbo objektas, todėl detaliau darbe nebus analizuojama. Teisės šaltinio, arba kitaip teisės formos sąvoka šiame darbe yra vartojama siaurąją prasme – kaip oficiali, valstybės suteikta forma, kuri išreiškia teisės normą, įtvirtina ją bei daro visuotinai privalomą.

Pažymėtina, kad tai, kas konkrečioje valstybėje yra priskiriama teisės šaltiniams, labai priklauso nuo to, kuria - civilinės ar bendrosios teisės tradicija (angl. *civil law and common law*) - yra grindžiama tos valstybės teisės sistema.

Romanų – germanų teisinės sistemos šaltinių teorijoje yra fundamentaliai atskiriami pirminiai šaltiniai, kurie yra privalomi teisėjui, ir antriniai šaltiniai, kartais vadinami autoritetingomis nuomonėmis. Visose valstybėse, kurių teisinės sistemos priklauso civilinės teisės sistemai, pirminiai ir patys svarbiausi šaltiniai yra valstybės išleisti įstatymai.¹² Prie

⁹ VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. p.115.

¹⁰ *Ibid*; p. 115;

¹¹ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija: vadovėlis, 2-asis leid.* Vilnius: Justitia, 2004. p. 299;

¹² Valstybės išleistų įstatymų sąvoka, šiuo atveju, apima ne tik teisės normas, nustatytas įstatymų leidybos institucijos, bet ir tas, kurias nustato vykdomieji organai, bei kurios yra priimamos referendumo keliu.

pirminių teisės šaltinių taip pat yra priskiriami teisiniai papročiai, kartais ir bendrieji teisės principai. Autoritetingos nuomonės yra vertinamos tada, kai pirminių šaltinių nėra, arba jie yra neaiškūs ar nepilni, tačiau antriniais šaltiniais remtis nėra privaloma, ir jie nėra nei būtinas, nei pakankamas pagrindas priimant teismo sprendimą. Prie tokių antrinių šaltinių paprastai yra priskiriama precedentai (precedentinė teisė) ir teisės mokslininkų darbai.¹³

Teoriškai valstybės išleisti įstatymai romanų – germanų teisinėje sistemoje yra išskirtinis ir pagrindinis teisės šaltinis. Teismų sprendimai nei patiems teismams, kurie juos priėmė, nei žemesniems tos pačios hierarchinės sistemos teismams vėliau nagrinėjant bylas nėra privalomi. Tačiau praktikoje, skirtingai nei teigiama teorijoje, aiškinat bei taikant įstatymus yra atsižvelgiama į anksčiau priimtus teismų (ypač aukštesniųjų) sprendimus.¹⁴ Pažymėtina, kad romanų – germanų teisinės sistemos atskirose valstybėse teisės šaltinių reikšmė ir svarba yra labai skirtinga, ir grynasis anksčiau aprašytas teorinis modelis, kada valstybės išleisti įstatymai yra laikomi svarbiausiu ir praktiškai vieninteliu privalomu šaltiniu, realybėje praktiškai neegzistuoja.

Bendrosios teisės valstybėse, o ypač Anglijoje, greta įstatymų svarbus vaidmuo teisės šaltinių sistemoje tenka precedentui. Įstatymus aiškinantys sprendimai tampa tokiu pat teisės šaltiniu, kaip ir jų aiškinami įstatymai. Netgi įprasta manyti, kad kol nėra teismo įstatymų išaiškinimo, įstatymams stinga galios, kurią jie įgauna, juos sankcionavus teismams.¹⁵ Taigi bendrosios teisės tradicijos valstybėse precedentas, kaip ir įstatymas, yra laikomas privalomu teisės šaltiniu.

Lietuva teoriškai yra priskiriama prie civilinės teisės tradicijos valstybių, todėl iki šiol tradiciškai pagrindiniu ir pirminiu teisės šaltiniu yra laikomas įstatymas (plačiaja prasme).

Apibendrinant galima teigti, kad nors ir nėra vieningos nuomonės dėl teisės šaltinio sąvokos, šiame darbe terminas „teisės šaltinis“ yra suprantamas kaip oficialus būdas, kuriuo išreiškiama ir įvirtinama teisės norma. Kiekvienos valstybės dispozicijoje yra nuspręsti, kam konkrečiai suteikti privalomąją formą (tik įstatymams, įstatymams ir teisiniams papročiams, principams, precedentui ar pan.). Tam didelę įtaką turi teisinė sistema (civilinės ar bendrosios teisės tradicija), kurios pagrindu yra susiformavusi konkrečios valstybės teisė. Nuo jos daugiausia priklauso kiekvienos valstybės teisės šaltinių sistema.

Prieš pradėdant nagrinėti teismo precedento vietą Lietuvos teisės sistemoje, yra reikalinga suvokti precedento kaip savarankiško teisės instituto sampratą. Tik taip bus galima tinkamai išanalizuoti pasirinktą temą bei atskleisti jos problematiką. Dėl šios priežasties visa kita darbo

---

¹³ GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, CH. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993. p.117.

¹⁴ *Ibid*; p. 117.

¹⁵ *Ibid*; p. p. 233-235.

dalį yra skirta precedento doktrinos sampratos analizei. Anglijos teisės sistema pasirinkta neatsitiktinai. Būtent joje precedento doktrina atsirado, vystėsi ir tapo svarbia Anglijos teisės sistemos dalimi. Todėl tik išnagrinėjus precedento kilmę, priežastis, vystymąsi bei praktinį veikimą valstybėje, kurios teisės sistemos pagrindu jis yra, bus galima suvokti precedento kaip teisės šaltinio vietą ir svarbą Lietuvos teisės šaltinių sistemoje.

2.2. Stare decisis principo samprata

Prieš pradėdant išsamiau nagrinėti ir gilintis į *stare decisis* sampratą, pirmiausia reikėtų bendrais bruožais apibrėžti ir suvokti, kas tai yra.

Terminas *stare decisis*, kurio tiesioginis vertimas yra „remtis tuo, kas nuspręsta“, yra lotyniško posakio trumpinys „*stare decisis et non quiete movere*“, kuris reiškia laikytis jau esamų sprendimų ir nejudinti nusistovėjusių klausimų (angl. *to stand by decisions and not to disturb settled matters*).

Precedento arba kitaip *stare decisis* doktrina yra Anglijos bendrosios teisės sistemos šerdis. Ji reiškia, kad neperžengiant Anglijos teismų sistemos ribų, aukštesnio teismo priimtas sprendimas bus privalomas bet kuriam kitam tos pačios sistemos žemesniam teismui. Kitaip sakant, tai reiškia, kad kai teisėjai nagrinėja bylas, jie pirmiausia patikrina, ar panaši situacija nebuvo nagrinėta anksčiau. Jeigu precedentas buvo priimtas aukštesnio, ar turinčio vienodą statusą teismo nei tas, kuris nagrinėja naują bylą, tada teisėjas naujoje byloje privalo taikyti taisyklę, priimtą aukštesnio teismo senesnėje byloje. Tais atvejais, kai ankstesnėje byloje sprendimą priėmė žemesnės hierarchijos teismas, tai naujasis teisėjas bet kokiame atveju privalo svarstyti senesnį sprendimą ir negali jo panaikinti, nepateikęs stiprių ir įtikinančių motyvų.¹⁶ Tokiu būdu yra siekiama užtikrinti teisės stabilumą bei aiškumą.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad pagal *stare decisis* doktriną, ankstesnis teismo sprendimas yra privalomas tik tada, kai jo ir naujosios bylos esminės faktinės aplinkybės yra tos pačios. Savaimė suprantama, kad niekada nebus taip, kad visi be išimties faktai būtų vienodi. Precedento doktrina to ir nereikalauja. Svarbu ir būtina, kad atitiktų tos faktinės aplinkybės, kurios teismo buvo pripažintos esminėmis.¹⁷

---

¹⁶ SLAPPER, G.; KELLY, D. *English law: 2nd ed.* Oxtan: Routledge-Cavendish, 2007. p.p 41, 42.

¹⁷ PERELL, P. *Stare decisis and Techniques of Legal Reasoning and Legal Argument*. In *Legal Research update 11* [interaktyvus]. 1987, [žiūrėta 2008-04-10]. Prieiga per internetą: <http://legalresearch.org/docs/perell.html>.

Pavyzdžiui, konkrečiu atveju egzistuoja faktai A, B ir C. Teismas nustato, kad B ir C faktai yra esminiai toje byloje, ir priima sprendimą X. Taigi taikant precedento doktriną, galima teigti, kad įvykus faktams B ir C arba A, B ir C, teismai privalės priimti sprendimą X. Tačiau galimas ir toks atvejis, kad egzistuoja faktai A, B ir C ar tik B ir C, tačiau be jų dar yra ir D. Šiuo atveju bylos baigtis priklausys nuo faktų D. Jei teismas pripažins, kad D neturi esminės reikšmės bylai, tuomet sprendimas privalės būti X. Tačiau, jei bus konstatuota, kad D faktai yra esminiai, tada teismui anksčiau priimtas sprendimas X nebus privalomas. Jis gali būti reikšmingas tik aiškinant konkrečius bylos faktus, ar būti autoritetingu teisės šaltiniu priimant sprendimą.

Aiškumo dėlei tikslinga paminėti, kad *stare decisis* ir precedento sąvokas teisinėje literatūroje kartais galima sutikti vartojant kaip sinonimus, tačiau dažniausiai *stare decisis* terminas yra apibrėžiamas kaip principas arba kaip precedento doktrina, retai kaip teismo sprendimas ar privalomoji jo dalis. Toliau šiame darbe *stare decisis* terminu bus vadinamas precedento doktrinos principas, o žodis „precedentas“ bus naudojamas kaip privalomojo teismo sprendimo sinonimas.

2.3. Stare decisis doktrinos istorinė raida

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad *stare decisis* doktrina yra nuo seno įsivirtinusi Anglijoje, tačiau iš tiesų precedentas tapo privalomu palyginus labai neseniai – tik XIX a. Jo užuomazgų būta jau seniai, tačiau reikėjo nemažai laiko, kad precedento doktrina vystytųsi, stiprėtų, keistųsi, įgautų vis svarbesnę poziciją bei taptų neatsiejama Anglijos ir kitų bendrosios teisės tradicijos valstybių teisės dalimi.

Per visą savo egzistavimo trukmę *stare decisis* principas ne visą laiką buvo taikomas vienodai griežtai.¹⁸ Taisyklė, kad teismai yra saistomi anksčiau priimtų sprendimų, neatsirado staiga. Ji vystėsi lėtai, beveik nepastebimai daugiau kaip septynis šimtus metų, o dabartinį savo pavidalą įgavo tik ankstyvam XIX a.¹⁹

Seniausi duomenys apie anglų teisę mažai atskleidžia apie išspręstų bylų kaip teisės šaltinių vaidmenį. Pirmasis mokslinis straipsnis apie bendrąją teisę (angl. *common law*), parašytas 1187 m., mini tik vieną bylą ir nepateikia jokio paaiškinimo, koku būdu minėtas sprendimas

---

¹⁸ Stare decisis. In *Law Encyclopedia Vol 9* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-27]. Prieiga per internetą: <http://law.jrank.org/pages/10463/Stare-Decisis.html>.

¹⁹ HEALY, T. Stare Decisis as a Constitutional Requirement. In *West Virginia Law Review* [interaktyvus]. 2001, [žiūrėta 2008-03-10]. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=919980. p. 56.

buvo priimtas.²⁰ Tačiau jau nuo XIII a. vidurio precedento doktrina pradėjo pastebimai vystytis. Atsižvelgiant į tai, kad Anglijos *stare decisis* doktrina nėra šio tyrimo objektas, bus paminėti tik patys reikšmingiausi jos vystymosi etapai.

Nuo XIII a. pabaigos iki XVI a. vidurio buvo leidžiami bylų rinkiniai pavadinimu „Metų knygos“ (angl. *The Year Books*), į kuriuos būdavo įtraukiami smulkiai perpasakoti šalių argumentai, procedūros, atskiri komentarai, retkarčiais net pastabos apie orą ir pan., tačiau beveik niekada nebūdavo minimas teismo sprendimas, ar jį pagrindžiantys motyvai. Suprantama, kad tuo metu precedento svarba buvo labai menka. Apytiksliai vos vienoje iš dvidešimt bylų būdavo cituojamas precedentas.²¹ Nors teisės doktrinoje kartais yra laikoma, kad būtent Metų knygų atsiradimas žymi anglų precedento doktrinos pradžią.

XVI a. viduryje Metų knygos pakeistos serija skirtingų teismo sprendimų rinkinių, pavadintų jų autorių vardais. Šie teismų sprendimų rinkiniai, kurie buvo leidžiami iki XIX a., buvo skirtingi tiek savo turiniu tiek forma. Dažnai jie būdavo kaupiami autoriaus ar jo draugų naudojimuisi, bei išleidžiami tik vėlesniu prašymu. Juose jau buvo talpinami ne tik šalių argumentai, pasisakymai, bet ir dažniausiai teismų sprendimai. Palaipsniui šie teismų sprendimų rinkiniai padėjo suformuoti nuomonę, kad precedentai nėra nukreipiančios gairės, padedančios ištaikyti nuoseklumą, bet yra autoritetingi teisės teiginiai, kurių dauguma atvejų turi būti paisoma.²²

Pirmas žingsnis šia linkme buvo padarytas XVI a. pabaigoje ir XVII a. pradžioje, kai kai kurie teisėjai pradėjo vadovautis precedentu procedūriniuose klausimuose net ir tada, kai jie nesutikdavo su juo.²³ Tuo metu, buvo išleistas išsamiausias teismų sprendimų rinkinys - trylikos tomų mokslinis veikalas, žinomas kaip Apžvalgos (angl. *The Reports*), kurio nauji leidimai yra leidžiami net ir šiuo metu, tai yra parėjus daugiau nei keturiems šimtams metų.

Iš vienos pusės, teisėjai rodė didesnę dėmesį ankstesnių teismų sprendimams nei buvo prieš tai, bei dažnai išreikšdavo pareigą laikytis ankstesnių sprendimų, net jeigu jiems nebūdavo pritariama. Tačiau iš kitos pusės daug teisėjų vis dar labai ryžtingai gynė savo teisę ignoruoti tuos teismų sprendimus, kuriuos jie laikė neteisingsais.²⁴

Tokia situacija pirmiausia susiklostė todėl, kad teisėjai vis dar tikėjo prigimtaine teise, kuri nesiderino su privalomo precedento idėja. Tol, kol teisėjai pripažino universalius ir

---

²⁰ Ibid; p.56.

²¹ Ibid; p.58.

²² Ibid; p.62.

²³ Ibid; p.62.

²⁴ Ibid; p.67.

nepakeičiamus principus, tol jie negalėjo būti suvaržyti precedentais, konfliktuojančiais su tais principais.²⁵

Kitas faktorius, nulėmęs silpnesnę precedento doktrinos poziciją, buvo prasta XVIII a. – XIX a. teismų sprendimų rinkinių kokybė, kadangi dauguma teismo sprendimų būdavo skelbiami žodžiu, o teisininkai, atsakingi už tokių sprendimų surašinėjimą, buvo nepatikimi ir gausiai darydavo klaidų.²⁶

XIX a. pradžioje teismai laikėsi nuomonės, kad jie turi pareigą griežtai laikytis *stare decisis* principo. Tačiau esant tam tikrom aplinkybėms buvo galima nukrypti nuo šio principo. Tačiau palaipsniui šios išimtys išnyko ir jau XIX a. antroje pusėje teismai patvirtino pareigą taikyti precedento principą be jokių išimčių, kad ir koks tas sprendimas būtų neteisingas. Šiuo laikotarpiu *stare decisis* principas buvo griežčiausiai taikomas per visą precedento doktrinos egzistavimo laikotarpį. Net Lordų rūmai, kurie niekada nelaikė savo pačių anksčiau priimtų sprendimų kaip įpareigojančių ir besąlygiškai privalomų, 1861 m. pareiškė, kad yra absoliučiai suvaržyti savo pačių sprendimų.²⁷ Taisyklė, kad Lordų rūmai turi paisyti savo pačių priimtų sprendimų galiojo iki 1966 m. Tada ji buvo Vyriausiojo teisėjo (angl. *Lord Chancellor*) atšaukta, nes pasirodė besanti labai nelanksti ir stabdanti teisės vystymąsi.²⁸

XIX. a pabaigoje precedento doktrina visiškai įsitvirtino Anglijos teisės sistemoje, kadangi atsirado visos tam reikalingos prielaidos: teismų sprendimų ataskaitų lygis stipriai patobulėjo, 1865 m. buvo pradėti oficialiai publikuoti teisminiai precedentai, tarp jų ir Lordų rūmų sprendimai, įvestas reguliarus teismų sprendimų ataskaitų skelbimas. Svarbiausias veiksnys, lėmęs precedento doktrinos įsitvirtinimą, buvo 1873 – 1875 m. baigta teismų reforma, kurios dėka Anglijoje pradėjo veikti vieninga, centralizuota, hierarchinė teismų sistema, pakeitusi iki tol savarankiškai egzistavusias bendrosios teisės (angl. *common law*) ir teisingumo teisės (angl. *equity law*) teismines sistemas.²⁹

Paminėtina, kad XX a. antroje pusėje, ypač Anglijai įstojus į Europos Sąjungą, statutinės teisės ir įstatymų leidybos įtaka padidėjo, tačiau bet koku atveju Anglija ir toliau išlieka bendrosios teisės valstybe, kurioje teismai turi ypatingą vaidmenį aiškinat teisės aktus, plėtojant bendrosios teisės principus ir kuriant teisę.³⁰

---

²⁵ Ibid; p. 67.

²⁶ Ibid; p. 67.

²⁷ Ibid; p. 72.

²⁸ SLAPPER, G.; KELLY, D. *The English Legal System*: 8th ed. Oxtan: Routledge Cavendish; 2006. p. 81.

²⁹ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p.16;

³⁰ SLAPPER, G.; KELLY, D. *The English Legal System*: 8th ed. Oxtan: Routledge Cavendish; 2006. p. p. 57;75.

Apibendrinant visą *stare decisis* doktrinos evoliuciją galima teigti, kad precedento doktrina nuėjo ilgą ir sunkų kelią iki kol buvo pripažinta ir įgavo savo svorį bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Visiškai jos susiformavimui turėjo įtakos tam tikri svarbūs veiksniai – vieningos teismų sistemos įvedimas, viešas sprendimų skelbimas ir profesionalus teismų sprendimų santraukų darymas. Kuria linkme *stare decisis* doktrina evoliucionuos toliau, sunku pasakyti, tačiau yra visiškai aišku, kad jos samprata ir taikymas keisis kartu su laiku ir su naujai besivystančiais visuomeniniais santykiais.

2.4. Precedento prigimtis ir sudėtis

Išnagrinėjus precedento kilmę bei *stare decisis* doktrinos evoliuciją Anglijoje, svarbu suprasti, kokia yra vidinė precedento struktūra.

Pirmiausia paminėtina, kad teisės mokslo doktrina nepateikia vienareikšmės precedento sąvokos. Sąlyginai galima teigti, kad vyrauja dvi precedento sampratos – plačioji ir siauroji. Plačiąja prasme (dažniausiai sutinkama) precedentu yra laikomas visas teismo sprendimas – tiek *ratio decidendi*, tiek *obiter dictum*.³¹ Antrojo, siaurojo, požiūrio šalininkai, precedentu vadina tik privalomąją teismo sprendimo dalį – *ratio decidendi*.³² Didelio prieštaravimo tarp abiejų teorijų nėra, kadangi bendrai sutariama, jog teismo sprendimas teoriškai susideda iš dviejų atskirų dalių – *ratio decidendi* ir *obiter dictum*, kurių privaloma yra tik *ratio decidendi*.

Ratio decidendi yra lotyniška frazė, kurios pažodinis vertimas yra „sprendimo motyvas“ (angl. *the reason for the decision*). Tai yra teisinis terminas, kuris reiškia tam tikrą teisės normą, tiesiogiai ar netiesiogiai teisėjo traktuojamą kaip būtiną žingsnį sprendimo priėmimui, susijusį su teisėjo samprotavimo seka.³³ Kitaip sakant, *ratio decidendi* yra teismo sprendime įtvirtinta taisyklė, kurią suformuoja teisėjas sprenddamas bylą, ir kuri vėliau tampa privaloma. Skirtingai nei *obiter dictum*, *ratio decidendi* yra bendra taisyklė, įpareigojanti žemesniuosius teismus ją taikyti kitose bylose. Taigi pagal *stare decisis* doktriną tik *ratio decidendi* yra privaloma teismo sprendimo dalimi.³⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad *ratio decidendi* nėra tikrasis bylos sprendimas, o tai yra teisės taisyklė, aiškiai ar suprantamai teisėjo traktuota kaip neišvengiama priimti būtent tą

---

³¹ SILTALA, R. *A Theory of Precedent. From Analytical Positivism to a Post-analytical Philosophy of Law*. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2000. p. 65.

³² SLAPPER, G.; KELLY, D. *English law: 2nd ed.* Oxtan: Routledge-Cavendish, 2007. p.45.

³³ CROSS, R.; HARRIS, J. W. *Precedent in English Law*. Oxford: Clarendon press, 1991. p. 72.

³⁴ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 20;

konkretų sprendimą.³⁵ Konkrečios bylos *ratio decidendi* nustatymo procesas yra analizė to, ką teismas nusprendė iš esmės. Taip pat pažymėtina, kad *ratio decidendi* nėra nekintanti dogma. Atsižvelgiant į ankstesniųjų sprendimų interpretaciją vėlesniuose sprendimuose *ratio decidendi* kinta, o tai savo ruožtu suteikia Anglijos teisės sistemai lankstumo – galimybę prisitaikyti prie kintančių visuomeninių santykių bei visuomenės vertybių.³⁶

Kaip jau minėta, su teiginiu, kad tik *ratio decidendi* yra privaloma teismo sprendimo dalis sutinka tiek plačiosios sampratos šalininkai, kurie precedentą supranta kaip visą teismo sprendimą, tiek siaurojo požiūrio šalininkai, kuriems precedentas yra tik *ratio decidendi*.

Obiter dictum yra teisėjo pastabos, paaiškinimai, kurie nėra teisinio pagrindimo, lemiančio konkretų sprendimo priėmimą, dalis. Nors teismo sprendimo dalis, *obiter dictum*, ir neįpareigoja teismų privalomai ją taikyti, tačiau tai yra autoritetingas šaltinis, į kurį gali būti atsižvelgiama priimant sprendimus vėlesnėse bylose.³⁷ Savaimė suprantama konkrečios *obiter dictum* galia ir įtikinamumas stipriai priklauso nuo teismo, priėmusio sprendimą su konkrečia *obiter dictum*. Lordų rūmų teismo sprendimo teiginiai, sudarantys *obiter dictum*, turi didesnės reikšmės nei pirmos instancijos teisėjo teiginiai. Tačiau net ir aukščiausios Anglijos teisminės valdžios institucijos suformuluota *obiter dictum* atlieka tik pagalbinę funkciją, padedančią atrasti ir patvirtinti *ratio decidendi*.³⁸

Bylos išskaidymas į dvi dalis yra grynai teorinė procedūra.³⁹ Realybėje nėra akivaizdu, kurie teiginiai ir motyvai sudaro *ratio decidendi*, o kurie priskirtini prie *obiter dictum*. Kriterijai leidžiantys atskirti *ratio decidendi* nuo *obiter dictum* konkrečioje byloje, bei *ratio decidendi* privalomumo laipsnis yra *stare decisis* doktrinos pagrindas ir esmė.⁴⁰ V. Vasiliauskas apibendrina Anglijos precedentinėje doktrinoje naudojamus požymius ar būdus, leidžiančius atrasti bylos *ratio decidendi*, iš kurių paminėtini tokie, kaip: *ratio decidendi* negalima surasti konkrečiuose bylos teiginiuose, tačiau jį galima išvesti iš formuluočių; *ratio decidendi* paprastai nesutampa su teisėjo suformuluotu sprendimu byloje, tačiau gali ir sutapti, jei yra sprendžiamas

---

³⁵ HARRIS, J. W. *Legal Philosophies*. London, Edinburgh, Dublin: Butterworths, 1997. p.183.

³⁶ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 22.

³⁷ SLAPPER, G.; KELLY, D. *English law: 2nd ed.*Oxton: Routledge-Cavendish, 2007. p.p 45, 46.

³⁸ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004.p. 23.

³⁹ SLAPPER, G.; KELLY, D. *English law: 2nd ed.*Oxton: Routledge-Cavendish, 2007. p 46.

⁴⁰ SILTALA, R. *A Theory of Precedent. From Analytical Positivism to a Post-analytical Philosophy of Law*. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2000. p. 65.

nesureguliuotas klausimas arba yra naujai išsprendžiama byla; *ratio decidendi* turi būti ieškomas ir nustatomas atsižvelgiant į bylų seką, ir pan.⁴¹

Paminėtina, kad yra tikimybė, jog teismai tai, kas anksčiau buvo priskirta prie *obiter dictum*, interpretuos kaip *ratio decidendi*. Todėl bandant nustatyti, kas iš tiesų yra *ratio decidendi*, reikia skaityti ir nagrinėti visą sprendimą, neužtenka tik pasikliauti pateikta bylos santrauka, kadangi ji dažnai gali neatspindėti tikrosios esmės.⁴² Praktikoje dažnai analizuojama keletas sprendimų, paremtų tuo pačiu precedentu, ir tik iš sisteminės analizės rezultatų yra nustatoma, kurie teismo sprendimo teiginiai yra *ratio decidendi*, o kurie sudaro *obiter dictum*.

Apibendrinant galima pasakyti, kad precedentą sudaro dvi sudėtinės dalys – *ratio decidendi* ir *obiter dictum*. *Ratio decidendi* yra svarbiausia precedento dalis, kurios privalo laikytis teismai priimdami vėlesnius sprendimus, o *obiter dictum* yra papildoma sprendimo argumentacija, kuri neturi privalomojo pobūdžio, tačiau dažnai naudojama kaip autoritetinga nuomonė. Praktikoje yra gana sunku išskirti sprendimo *ratio decidendi*, todėl yra naudojami tam tikri būdai, požymiai, padedantys atskirti *ratio decidendi* nuo *obiter dictum*. Tačiau neabejotina, kad abi precedento sudėtinės dalys yra labai glaudžiai tarpusavyje susijusios ir papildančios viena kitą.

2.5. Precedento privalomumas

Dabartinėje Anglijoje *stare decisis* doktrinos taikymas nebėra toks griežtas, koks jis buvo XIX a. pradžioje. Teisėjai tam tikrais atvejais gali nepaisyti anksčiau priimtų sprendimų ir pakeisti juos, priimant naują precedentą, reguliuojantį tuos pačius santykius. Todėl yra pakankamai svarbu suprasti, kada teismai tokias teises turi.

Bendra *stare decisis* doktrinos taisyklė įtvirtina tiek vertikalųjį, tiek horizontalųjį doktrinos taikymą. Vertikalusis precedento veikimas pasireiškia tuo, kad tam tikroje jurisdikcijoje, aukštesnės pakopos teismo priimtas sprendimas bus privalomas bet kuriam kitam tos pačios jurisdikcijos žemesnės pakopos teismui. Horizontalusis *stare decisis* doktrinos taikymas reiškia, kad aukštesnieji teismai yra saistomi savo pačių anksčiau priimtų sprendimų. Tačiau, šiuo metu bendrosios teisės tradicijos valstybių aukščiausieji teismai nėra visiškai suvaržyti savo anksčiau priimtų sprendimų. Jie turi diskrecijos teisę, tinkamai motyvavus priimti kad ir visiškai priešingą sprendimą.

---

⁴¹ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p.p. 21-22.

⁴² SLAPPER, G.; KELLY, D. *English law*: 2nd ed. Oxtan: Routledge-Cavendish, 2007. p. 46.

Pavyzdžiui, Anglijos žemesnieji teismai, nenukrypstant nuo bendrosios taisyklės, yra suvaržyti aukštesniųjų teismų, taip pat ir savo pačių priimtų sprendimų. O Lordų rūmų teismo (angl. *the House of Lords*) teisėjai nėra suvaržyti savo pačių anksčiau priimtų sprendimų, tačiau bet koku atveju negali jų nepaisyti, vien tik dėl to, kad jie „negeri“.⁴³ Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad precedentų „amžius“, nuo kurių nukrypo Lordų rūmų teismas svyruoja nuo 80 iki vienerių metų.⁴⁴ Tačiau dažniausiai yra nukrypstama nuo „jaunų“ precedentų, motyvuojant, jog jie dar nespėjo įsitvirtinti teisės sistemoje, visuomenė nespėjo prie jų priprasti ir nesilaikymas jų atneš mažiau žalos, nei senųjų precedentų pakeitimas.

Dažniausiai diskutuojamas dalykas, ar gali žemesni teismai nepaisyti savo pačių priimtų precedentų vien dėl to, kad jie yra „neteisingi“. Atsakymas priklauso nuo klasikinės *stare decisis* doktrinos stiprumo konkrečioje valstybėje.

Pavyzdžiui, bendrosios teisės valstybėse su rašytinėmis konstitucijomis (pvz., Jungtinės Amerikos Valstijos) apeliaciniai teismai turi teisę manyti, kad „neteisingumas“ yra viskas, kas yra reikalinga pateisinti ankstesnio sprendimo pakeitimui.⁴⁵

Anglijos Apeliaciniam teismui (angl. *The Court of Appeal*) toks motyvas yra nepakankamas. Bendra taisyklė yra ta, kad Apeliacinis teismas yra suvaržytas ir savo ankstesnių sprendimų. Vis dėlto, jei yra egzistuoja du konfliktuojantys Apeliacinio teismo sprendimai, ar Apeliacinio teismo sprendimas prieštarauja vėlesniam (ar ypač ankstesniam) Lordų rūmų teismo sprendimui, bei jei teismo sprendimas buvo priimtas per neapsižiūrėjimą (lot. *per incuriam*), įskaitant ir tas situacijas, kai Apeliacinis teismas ne tik, kad per neapsižiūrėjimą nepritaikė reikalingo ir būtino taikyti precedento, bet tie atvejai, kai buvo padaryta akivaizdi klaidai, Apeliacinis teismas (Civilinių bylų skyrius) turi teisę nepaisyti savo ankstesnio precedento.⁴⁶

Apibendrinant, atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu klasikinė *stare decisis* doktrina, kai žemesnieji teismai yra besąlygiškai suvaržyti aukštesniųjų teismų, taip pat ir savo pačių priimtų sprendimų be jokių išimčių, praktiškai nėra taikoma. Kiekvienos bendrosios teisės tradicijos valstybės tam tikri (dažniausiai apeliaciniai teismai) turi diskrecijos teisę tam tikrose situacijose nesilaikyti savo ankstesnių sprendimų. Skiriasi tik sąlygos, kurioms esant, jie tai gali daryti. Taisyklės, nustatančios precedento įtaką bei privalomumą, nėra patalpintos įstatymuose ar

---

⁴³ HARRIS, J. W. *Legal Philosophies*. London, Edinburgh, Dublin: Butterworths, 1997. p. 171.

⁴⁴ Ibid; p. 172.

⁴⁵ Ibid; p. 174.

⁴⁶ CROSS, R.; HARRIS, J. W. *Precedent in English Law*. Oxford: Clarendon press, 1991. p. 163.

rašytinėse konstitucijose, tų valstybių, kurie jas turi. Jos evoliucionuoja kartu su teismine praktika, todėl taip pat yra teisminės praktikos ar teisinio papročio taisyklės.⁴⁷

Taip pat pažymėtina, kad *stare decisis* doktrina išplito ir įsitvirtino visose bendrosios teisės valstybėse, tokiose kaip Jungtinės Amerikos Valstijos, Australija, Kanada ir t.t., tačiau Anglijos precedentinės teisės sistemoje ji yra taikoma griežčiausiai.

Šiame darbe didelis dėmesys precedento sampratai, jo atsiradimui ir vystymuisi Anglijoje buvo skiriamas todėl, kad norint nagrinėti precedento kaip teisės šaltinio vietą Lietuvoje, yra reikalinga žinoti prielaidas bei priežastis, lėmusias precedento doktrinos kilimą ir įsitvirtinimą Anglijos teisės sistemoje.

Kitoje darbo dalyje bus aptariama situacija Lietuvoje, analizuojant precedento kaip teisės šaltinio vietą tarpukario ir sovietų okupuotoje Lietuvoje. Didžiausias dėmesys bus skiriamas precedento vietai nepriklausomos Lietuvos (po 1990 m. kovo 11 d.) teisės šaltinių sistemoje.

---

⁴⁷ HARRIS, J. W. *Legal Philosophies*. London, Edinburgh, Dublin: Butterworths, 1997. p 179.

3. PRECEDENTAS KAIP TEISĖS ŠALTINIS LIETUVOS TEISĖS SISTEMOJE

3.1. Lietuvos teisės sistema

Prieš pradėdant analizuoti precedento instituto įsitvirtinimą Lietuvoje, yra reikalinga trumpai apibūdinti Lietuvos teisės sistemą. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės sistema doktrinoje paprastai yra priskiriama civilinės teisės tradicijai, todėl šioje darbo dalyje ir bus aptariami romanų – germanų teisės šeimos esminiai bruožai, būdingi ir Lietuvai.

Kaip jau minėta, teisės doktrinoje Lietuva yra priskiriama prie romanų – germanų, kitaip dar vadinamos kontinentinės ar civilinės, teisės sistemos. S. Vansevičius vadovėlyje „Valstybės ir teisės teorija“ romanų – germanų teisę apibūdina kaip „pasižyminčią dideliu norminiu apibendrinimu, pasiektu kodifikuojant įstatymų leidybos ir kitų institucijų teisės aktus, išreikštus abstrakčiai suformuluotomis normomis, logiškai baigtomis, struktūriškai uždromis ir išdėstytomis rašytinės teisės sistemoje“.⁴⁸ Iš tiesų, Lietuvos teisės sistemai kodifikacija ir įvairių visuomeninių santykių reguliavimas norminiais teisės aktais yra ypač būdingas. Lietuvoje yra kodifikuotos ne tik visos pagrindinės teisės šakos, tokios kaip civilinė ir civilinio proceso teisė, baudžiamoji ir baudžiamojo proceso teisė, darbo teisė ir t.t., bet ir siauresnės teisės sritys, pavyzdžiui, kelių transporto teisė, geležinkelių ar vidaus vandenų transporto teisė. Todėl galima teigti, kad Lietuvos teisės šaltinių sistemoje įstatymas, kaip ir visose kontinentinės teisės tradicijos šalyse, užima svarbiausią vietą. Tai patvirtina ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinta nuostata: „teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“.⁴⁹ Panašios normos yra nurodytos praktiškai visose civilinės teisės valstybių konstitucijose.

Vienas iš esminių romanų - germanų teisės tradicijos bruožų yra griežta teisės šaltinių hierarchija, kurioje įstatymai (plačiaja prasme) turi didžiausią galią. Teismų praktika romanų – germanų teisės šalyse paprastai nelaikoma teisės šaltiniu, kadangi čia galioja principas, kad imperatyvią teisinę galią turi ne konkretūs kazusai, o taisyklės, išreikštos norminiuose teisės aktuose. Teismo sprendimas, net priimtas autoritetingo teismo, yra privalomas tik tai bylai, kurioje jis priimtas, ir nesukuria visuotinai privalomų taisyklių.⁵⁰ Dažniausiai ankstesni teismų

⁴⁸ VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. p. 246.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014).

⁵⁰ MAKSIMAITIS, M. *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002. p. 257.

sprendimai kontinentinės teisės šalyse, kaip ir doktrina, yra laikomi papildomu (antriniu) teisės šaltiniu.⁵¹

Tai, kad Lietuva yra priskiriama prie civilinės teisės sistemos, lėmė tiek geografinė jos padėtis (Lietuva yra Europos kontinento valstybė, kurios kaimynės taip pat yra romanų – germanų teisės šeimos šalių atstovės), tiek istorinės aplinkybės, kurias pakankamai išsamiai išanalizavo V. Vasiliauskas jau minėtoje daktaro disertacijoje „Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje“. Kaip teigiama disertacijoje, Lietuvos teisės šaltinių sistemos, kurioje pirminiu ir svarbiausiu šaltiniu laikomas įstatymas, susiformavimą, be kitų veiksnių, lėmė tai, kad gana ilgą laiką Lietuva buvo sudėtinė Rusijos imperijos dalis, taip pat vieną Lietuvos teritorijos dalį veikė Prancūzijos įstatymai, o kitą – Prūsijos, vėliau ir Vokietijos imperijos įstatymai. XX amžiuje, išskyrus neilgą nepriklausomybės laikotarpį, per kurį daugiausiai buvo naudojamosi ne savo, o kitų valstybių sukurtais norminiais teisės aktais, Lietuva buvo sudėtinė Tarybų Sąjungos dalimi, kurioje galiojo tarybinės teisės aktai. Taigi atsižvelgiant į faktą, kad Lietuvos teisinė sistema ir doktrina buvo formuojamos romanų – germanų teisės šeimai priklausančių valstybių, todėl Lietuvos Respublikai pirmiausiai ir yra būdingi šią sistemą charakterizuojantys bruožai.⁵²

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teisės sistema yra pakankamai jauna ir vis dar besiformuojanti bei neturinti labai gilių romanų – germanų teisės tradicijų, todėl naujų institutų perėmimas Lietuvos teisės sistemoje yra daug paprastesnis nei galias teises tradicijas turinčiose valstybėse. Lietuvoje, kaip vis dar bekuriančioje savo teisinę sistemą valstybėje, yra labai ryškūs įstatymų leidybos trūkumai, skatinantys teismų vaidmens didėjimą ir priimamų sprendimų privalomumą, kas yra būdinga bendrosios teisės tradicijos valstybėms.⁵³ Dėl šių priežasčių, Lietuvos teisės sistemoje vis daugiau atsiranda ir bendrosios teisės valstybėms būdingų bruožų. Ypatingai tai pasakytina apie teisės šaltinių sistemoje įsitvirtinantį precedento institutą, esantį anglosaksų teisės sistemos pagrindu. Be to, per paskutinius kelis dešimtmečius ėmė ryškėti bendrosios ir kontinentinės teisės sistemų asimiliacijos požymiai.⁵⁴ Kontinentinės teisės tradicijai priklausančiose valstybėse jaučiama vis stiprėjanti teismų praktikos įtaka visai teisinei sistemai.⁵⁵

---

⁵¹ GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, CH. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993. p. 117.

⁵² VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 87.

⁵³ *Ibid*; p. 88.

⁵⁴ JOKUBAUSKAS, R. Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5(95), p. 52.

⁵⁵ LASTAUSKIENĖ, G.; ŠINKŪNAS, H. Konsultacijos teisėjams kaip priemonė formuoti vienodą teismų praktiką. *Teisė*, 2007, Nr. 65. p.64.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad geografinė padėtis ir kitų romanų – germanų teisės tradicijos valstybių įtaka lėmė, kad Lietuva yra priskiriama prie civilinės teisės tradicijos valstybių, turinčių griežtą teisės šaltinių hierarchiją, kurioje svarbiausiu yra pripažįstamas įstatymas. Tačiau tai, kad Lietuvos teisės sistema neturi gilių konkrečios teisės sistemos tradicijų, bei tai, kad Lietuvos įstatymų leidyba vis dar yra labai netobula, paliekanti daug įstatymų spragų ir kolizijų, lemia naujų, bendrosios teisės tradicijos institutų atsiradimą Lietuvos teisės sistemoje.

Prieš pradėdant nagrinėti precedento instituto įsitvirtinimą Lietuvos teisės sistemoje, reikalinga trumpai aptarti teismų praktikos ir precedento sąvokų santykį. Kontinentinės teisės valstybės paprastai šiuos du terminus vartoja kaip sinonimus (darbe tam tikrais atvejais šios sąvokos taip pat vartojamos kaip sinonimai), tačiau tai nėra visiškai tikslu. Precedento institutą apibūdina tokie esminiai elementai: (i) privalomumas (pagal bendrą taisyklę, teismai privalo vadovautis jau sukurtais precedentais); (ii) turi būti nustatomos tos pačios esminės faktinės aplinkybės; (iii) precedentas sukuriama tik pačiam teismui nagrinėjant bylą. Teismų praktikos sąvoka yra kiek liberalesnė. Pavyzdžiui, teismų praktika nebūtinai turi turėti privalomumo požymį (dažnai ji būna rekomendacinio pobūdžio). Tačiau bet kokiame atveju, nagrinėjant precedento instituto įsitvirtinimą konkrečioje teisės sistemoje yra būtina analizuoti teismų praktikos vietą joje. Dėl šios priežasties, toliau tiriama teismų praktikos vieta Lietuvos teisės sistemose (tarpukario, tarybinėje ir dabartinėje – kiekvienoje atskirai). Bus stengiamasi parodyti, kaip palaipsniui teismų praktika įgauna vis daugiau precedento institutui būdingų elementų.

3.2. Precedento vieta Lietuvos teisės šaltinių sistemoje iki nepriklausomybės atkūrimo 1990 m.

Šioje darbo dalyje atskirai bus nagrinėjami du skirtingi Lietuvos valstybingumo raidos etapai. Pirmiausia, analizuojama teismo precedento reikšmė tarpukario Lietuvoje. Šiuo sąlyginai trumpu laikotarpiu buvo kuriama nauja teisės sistema. Kartu su ja, veikiama Vakarų Europos teisinės minties, formavosi ir nepriklausomos Lietuvos teisės doktrina. Tiek tarpukario Lietuvos teisės sistema, tiek to meto Lietuvos teisininkų darbai, turėjo nemažą įtaką 1990 m. atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę, bei formuojant jos dabartinę teisės sistemą ir teisinę sąmonę. Dėl šios priežasties, norint parodyti precedento instituto evoliuciją Lietuvoje, yra svarbu iširti, kokią vietą jis užėmė tarpukario Lietuvos teisės sistemoje.

1940 m. Lietuvai, aneksuotai Tarybų Sąjungos, ir tapus Lietuvos Tarybų Socialistine Respublika (toliau – Lietuvos TSR), joje pradėjo galioti Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos (toliau - TSRS) įstatymai, kurie, kartu su tarybinės teisės doktrina, stipriai įtakojo ne tik Lietuvos TSR teisės doktrinos vystymąsi, bet ir po nepriklausomybės atkūrimo naujos Lietuvos teisės sistemos formavimą. Todėl tiriant precedento vietą Lietuvos TRS teisės šaltinių sistemoje, daugiausiai bus analizuojami tarybiniai įstatymai ir tarybinės teisės mokslo doktrina.

Nagrinėjant precedento vietą Lietuvos teisės šaltinių sistemoje tarpukario ir tarybinės okupacijos laikotarpiais, pirmiausiai bus apžvelgiamos to meto svarbiausios statutinės teisės normos, susijusios su nagrinėjamu klausimu, o paskui aptariama atitinkamo laikotarpio teisės doktrina.

3.2.1. Precedento vieta teisės šaltinių sistemoje tarpukario Lietuvoje

1918 m. vasario 16 d. tapusi nepriklausoma valstybe Lietuvos Respublika praktiškai neturėjo jokios savo teisinės bazės, o jos teritorijoje vis dar galiojo svetimų valstybių (daugiausiai Rusijos) teisės aktai. 1918 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Valstybės Tarybos priimtų Laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių 24 dalyje buvo įtvirtinta, kad „srityse, kuriose Lietuvos Valstybės nėra išleistų naujų įstatymų, laikinai palieka tie, kurie buvę prieš karą, kiek jie neprieštarauja Laikinosios Konstitucijos pamatiniams dėsniams“.⁵⁶ Identiška nuostata buvo numatyta ir 1919 m. balandžio 4 d. papildytuose Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose.⁵⁷

Tarpukario Lietuvos teisės mokslo atstovas K. Šalkauskis, analizuodamas precedento vietą to meto besikuriančioje teisės sistemoje, nagrinėjamą periodą teoriškai skyrė į Rusijos valstybės įstatymų veikimo laikotarpį, ir į Lietuvos valstybės įstatymų veikimo laikotarpį, kuris prasidėjo 1933 m. liepos 11 d., priėmus naują Teismų santvarkos įstatymą.⁵⁸ Pažymėtina, kad tai labiau teorinis, nei praktinis suskirtymas, nes netgi priėmus minėtą Teismų santvarkos įstatymą, nepriklausomoje Lietuvoje vis dar liko galioti kai kurie Rusijos įstatymai (suprantama tik tiek, kiek jie neprieštaravo Lietuvos Konstitucijai). Dėl šios priežasties, analizuojant precedento vietą tarpukario Lietuvos teisės šaltinių sistemoje, bus nagrinėjamos svarbiausios teisės aktų nuostatos, susijusios su precedento kaip teisės šaltinio vieta tarpukario Lietuvoje, neskaidant

⁵⁶ *Lietuvos valstybės konstitucijos*: sudarytojas ir įvado autorius K. Valančius. Vilnius: Mokslas, 1989. p. 7.

⁵⁷ *Ibid*; p. 12.

⁵⁸ ŠALKKAUSKIS, K. Teismų precedentai. *Teisė*, 1938, Nr. 41, p. 20.

tiriamo laikotarpio į dvi dalis. Taip pat bus aptamos svarbiausios to meto teisininkų, diskutavusių teisės šaltinių sistemos problematika, mintys.

Tiek 1922 m., tiek ir 1928 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kaip ir daugumoje romanų – germanų teisės tradicijos valstybių, buvo įtvirtinta lakoniška nuostata, kad teismas bylas sprendžia vadovaudamasis įstatymu.⁵⁹ Remiantis vien tik šia, konstitucijose (1922 ir 1928) įtvirtinta norma, formaliai galima daryti išvadą, kad teismo precedentas tarpukario Lietuvoje kaip romanų – germanų teisės tradicijos valstybėje neturėjo jokio reikšmingo vaidmens. Tačiau sisteminė, toliau pateikiama atskirų to meto teisės normų analizė, leidžia daryti kitokią išvadą.

Tarpukario Lietuvoje galiojo senas rusiškas Civilinės teisenos įstatymas,⁶⁰ kurio nuostatos bus cituojamos ir analizuojamos toliau šiame darbe. Savaiame suprantama, Civilinės teisenos įstatymas visu tarpukario nepriklausomybės laikotarpiu buvo nuolat pildomas ir keičiamas. Nekeistos jo normos galiojo tik tiek, kiek neprieštaravo Lietuvos Respublikos konstitucijoms.⁶¹

Civilinės teisenos įstatymo 9 straipsnyje buvo nurodyta, kad „visi teismai turi spręsti bylas esamų įstatymų tikslia mintimi, o jei jie yra nepilni, neaiškūs, arba jų trūksta, ar vienas antram prieštarauja, tai turi sprendimą pagrįsti bendraja įstatymų prasme“. Civilinės teisenos įstatymo 129 straipsnyje įtvirtinta norma, nurodė, kad „apylinkės teisėjas, išklausęs šalis, apsvarsto visas nurodytas byloje aplinkybes ir, sąžinės įsitikinimu įvertinęs įrodymų reikšmę bei galią, daro sprendimą, kuris neturi prieštarauti įstatymams“. Iš šių dviejų normų pažodinio teksto, teoriškai galima būtų teigti, kad teismams vieninteliu privalomu teisės šaltiniu yra įstatymas, ir tik į jo tekstą yra privaloma atsižvelgti priimant sprendimus. Tarpukario Lietuvos teisės doktrinos atstovas K. Šalkauskis, paneigdamas prieš tai padarytą hipotetinę išvadą, taip komentavo šias dvi normas: „Šioji taisyklė gali pretenduoti būti pripažinta visų kultūringų tautų. Tačiau ji negali būti nuosekliai ištesėta iki galo dėl to, kad įstatymas negali numatyti visų ginčijamų klausimų, kurie gyvenime gali kilti“.⁶² Be to, Civilinės teisenos įstatymo 10 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, draudžianti teisėjui stabdyti bylos sprendimą dėl įstatymų nepilnumo, neaiškumo, trūkumo arba prieštaravimo vienas kitam“. Teisėjai, atsisakę spręsti ginčą, remiantis įstatymo trūkumais arba jų nebuvimu, buvo baudžiami kaip neatliekantys jiems privalomos pareigos.⁶³ Todėl akivaizdu, kad esant įstatymo spragai, teisėjai turėjo rasti kitą būdą ginčui išspręsti. Pirmiausia, teismas savo sprendimą pagrįsti galėjo teisiniu papročiu. Tą leido Civilinės teisenos

⁵⁹ Išsamiau: *Lietuvos valstybės konstitucijos*: sudarytojas ir įvado autorius K. Valančius. Vilnius: Mokslas, 1989.

⁶⁰ *Civilinės teisenos įstatymas*: neoficialus leidimas, redaktorius Č. Butkys. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1922 ir 1928) 3 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, kad „Lietuvos Valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai“. Panaši norma buvo numatyta ir 1938 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnyje.

⁶² ŠALKKAUSKIS, K. Teismų precedentai. *Teisė*, 1938, Nr. 41, p. 17.

⁶³ *Ibid*; p. 18.

įstatymo 10¹ straipsnyje įtvirtinta taisyklė, pagal kurią teisinis paprotys buvo priskiriamas prie teisės šaltinių. Tačiau, ne visoms gyvenimiškoms situacijoms būdavo galima pritaikyti paprotines normas. Dėl šios priežasties, teismai, norėdami išspręsti ginčą ir nepažeisti Civilinės teisenos 10 straipsnyje įtvirtintos taisyklės, sprendimą priimdavo sukurdami naują teisės normą. Nors cituojamame Civilinės teisenos įstatyme ir nebuvo tiesiogiai pasakyta, tačiau to meto Lietuvos doktrinoje vyravo nuomonė, kad tokia teisėjų sukurta norma yra privaloma teismams, kurie spęs ginčus su panašiomis faktinėmis aplinkybėmis. Elgiantis priešingai būtų pažeidžiamas vienas pagrindinių teisingumo dėsnių, nurodantis, kad teismas vienodiems atsitikimams taiko vienodas normas.⁶⁴

Didžiausia reikšmė tarpukario Lietuvoje buvo skiriama Vyriausiojo Tribunolo (tiek visuotinio susirinkimo, tiek teisiančios sudėties) priimtiems sprendimams. Civilinės teisenos įstatymo 802² straipsnyje buvo nurodyta, kad „Visuotinis Vyriausiojo Tribunolo susirinkimas žiūri bylas, kuriose iškeltas reikalas išaiškinti tikrąją įstatymų prasmę, kad tuo būtų galima vadovautis vienodai juos aiškinant ir taikant“. Civilinės teisenos įstatymo 813 straipsnis įtvirtino taisyklę, kad „Teismai, aiškindami tikrąją įstatymo prasmę, turi taikyti Vyriausiojo Tribunolo aiškinimus“. O Civilinės teisenos įstatymo 815 straipsnyje buvo nurodyta, kad „Visi Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo sprendimai ir nutarimai, kuriais aiškinama tikroji įstatymų prasmė, skelbiami visiems žinoti, kad jais būtų galima vadovautis vienodai aiškinant ir taikant įstatymus“. Analogiška norma buvo įtvirtinta ir Teismų santvarkos įstatymo 95 straipsnyje.⁶⁵ Tarpukario Lietuvos teisininkas K. Šalkauskis, aiškindamas šią nuostatą, nurodė, kad ji „suteikė Vyriausiojo Tribunolo daromų precedentų privalomumą ne tik toms byloms, kurios sprendžiamos, bet ir kitoms, kurios ateityje įvairių teismų bus svarstomos ir sprendžiamos“.⁶⁶ Tiesa, minėta taisyklė įtvirtino pareigą viešai skelbti tik Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo priimtus nutarimus, o apie teisiančiosios sudėties sprendimus tiesiogiai nebuvo užsiminta. Tačiau, K. Šalkauskis pažymėjo, kad tai tiesiog yra įstatymo spraga. Vyriausiojo Tribunolo teisiančiosios sudėties sprendimų privalomumą suponuoja sisteminis Civilinės teisenos ir Teismų santvarkos įstatymo normų aiškinimas, todėl viešai skelbiami turi būti ne tik Vyriausiojo Tribunolo visuotinio narių susirinkimo priimti nutarimai, bet ir teisiančiosios sudėties sprendimai. Minėtą įstatymo spragą ištaisė praktika – Vyriausiojo Tribunolo

---

⁶⁴ Ibid; p. 18.

⁶⁵ Teismų santvarkos įstatymas (Vyriausybės žinios, 1933, Nr. 419-2900).

⁶⁶ ŠALKKAUSKIS, K. Teismų precedentai. *Teisė*, 1938, Nr. 41, p. 21.

teisiančiosios sudėties priimto sprendimai, kartu su Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo nutarimais būdavo skelbiami Teisininkų Draugijos žurnale „Teisė“.⁶⁷

Be to, faktą, kad Vyriausiojo Tribunolo (tiek visuotinio susirinkimo, tiek teisiančiosios sudėties) priimti sprendimai praktikoje buvo svarbūs ir darė įtaką tiek teismams, tiek praktikuojantiems teisininkams patvirtina ir tai, kad neoficialūs įstatymų rinkinių leidimai paprastai būdavo leidžiami kartu su Vyriausiojo Tribunolo (kartais net Rusų Senato) sprendimuose ar išaiškinimuose suformuluotomis taisyklėmis, papildančiomis atitinkamą normą. Pavyzdžiui, išleistame Civilinių įstatymų rinkinyje⁶⁸ ir jau ne kartą cituotame Č. Butkio redaguotame Civilinės teisenos įstatymo leidime beveik prie kiekvienos nuostatos yra pateikiama po keletą svarbių Vyriausiojo Tribunolo sprendimuose sukurtų normų ir išaiškinimų. Be to, minėtuose leidiniuose be Vyriausiojo Tribunolo suformuluotų taisyklių, prie kai kurių straipsnių yra pridėtos ir Rusų Senato sprendimų ištraukos, kurios, kaip Vyriausiasis Tribunolas išaiškino byloje Nr. 498/1928.IX.17 Stasio Jarašiūno su Kaziu Paugiu „Buvusio Rusų Senato sprendimai savaime jokios precedentinės galios Lietuvoje neturi, o jų motyvai sudaro tik tai paprastą teisės žinovų nuomonę, kuria, žinoma, Lietuvos teisėjai gali naudotis, jei toji nuomonė juos įtikina ir jei, ir jei, interpretuodama tebeveikiantį Lietuvoje įstatymą, atitinka to įstatymo imperatyvą“.⁶⁹ Aiškinat šį cituotą Vyriausiojo Tribunolo sprendimą sistemiškai kartu su Civilinės teisenos įstatymo nuostatomis, galima daryti išvadą, kad buvo pripažįstama, jog Vyriausiojo Tribunolo priimti sprendimai ir nutarimai turi precedentinę galią, o Rusų Senato suformuluotos taisyklės tam tikrais atvejais galėjo būti panaudotos kaip autoritetinga nuomonė.

Apibendrinant statutinės teisės normų analizę, galima daryti išvadą, kad teismo precedentas tarpukario Lietuvoje galiojusiuose teisės aktuose tiesiogiai nebuvo įtvirtintas, tačiau sisteminė normų analizė patvirtina precedento kaip teisės šaltinio egzistavimą tarpukario Lietuvos teisės sistemoje. 1933 m. liepos 11 d. priimtas naujasis Teismų santvarkos įstatymas aiškiau įtvirtino Vyriausiojo tribunolo visuotinio susirinkimo nutarimų privalomumą, nors vis tiek liko neaiškiai reglamentuota dėl Vyriausiojo Tribunolo teisiančiosios sudėties sprendimų privalomumo. Dauguma tarpukario Lietuvos teisės mokslo atstovų taip pat laikėsi nuomonės, kad teismai, tuo atveju, kai konkrečios situacijos negalima išspręsti remiantis įstatymais arba teisiniais papročiais, tada teisėjai sukuria naują teisės normą, kurios privalo laikytis kiti teismai, sprendžiantys ginčus su panašiomis faktinėmis aplinkybėmis. Tokios naujai sukurtos normos

---

⁶⁷ Ibid; p. 26.

⁶⁸ *Civiliniai įstatymai*: neoficialus leidimas, redaktorius K. Šalkauskis. Kaunas: „Literatūros“ knygyno leidimas, 1933. X t. I d.

⁶⁹ *Civilinės teisenos įstatymas*: neoficialus leidimas, redaktorius Č. Butkys. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938.

gali būti vėliau pakeičiamos tik išimtiniais atvejais ir išsamiai argumentuojant. Suprantama, kad ši taisyklė nebuvo taikoma aukštesne instancija peržiūrimoms byloms.

Prieš pradėdant išsamiau analizuoti tarpukario Lietuvos teisės doktriną, pasakytina, kad to meto Lietuvos teisės mokslininkai sąvokas „teismo precedentas“ ir „teismų praktika“ paprastai naudojo kaip sinonimus, nenagrinėdant kuo jos skiriasi. Šiomis sąvokomis buvo vadinama teismų teisė kurti atitinkamas teisės normas, reikalingas ginčo išsprendimui, kai kitaip nėra galimybės jo išspręsti.⁷⁰

V. Mačys, apibūdindamas civilinio proceso teisės šaltinius, kaip ir galima tikėtis, svarbiausių jų išskyrė įstatymą „vyriausią vietą tų šaltinių tarpe <...> yra užėmusios įstatymų keliu leidžiamos normos“.⁷¹ Tačiau kaip „antraeilį pagalbos šaltinį“ įvardino privalomuosius teismų ar jų valdymo (administravimo) organų priimtus nutarimus ir teismų praktiką.⁷² Iš pirmo žvilgsnio, gali pasirodyti, jog V. Mačio vartojama sąvoka „antraeilis pagalbos šaltinis“ reiškia, kad teismų praktika yra laikoma daugiau kaip autoritetinga nuomonė, o ne kaip privalomas teisės šaltinis, tačiau tolimesnis sakinyje paneigia šią hipotezę: „kai <...> byloje kyla abejojimas, ar teisingai teismas taikė kurį įstatymą, tai įstatymui išaiškinti yra vyriausiasis teismas; to teismo išaiškinimu privalo vadovautis teismai, panašiais išspręstajam atsitikimais, nes manoma, kad vyriausiasis teismas iš patyrusių teisininkų sugebės, kaip reik išaiškinti įstatymus“.⁷³ Remiantis cituotu sakiniu, darytina išvada, kad bent jau Vyriausiojo tribunolo priimtus išaiškinimus ir nutarimus V. Mačys priskiria prie privalomų civilinio proceso teisės šaltinių.

Kitas žymus to laikotarpio Lietuvos teisės doktrinos atstovas, P. Leonas, savo veikale „Teisės enciklopedija“ išskiria tris pagrindinius teisės šaltinius – paprotys, teismų praktika ir įstatymai.⁷⁴ Toks teisės šaltinių klasifikavimas buvo gana populiarus tarpukario Lietuvos teisės doktrinoje. Diskutuodamas apie teismų praktiką kaip apie teisės šaltinį, P. Leonas išskyrė dvi situacijas: a) kada yra atitinkama teisės norma ginčui spręsti ir b) kada jos nėra. Taigi pasak P. Leono, pirmuoju atveju teismas nekuria teisės, o tik aiškina teisės normas, taiko jas gyvenimo įvykiams. Tačiau antruoju atveju (kada situacija nėra sureguliuota teisės normos), „teismo praktika <...> kuria teisę ir yra savaiminis teisės šaltinis“ (pabraukta aut.).⁷⁵ Taip pat yra pažymima, kad toks teismo sprendimas vadinamas precedentu – „pavyzdys kitiems panašioms atsitikimams

---

⁷⁰ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 93.

⁷¹ MAČYS, V. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: 1924. p. 29.

⁷² Ibid; p. 30.

⁷³ Ibid; p. 31.

⁷⁴ LEONAS, P. *Teisės enciklopedija*: antra laida. Kaunas: 1931. p. 162.

⁷⁵ Ibid; p. 165.

sprešti“.⁷⁶ Taigi P. Leonas teismų praktiką, konkrečiai tuos atvejus, kada teisėjas priimdavo sprendimą nesant jokios teisės normos ir taip sukurdavo precedentą, priskyrė prie privalomų teisės šaltinių.

Tarpukario Lietuvoje formuojant naują teisinę bazę gana plačiai buvo diskutuojama, koku metodu kurti naujus, nepriklausomos Lietuvos įstatymus. P. Stravinskas straipsnyje „Civilinių įstatymų kūrybos metodas“, publikuotame leidinyje „Teisė“ analizuodamas šia problemą paliečia ir teismo precedento klausimą.

Kvestionuodamas pozityvizmo atstovų nuomonę apie įstatymo kaip vienintelio ir pagrindinio teisės šaltinio tobulumą ir visapusiškumą, P. Stravinskas išskyrė tris esminius teiginius, paneigiančius pozityvistų nuomonę, kad vieninteliu teisės šaltiniu pripažįstamas gali būti tik įstatymas. Pirmiausia, pasak P. Stravinsko, įstatymas negali aprėpti visų gyvenimiškų santykių, nepriklausomai nuo to, kiek nuostatų jame yra, kadangi visuomeniniai santykiai yra „tiek dinamiški ir sudėtingi, jog jų visų iš anksto numatyti, suklasifikuoti ar išskaičiuoti ir statiška teisės norma susaistyti neįmanoma“.⁷⁷ Be to, pagal P. Stravinską, individualiems gyvenimo santykiams apskritai yra sunku iš anksto nustatyti teisingą teisės taisyklę. Ir galiausiai buvo teigiama, kad gyvenimo santykiai kasdien keičiasi, derinasi prie naujų sąlygų ir reiškiasi naujomis formomis, todėl teisės norma turi būti lanksti, ir atitikti naujus gyvenimo reikalavimus, o įstatymo leidėjas, kaip rodo praktika, nespėja sekti gyvenimo ir dažnai nepastebi, kad įstatymo tekstas gyvenimui jau netinka.⁷⁸ Dėl šių priežasčių, P. Stravinsko nuomone, kuriant naujus teisės aktus reikia remtis kritiškuoju įstatymų kūrybos metodu, stengiantis įstatymu sunormuoti ne visus gyvenimo santykius, bet tik pačius svarbiausius, į įstatymą įdedant kuo daugiau bendrų principų, ir kuo mažiau kazuistikos.⁷⁹ Taikant šį metodą be įstatymo, svarbą įgauna ir kiti teisės šaltiniai – teisiniai papročiai ir teismų praktika. Pripažinus pastaruosius teisės šaltinius „įstatymo kūrėjas gali būti ramus, kad visi gyvenimo santykiai bus susaistyti ta ar kita norma: pagrindiniai klausimai yra išsprendžiami paties įstatymo betarpiškai, o <...> tokie, kurių įstatymine taisykle tvarkyti yra negalima ar netikslinga, pavedami tvarkyti paminėtais pagalbiniais teisės šaltiniais“.⁸⁰

Tarpukario Lietuvos laikotarpiu teismo precedento problematiką gana išsamiai nagrinėjo K. Šalkauskis, kuris pritarė anksčiau šiame darbe aptartai P. Stravinsko nuomonei, kad įstatymas negali numatyti visų ginčijamų klausimų, kurie gyvenime gali kilti. K. Šalkauskio nuomone,

⁷⁶ LEONAS, P. *Teisės enciklopedija*: antra laida. Kaunas: 1931. p. 165.

⁷⁷ STRAVINSKAS, P. Civilinių įstatymų kūrybos metodas. *Teisė*, 1939, Nr. 48, p. 351.

⁷⁸ *Ibid*; p. 351.

⁷⁹ *Ibid*; p. 352.

⁸⁰ *Ibid*; p. 353.

cituota Civilinės teisenos įstatymo 9 straipsnyje įtvirtinta norma, kad įstatymai gali būti nepilni, neaiškūs arba apskritai yra paliktos įstatymo spragos, yra pagrindas teisėjui pačiam kurti teisę.⁸¹ Be to, Civilinės teisenos įstatymo 10 straipsnyje nustatyta norma buvo draudžiama stabdyti bylos sprendimą dėl įstatymo nepilnumo, neaiškumo, trūkumo, prieštaravimo vienas kitam. Dėl šios priežasties, teisininkas teigė, kad pats Civilinės teisenos įstatymas suteikia teismui teisę kurti naujas teisės normas tais atvejais, kai yra įstatymo spragos.⁸² K. Šalkauskio nuomone, teisės šaltinių sistemoje sprendžiant teisės klausimus įstatymas užima pirmąją vietą, paprotys antrą, o precedentas trečią vietą, nes jis turi būti taikomas nesant pirmų dviejų.⁸³ Nors ir priskirdamas teismo naujai sukurtą normą prie pagalbinių teisės šaltinių, K. Šalkauskis akcentavo, kad tokia norma nėra privaloma tik vienai bylai, o atvirkščiai – ji tampa privaloma sprendžiant visas kitas, panašiomis faktines aplinkybes turinčias bylas. Tokį savo teiginį K. Šalkauskis grindžia žinomu teisingumo postulatu, kad „esant vienodai juridinių faktų sudėčiai, turi būti taikomos vienodos normos“.⁸⁴ Pirmąjį teismo sprendimą tokiu klausimu, kuris nėra tiesiogiai išspręstas, nei įstatymu, nei teisiniu papročiu, bei kuris įgyja teisės normos galią, K. Šalkauskis vadina teismo precedentu.⁸⁵ Taip pat K. Šalkauskis atkreipia dėmesį, kad teisėjas sukūręs normą privalo jos laikytis, bet taip pat yra laisvas ją pakeisti, jei dėl kažkokių priežasčių mano, kad anksčiau priimtas sprendimas yra nebetinkamas. Bet kokiu atveju, teisėjas, keisdamas anksčiau priimtą sprendimą, privalo argumentuoti, dėl kokių priežasčių jis tai daro. Tik tada sprendimas bus laikomas teisingu. Žinoma, aukštesniųjų teismų sukurtas normas pakeisti yra sudėtingiau nei žemesniųjų teismų, kadangi aukštesniųjų teismų suformuluotos naujos taisyklės yra „žemesnėms instancijoms privalomos, kaip privalomas įstatymas arba paprotys“.⁸⁶ K. Šalkauskio pateikta teismų praktikos (kada, esant įstatymo neaiškumui ar spragai, teismas sukuria naują taisyklę) samprata yra artimiausia Anglijos teisės doktrinoje vartojamai precedento sąvokai.

Dauguma to meto Lietuvos teisės mokslininkų teismų praktiką (precedentą) pripažino pagalbiniu teisės šaltiniu, privalomu tuo atveju, kai konkrečios situacijos nebuvo galima išspręsti remiantis įstatymu ar teisiniu papročiu. Savaiame suprantama tarp to meto Lietuvos teisės doktrinos atstovų buvo turinčių ir kitokią nuomonę – neigiančių precedento kaip teisės šaltinio egzistavimą ir jo reikalingumą. V. Vasiliauskas jau ne kartą minėtoje disertacijoje

---

⁸¹ ŠALKKAUSKIS, K. Teismų precedentai. *Teisė*, 1938, Nr. 41, p. 17.

⁸² *Ibid*; p. 18.

⁸³ *Ibid*; p. 19.

⁸⁴ *Ibid*; p. 18-19.

⁸⁵ *Ibid*; p. 19.

⁸⁶ *Ibid*; p. 19.

pateikia priešingą nei aukščiau minėtos G. Šeršnevičiaus nuomonę, kad tuo atveju, kada nėra teisės normų, reglamentuojančių atitinkamus santykius, leidžiama spręsti bylas, remiantis bendrąja įstatymo prasme – teisės analogija. Ją taikydamas, aiškintojas privalo turėti omeny bendrus principus ir pradus, bei atrasti įstatymo prasmę. G. Šeršnevičiaus nuomone, gali būti tik dvi teisės šaltinių rūšys – įstatymai ir teisiniai papročiai. Teismų praktika ir teisės mokslas negali būti laikomi teisės šaltiniais, kadangi neturi privalomumo.⁸⁷

Apibendrinant cituotų nagrinėjamo laikotarpio teisininkų mintis, darytina išvada, kad nors norminiuose teisės aktuose precedento sąvoka tiesiogiai nebuvo įtvirtinta, tačiau precedentas kaip teisės šaltinis buvo pripažįstamas tarpukario Lietuvos teisės doktrinoje ir dažnai naudojamas praktikoje.

3.2.2. *Precedento vieta teisės šaltinių sistemoje tarybinėje Lietuvoje*

Nuo 1940 m. rugpjūčio 3 d., Lietuvai aneksuotai TSRS ir tapus Lietuvos TSR, jos teritorijoje įsigaliojo TSRS konstitucija, TSRS įstatymai ir kiti teisės aktai, išskyrus tuos, kurių laikinai nebuvo galima taikyti dėl skirtingų naujos sovietinės respublikos sąlygų.⁸⁸ 1936 m. TSRS konstitucija skelbė aiškia federacijos viršenybę savo subjektams. Tarybų Sąjungos įstatymai turėjo galią visoms respublikoms, o pastarųjų teisės aktai, prieštaraujantys sąjunginiams, buvo skelbiami kaip neturintys galios.⁸⁹

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos TSR buvo sudėtinė Tarybų Sąjungos dalis, šio laikmečio tiek Lietuvos teisės doktrina, tiek statutinės normos faktiškai visiškai atspindėjo vyraujančią tarybinės teisės doktriną. Suprantama, to meto Lietuvos TSR statutinės normos praktiškai atkartoją TSRS statutinę teisę ir nesudarė jokių prielaidų besiformuojančiai doktrinai nukrypti nuo bendros tarybinės teisės mokslui būdingos krypties.⁹⁰

Tarybinės Lietuvos teisininkai beveik nenagrinėjo precedento ar teismų praktikos klausimo savo moksliniuose darbuose. Pirmieji išspausdinti teisės vadovėliai buvo paprasčiausiai išversti iš rusų kalbos, atkartojant tarybinės teisės doktriną.⁹¹ Dėl šios priežasties precedento reikšmė

---

⁸⁷ ŠERŠNEVIČIUS, G. *Civilinės teisės konspektas*. Kaunas: 1926. cit. pagal V. Vasiliauską (VASILIAUSKAS, V. *Teismo precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 96).

⁸⁸ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2002. p. 453.

⁸⁹ *Ibid*; p. 454.

⁹⁰ VASILIAUSKAS, V. *Teismo precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 112.

⁹¹ *Ibid*; p. 102.

teisės šaltinių sistemoje tarybinės Lietuvos laikotarpiu bus nagrinėjama atsižvelgiant į tuo metu galiojusius norminius teisės aktus bei Tarybų Sąjungos teisės doktriną.

1940 m. rugpjūčio 25 d. Lietuvos TSR konstitucijos 85 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, kad „Teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo“.⁹² Kaip jau minėta, analogišką normą galima atrasti praktiškai kiekviename romanų – germanų teisės valstybės konstitucijoje, įskaitant ir 1922 m. bei 1928 m. tarpukario Lietuvos konstitucijas. Vien tik iš šios nuostatos yra sunku pasakyti, kokią reikšmę konkrečios valstybės, kurios konstitucijoje yra įrašyta cituota taisyklė, teisės šaltinių sistemoje užima teismų praktika (precedentas). Dėl šios priežasties yra būtina sistemiškai pažvelgti į kitas to meto teisės normas.

Lietuvos TSR teismų santvarkos įstatymo 6 straipsnyje buvo nurodyta, kad „Teisingumas Lietuvos TSR vykdomas tiksliai laikantis TSRS ir Lietuvos TSR įstatymų“,⁹³ o to pačio įstatymo 9 straipsnyje, įtvirtintas teisėjų nepriklausomumo ir klausymo tik įstatymo principas: „Vykdami teisingumą teisėjai ir liaudies tarėjai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo“. Analogiška nuostata buvo įtvirtinta ir Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso 8 straipsnyje, kuriame buvo nurodoma, kad „Teisėjai ir liaudies tarėjai sprendžia civilines bylas remdamiesi įstatymu, sutinkamai su socialistine teisine sąmone, tokiomis sąlygomis, kurios daro negalima teisėjus paveikti iš šalies“.⁹⁴ Iš šių cituotų tarybinės Lietuvos teisės aktų nuostatų, galima daryti išvadą, kad visuose pagrindiniuose įstatymuose buvo įtvirtinta pareiga teisėjui, sprendžiant bylas, klausyti tik įstatymo.

Minėtame Lietuvos TSR civilinio proceso kodekse buvo reglamentuota situacija, kai sprendžiamas ginčas nėra sureguliuotas įstatymine norma. Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso 11 straipsnyje buvo nurodyta, kad „Jeigu nėra įstatymo, reguliuojančio ginčo santykį, teismas taiko įstatymą, reguliuojantį panašius santykius, o tokio įstatymo nesant, teismas vadovaujasi bendraisiais tarybinių įstatymų pradmenimis ir jų prasme“. Atsižvelgdami į šią normą, teisėjai, esant įstatymo spragai, pirmiausia turėjo taikyti įstatymo analogiją. O jei įstatymo, kurį būtų galima taikyti pagal įstatymo analogiją nebuvo, tai teismas sprendė bylą, vadovaudamasis bendraisiais tarybinių įstatymų pradmenimis ir jų prasme, t.y. taikė teisės analogiją. Teismas išspręsdamas bylą pagal įstatymo ar teisės analogiją turėjo motyvuoti, kodėl

---

⁹² Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija (Vyriausybės žinios, 1940, Nr. 730-5997). Analogiška nuostata buvo įtvirtinta visose Lietuvos TSR konstitucijose.

⁹³ Lietuvos TSR teismų santvarkos įstatymas (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios 1960, Nr. 13 – 131). Toliau rašant bus vadinamas Lietuvos TSR teismų santvarkos įstatymas;

⁹⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo įstatymas (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-139). Ši nuostata liko nepakitusi iki pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

jis taip pasielgė.⁹⁵ Kitų alternatyvų Lietuvos TSR civilinio proceso kodekse nebuvo numatyta. Pavyzdžiui, kaip jau buvo minėta, tarpukario Lietuvoje galiojęs Civilinės teisenos įstatymas paprotį pripažino teisės šaltiniu, kas teismams suteikė teisę, nesant įstatymo reglamentuojančio sprendžiamą ginčą, taikyti paprotinę normą.

Atsižvelgiant į aplinkybes, kurioms esant Tarybų Sąjunga susikūrė bei funkcionavo, normalu, kad visa naujų teisės normų kūrimo kompetencija buvo sukoncentruota įstatymo leidžiamosios ir vykdomosios valdžios rankose, kurios buvo griežtai kontroliuojamos valdančiosios Komunistų partijos. Teisėjams suteikta teisė kurti naujas teisės normas galėjo pakenkti totalitarizmu paremtai santvarkai.

Nepaisant to, kad tarybinės Lietuvos teisės aktuose įtvirtintos normos praktiškai vienareikšmiškai teismams nurodė vadovautis tik įstatymu, aukščiausiųjų teismų priimami sprendimai vis dėlto darė nemažą įtaką žemesniųjų teismų teisėjams.

Tarybinės teisės doktrinoje buvo ieškoma kaip pateisinti praktiškai egzistavusį vadovavimąsi aukščiausiųjų teisminių institucijų suformuluotomis taisyklėmis. Dėl šios priežasties to meto teisės mokslo doktrinoje išsivyravo nuomonė, kad aukščiausiųjų teismų išaiškinimai yra norminio pobūdžio įstatymo aiškinimo aktai. Oficialus norminio aiškinimo aktas nebuvo laikoma teisės normų nustatymo, pakeitimo ar panaikinimo forma. Buvo manoma, tarybiniai oficialaus teisės aiškinimo aktai nesukuria ir negali sukurti naujų teisės normų ir tuo jie skyrėsi nuo normas sukuriančių aktų, laikomų teisės šaltiniais. Tokiais norminiais galiojančių įstatymų aiškinimo aktais buvo laikomi TSRS Aukščiausiojo Teismo plenumo ir sąjunginių respublikų aukščiausiųjų teismų vadovaujantieji nurodymai.⁹⁶

Atkreiptinas dėmesys, kad šio naujadaro „norminio pobūdžio įstatymo aiškinimo akto“ sukūrimas labai akivaizdžiai parodo prieštaravimus ir nelogiškumus, vyravusius tarybų teisėje. Jau pats žodis „norminis“ suponuoja, kad tas įstatymo aiškinimo aktas sukuria tam tikro pobūdžio normą. Tačiau tarybinė teisė pripažindama norminio pobūdžio įstatymo aiškinimo aktus, kartu kategoriškai neigia teismų sprendimų pripažinimą teisės šaltiniais, remiantis vien tuo, kad teisėjai tik aiškina teisę, bet jokiū būdu nekuria naujų taisyklių.

Lietuvos TSR teismų santvarkos įstatymo 34 straipsnis nustatė, kad „Lietuvos TSR Aukščiausiasis Teismas nagrinėja teismų praktiką taikant įstatymus ir duoda teismams vadovajamuosius išaiškinimus jų taikymo klausimais.“ Taigi Lietuvos TSR Aukščiausiojo Teismo kompetencijai buvo priskirtas teismų praktikos suvienodinimas panašiose bylose.

⁹⁵ ŽERUOLIS, J., et al. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1980. p. 13.

⁹⁶ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 111.

Vykdam šią pareigą buvo leidžiami vadovaujamieji išaiškinimai, kurie buvo privalomi žemesniesiems teismams. Tačiau minėtieji nurodymai buvo laikomi ne naujomis teisės normomis, o tiesiog teisingais įstatymo išaiškinimais, kurie nebuvo priskiriami prie teisės šaltinių.⁹⁷

Pažymėtina ir tai, kad atsižvelgiant į faktą, jog aukščiausieji teismai tarybinėje santvarkoje tik aiškino įstatymų prasmę, bet nekurdavo naujų teisės normų, jiems buvo suteikiama įstatymų leidybos iniciatyvos teisė (Lietuvos TSR teismų santvarkos įstatymo 34 straipsnio 4 dalis suteikė Lietuvos TSR Aukščiausiajam Teismui tokią teisę).

Lietuvos TSR civilinio proceso komentare, aiškinant Lietuvos TSR kompetenciją, buvo išreikšta griežta pozicija, atspindėjusi to laikmečio tarybinėje doktrinoje vyravusią nuomonę, kad „Aukščiausiųjų teismų nutarimai nėra teisės šaltiniai. Šie teismai priima privalomus žemesniesiems teismams nutarimus tik teisės normų taikymo ir aiškinimo klausimais, tačiau teisės normų kūrimo galios jie neturi“.⁹⁸ Buvo manoma, kad teismų praktikos kaip teisės šaltinio vertinimas sukurtą situaciją, kai teismai gali spręsti ginčus ne pagal įstatymus, o nepriklausomai nuo galiojančių įstatymų kurdami naujas teisės normas ir sprenddami ginčus kaip jiems atrodo teisinga.⁹⁹

Tarybinės teisės doktrinoje taip pat buvo nurodoma, kad aukščiausiųjų teismų plenumo nurodymai yra privalomi žemesnės instancijos teismams ne todėl, kad vadovaujantieji nurodymai yra teisės normos, o todėl, kad tą privalomumą lemia žemesniųjų teismų pavaldumas aukštesnės instancijos teismams.¹⁰⁰

Taigi apibendrinant analizuotas tarybinės Lietuvos statutinės teisės normas, darytina išvada, kad teisės šaltinis Lietuvos TSR kaip ir visoje TSRS buvo suprantamas labai siaurai – kaip oficialus norminis aktas, iš kurių svarbiausiu buvo pripažįstamas įstatymas. Teismai vaidino svarbų teisės aiškinimo vaidmenį, tačiau net aukščiausiųjų teismų priimti sprendimai ar vadovaujantieji nurodymai naujų teisės normų nesukurdavo ir nebuvo pripažįstami teisės šaltiniais.

Labai panašiai analizuotas tarybinės teisės normas aiškino ir Tarybų Sąjungos teisės mokslas.

---

⁹⁷ ŽERUOLIS, J., et al. *Tarybinė civilinė teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1975. I. d. p. 39.

⁹⁸ ŽERUOLIS, J., et al. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1980. p. 13.

⁹⁹ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 110.

¹⁰⁰ *Ibid*; p. 110.

Tarybinė teisės doktrina turėjo pakankamai siaurą teisės šaltinio sąvoką. Dažniausiai teisės šaltinis buvo apibrėžiamas kaip valstybės valdžios organų priimamų sprendimų, kuriais sukuriamos, pakeičiamos ar panaikinamos teisės normos, įforminimo būdas.¹⁰¹

1948 m. išleistame civilinės teisės vadovėlyje buvo pabrėžiama, kad „Civilinės teisės šaltiniai pirmiausia yra tarybinės valstybės įstatymai ir poįstatyminiai <...> aktai“.¹⁰² Papročiai, kaip tarybinės civilinės teisės šaltinis tuo metu vaidino ribotą vaidmenį. Juo galėjo būti remiamasi tik išimtiniais atvejais. Pavyzdžiui, kai kurios jūrinių laivų iškrovimo taisyklės buvo nustatomos pagal jūrinių uostų papročius. Savaiame suprantama, kad teisiniai papročiai galėjo būti panaudoti tik tiek, kiek neprieštaravo tarybiniams įstatymams ir bendriems socialistinės teisės principams.¹⁰³

Kalbant apie teismų vaidmenį to meto teisės sistemoje, buvo teigiama, kad „teisminė praktika iki tam tikro lygio gali būti laikoma civilinės teisės šaltiniu“,¹⁰⁴ kartu pabrėžiant aukščiausiųjų teismų reikšmę: „TSRS Aukščiausiojo teismo direktyvos, nors ir teikiamos vien teisminiams organams, dėl savo autoritetingumo yra apskritai reikšmingos ir vaidina didžiulį vaidmenį tarybinės civilinės teisės raidoje“.¹⁰⁵

Vardinant civilinio proceso teisės šaltinius, cituotajame 1948 m. civilinio proceso vadovėlyje, buvo paminėti ir TSRS Aukščiausiojo Teismo Pilnatis [plenumo – aut. pas.] vadovaujantieji nurodymai teisminės praktikos klausimais. Šiais nurodymais buvo aiškinami ir interpretuojami įstatymai, todėl jie buvo pripažįstami kaip turintys procesinės teisės šaltinio reikšmę.¹⁰⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad apie šiuos aukščiausiojo teismo priimtus nutarimus kaip apie proceso teisės šaltinius buvo kalbama tik įstatymų aiškinimo, jokių būdu ne naujų normų kūrimo, prasme.

Laikui bėgant tarybinė teisės doktrina darėsi vis griežtesnė teisės šaltinių sistemos atžvilgiu. 1972 m. išleistame Valstybės ir teisės teorijos vadovėlyje buvo teigiama: „Tarybinės teisės istorija rodo, kad tarybinė valstybė visada siekė pagrindinėmis teisės formomis padaryti kaip tik savo organų normatyvinius aktus, o normatyvinių aktų tarpe pagrindinį vaidmenį skyrė įstatymams – aukščiausiųjų valstybinės valdžios organų aktams. Tarybinė teisė nuo pat pradžių atmetė tokią formą, kaip teisminis precedentas, sudarantis galimybę savivaliauti teisėjams ir

---

¹⁰¹ *Ibid*; p. 103.

¹⁰² ZIMELEVA, M.; SEREBROVSKIS, V.; ŠKUNDINAS, Z. *Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla, 1948. p. 7.

¹⁰³ *Ibid*; p. 8.

¹⁰⁴ *Ibid*; p. 8.

¹⁰⁵ *Ibid*; p. 8-9.

¹⁰⁶ ARAMOVAS, S. *Civilinis procesas*: vadovėlis. Kaunas: Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla, 1948. p. 12.

pareigūnams. Tik atskiriems atvejams tarybinė teisė dar pirmaisiais tarybų valdžios metais numatė, kad kiti teismai ir kiti valstybės organai gali taikyti teisinius papročius“.¹⁰⁷

Tame pačiame 1972 m. civilinės teisės vadovėlyje apibūdinat įvairias galimas teisės formas (t.y. teisės šaltinius) precedentas buvo apibrėžtas kaip specifinė teisės forma, kada normatyvinė galia yra suteikiama valstybinio organo sprendimui konkrečiu atveju, kuris vėliau paprastai taikomas priimant sprendimus kitais analogiškais atvejais. Toliau buvo aiškinama, kad „Precedentinė teisė, kaip ir paprasta teisė, atsirandanti ne įstatyminės sankcijos pagrindu, o teismui ar administracijai sankcionavus kai kuriuos papročius, žinoma, nelabai derinasi su teisėtumo principu, reikalaujančiu, kad valdymo ir teisingumo funkcijos būtų vykdomos, remiantis įstatymu. Naudojant precedentinės teisės formą, teismo <...> organai faktiškai turi teisės kūrimo galią – precedentų forma kurti naujas teisės normas. Be to, precedentinė teisė neišvengiamai esti labai sudėtinga ir paini; todėl stambiams verslininkams ir teisėjams yra lengviau savivaliauti prieš smulkius savininkus ir juo labiau prieš darbo žmones. <...> Precedentinės teisės forma socialistinei teisei nepriimta, nes socialistinio teisėtumo režimo sąlygomis teismo ir administracinės organizacijos turi taikyti teisę, o ne kurti ją“.¹⁰⁸ Taigi precedentui tarybinės teisės doktrinos atstovai paprastai suteikdavo neigiamą atspalvį teigdami, kad šis institutas yra naudojamas kapitalistinę santvarką turinčių valstybių, siekiančių išnaudoti darbininkų klasę.

1975 m. civilinės teisės vadovėlyje buvo teigiama, kad tarybinės civilinės teisės šaltinis yra „tarybinės liaudies valia, išreikšta bendraliaudinės tarybinės valstybės organų normatyviniuose aktuose“¹⁰⁹, o TSRS Aukščiausiojo teismo plenumo (taip pat ir sąjunginių valstybių aukščiausiųjų teismų) leidžiamų vadovaujančiųjų nurodymų žemesniesiems teismams įstatymų taikymo klausimais negalima laikyti civilinės teisės šaltiniais, kadangi tuose vadovaujančiuose nurodymuose aukščiausiųjų teismų plenumai naujų teisės normų nesukuria, nes jiems įstatymų kūrimo funkcija nėra suteikta.

Įdomu tai, kad cituoto 1975 m. civilinės teisės vadovėlio autoriai lakoniškai paminėjo ir priešingą nuomonę, egzistavusią tarybinės teisės doktrinoje. Jos atstovai aukščiausiųjų teismų plenumų priimtus nutarimus priskyrė prie civilinės teisės šaltinių, kadangi teiginys, kad teisminiams organams priskiriama teisės taikymo funkcija, jų nuomone, negali būti kliūtis aukščiausiųjų teismų plenumų nutarimus laikyti normatyviniais aktais, kadangi valstybinių

---

¹⁰⁷ AKELSANDROVAS, N., *et al. Valstybės ir teisės teorija*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1972. p. 308.

¹⁰⁸ *Ibid*; p. 46.

¹⁰⁹ ŽERUOLIS, J., *et al. Tarybinė civilinė teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1975. I. d. p. 32.

valdymo organų, kuriems taip pat yra priskiriama teisės taikymo funkcija, leidžiami norminiai aktai yra laikomi teisės šaltiniais.¹¹⁰

Pažymėtina ir tai, kad 1975 m. išleistame civilinės teisės vadovėlyje, sąvoka „teismų praktika“ yra atskiriama nuo aukščiausiųjų teismų plenumo vadovaujančiųjų nurodymų, apibūdinant ją kaip „daugelio panašių bylų vienodas sprendimas“. Teismų praktika kaip ir vadovaujantieji nurodymai taip pat nebuvo laikoma civilinės teisės šaltiniu. Priešingai, buvo pabrėžiama, kad teismo priimtas sprendimas konkrečioje byloje yra privalomas tik toje byloje.¹¹¹

1989 m. valstybės ir teisės teorijos vadovėlyje teisinis precedentas buvo apibūdinamas kaip „precedentinė teisės forma, kai teismo ar kito valstybės organo konkrečiam sprendimui valstybė suteikia teisės normos galią. Tokie sprendimai konkrečiose bylose tampa visiems privalomomis elgesio taisyklėmis analogiškomis situacijomis. Teisiniai precedentai sudaro galimybę savivalei pažeisti teisėtumą. Jie plačiai naudojami išnaudotojiškose visuomenėse. Socialistinė teisė teisinio precedento nenaudoja.¹¹²

V. Vasiliauskas išskyrė dvi, jo manymu, pagrindines priežastis, kodėl teismo precedentas buvo neigiamas tarybinėje teisės doktrinoje. Pirmiausia tai, kad teismas nebuvo laikomas teisėkūros subjektu. Įstatymai jam suteikė teisės taikymo ir aiškinimo funkcijas, tačiau ne teisės normų kūrimo funkciją. Antra priežastis buvo ta, kad precedento taikymas ribotų teismo teisės atsižvelgti į konkrečios nagrinėjamos bylos aplinkybes, jei tokiu klausimu jau būtų priimtas atitinkamas teismo sprendimas.¹¹³

Tarybinės teisės doktriną teismo precedento atžvilgiu taip pat įtakojo ir tai, kad tuo laikotarpiu buvo neigiama praktiškai viskas, kas buvo pripažįstama Vakarų teisinėse sistemose. Be to, vyravo pakankamai didelis nepasitikėjimas teisminėmis institucijomis baiminantis, kad nebūtų nukrypta nuo tarybinės teisės doktrinos nuostatų. Buvo manoma, kad geriausiai atitinkamos visuomenės dalies interesus gali išreikšti tik atstovaujantieji valdžios organai, kurie buvo griežtoje Komunistų partijos priežiūroje.¹¹⁴

Apibendrinat šią darbo dalį galima daryti išvadą, kad oficialiai nei tarybinė statutinė teisė, nei dominuojanti tarybinės teisės doktrina kategoriškai nepripažino precedento (teismų praktikos) teisės šaltiniais.

---

¹¹⁰ *Ibid*; p. 39.

¹¹¹ *Ibid*; p. 40.

¹¹² VANSEVIČIUS, S., *et al. Valstybės ir teisės teorija*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1989. p. 41.

¹¹³ VASILIAUSKAS, V. *Teisinio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 106.

¹¹⁴ *Ibid*; p. 106.

3.3. Precedento vieta Lietuvos teisės šaltinių sistemoje po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m.

Tiriamą precedentų vietą Lietuvos teisės šaltinių sistemoje po nepriklausomybės atkūrimo, pirmiausia bus analizuojamos nagrinėjamam klausimui reikšmingiausios statutinės teisės normos bei jų pakeitimai, rodantys didėjančią teismų praktikos įtaką Lietuvoje. Taip pat bus analizuojama nepriklausomos Lietuvos teisės doktrina, stengiantis atskleisti, kaip palaipsniui keitėsi precedentų instituto vieta teisės šaltinių sistemoje. Galiausiai, bus nagrinėjami du Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai, turėję didelės įtakos precedentų instituto įsitvirtinimui Lietuvoje. Pabaigoje, pateikiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktikos analizė, parodanti, kokiam kontekste Lietuvos aukščiausieji teismai vartojo precedentų sąvoką, bei kokią įtaką jų priimamiems sprendimams turėjo 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. Konstitucinio Teismo nutarimai.

3.3.1. Statutinės teisės reguliavimas

Lietuvoje, atkūrus nepriklausomybę, nuspręsta naują teisės sistemą kurti ne revoliuciniu būdu, o evoliuciniu.¹¹⁵ Tai yra teisės aktai, galioję tarybinės okupacijos laikotarpiu, nebuvo iš karto panaikinti, atkuriant tarpukario Lietuvoje galiojusius įstatymus, o liko galioti tiek, kiek neprieštaravo Laikinajam Pagrindiniam įstatymui.¹¹⁶ V. Mikelėnas tokį pasirinkimą vadina logišku ir pagrįstu, kadangi neįmanoma vienu metu pakeisti teisinio dešimtmečiais susiklosčiusių visuomeninių santykių reguliavimo. Yra būtinas pereinamasis laikotarpis, kuris leistų palaipsniui pertvarkyti teisinio reguliavimo principus, kurti naujus įstatymus, nuosekliai keičiant anksčiau galiojančius.¹¹⁷ Dėl šių priežasčių, 1992 m. lapkričio 6 d. įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ buvo įtvirtinta analogiška nuostata, nurodanti, kad „įstatymai, kiti teisės aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui“.¹¹⁸

¹¹⁵ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1996. p. 77.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis įstatymas (Valstybės žinios, 1990, Nr. 9-224).

¹¹⁷ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1996. p. 77.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1015).

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos ūkis, tarybiniu laikotarpiu grįstas socialistine nuosavybe, keitėsi į laisvos rinkos principu kuriamą ekonomiką, bei į tai, kad iš esmės buvo keičiama tiek politinė, tiek teisinė sistema, prireikė ne vienerių metų kol tarybiniai teisės aktai buvo pakeisti naujais. Dažnai net ir priėmus naujus įstatymus, jie buvo po kelis kartus pakeičiami. Pavyzdžiui, Teismų įstatymas¹¹⁹, priimtas 1994 m. gegužės 31 d. buvo keistas 35 kartus. Dėl šios priežasties, nagrinėjant statutinę teisę, tiriamas laikotarpis sąlyginai bus suskaidomas į mažesnius etapus, kurių metų įvyko reikšmingi pasikeitimai, susiję su precedento instituto įtakos didėjimu.

Pirmiausia paminėtina, kad Laikinojo Pagrindinio įstatymo 117 straipsnyje bei 1992 m. priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, nurodanti, kad teisėjai nagrinėdami bylas klauso tik įstatymo. Nagrinėjant tik šią nuostatą, kuri atrodo labai aiški ir paprasta, teoriškai galima būtų daryti išvadą, kad Lietuvoje esminiu ir vieninteliu teisės šaltiniu buvo ir yra pripažįstamas tik įstatymas, o precedentas kaip teisės šaltinis neturėjo ir neturi jokios reikšmės. Tačiau, kaip jau buvo minėta, tokios nuostatos įtvirtinimas konstitucijose yra bendras bruožas praktiškai visoms romanų – germanų teisės tradicijos valstybėms, visiškai neparodantis, kokia tikroji teisės šaltinių sistema yra konkrečioje valstybėje, bei kokią įtaką joje turi teismų praktika. Dėl šios priežasties, norint atskleisti realią precedento instituto vietą bei jo įtakos didėjimą Lietuvos teisės sistemoje, bus analizuojamos atitinkamos civilinį procesą bei teismų santvarką reglamentuojančių teisės aktų nuostatos.

Nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo iki 1992 m. vasario 6 d., kada buvo priimtas pirmasis Lietuvos Respublikos teismų įstatymas,¹²⁰ teismų sistemos veiklą reglamentavo senasis Teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymas.¹²¹ Šio įstatymo 28 straipsnio 2 dalyje, buvo nurodyta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „analizuoja ir apibendrina teisminę praktiką, teisminę statistiką ir duoda vadovaujamuosius išaiškinimus teismams Lietuvos įstatymų taikymo klausimais, iškylančiais nagrinėjant teismines bylas. Lietuvos aukščiausiojo teismo plenumo vadovaujantieji išaiškinimai yra privalomi teismams, kitiems organams ir pareigūnams, taikantiems įstatymą“. V. Vasiliauskas, apibūdinamas šį dviejų metų laikotarpį teigia, kad „Toks to meto teisinis teisminės praktikos reglamentavimas leidžia daryti prielaidą, kad

---

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851). Atsižvelgiant į tai, kad per visą Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpį Teismų įstatymas buvo keistas daug kartu, priimtos kelios naujos redakcijos, todėl toliau prie pavadinimo Teismų įstatymas bus nurodyti konkrečios redakcijos metai.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės žinios, 1992, Nr.8-208).

¹²¹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymas (Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės žinios, 1990, Nr.8-185).

Aukščiausiojo teismo sukurtas taisyklės galime priskirti prie antraeilių teisės šaltinių¹²². Tokia išvada nėra visiškai teisinga. Aiškinant cituotą Teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymo normą, būtina atsižvelgti į tarybinę teisę, kadangi jos pagrindu šis įstatymas buvo priimtas. Verta prisiminti, kad tarybinė teisė kategoriškai neigė teisėjo galimybę kurti naujas teisės normas. Tai buvo išimtinė įstatymo leidėjo prerogatyva. Aukščiausiųjų teismų priimti vadovaujantieji išaiškinimai, privalomi žemesnės pakopos teismams, vadinti norminiais oficialaus aiškinimo aktais, nesukuriantis naujų normų, nebuvo laikomi teisės šaltiniais. Todėl, cituotoje normoje vartojami žodžiai „yra privalomi teismams“ turėjo būti suprantami teisės aiškinimo prasme. Tai yra, kad vadovaujantieji išaiškinimai nėra teisės šaltiniai, tačiau kitiems teismams aiškinant atitinkamas teisės aktų normas, jie buvo privalomi. Be to, turint omeny, kokia buvo didelė tarybinės doktrinos įtaka, abejotina, kad tuo laiku praktikuojantys teisininkai šią normą būtų suprastę kitaip. Tuo laikotarpiu dominavusią teisės sampratą atskleidžia 1990 m. išleistas darbo teisės vadovėlis, kuriame buvo nurodyta: „Teismas nekuria naujų teisės normų, o tik konkrečiu atveju pritaiko galiojančias normas. Todėl sprendžiant analogiškas bylas, teismo sprendimai yra neprivalomi“¹²³. Dėl šių priežasčių, nėra teisinga teigti, kad precedento institutas jau buvo įtvirtintas ką tik atsikūrusioje nepriklausomoje Lietuvoje. Atvirkščiai, manytina, kad būtent šiame nepriklausomos Lietuvos teisės sistemos formavimosi etape (1990 - 1992) precedento institutas kaip teisės šaltinis (sukuriantis naujas teisės normas) apskritai neegzistavo.

1992 m. vasario 6 d. buvo priimtas Teismų įstatymas, kuris įtvirtino naują teismų sistemą, sudarytą iš apylinkių, apygardų teismų, Lietuvos apeliacinio ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo. Buvo atsisakyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo prezidiumo, tačiau įsteigtas naujas Lietuvos teisėjų senato institutas, į kurio sudėtį, be Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko ir jo teisėjų, įėjo ir Lietuvos apeliacinio bei apygardų teismų pirmininkai.

1992 m. Teismų įstatymo 10 straipsnis įtvirtino susiaurintą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kompetenciją:

„1. Aukščiausiasis Teismas yra kasacinė instancija įsiteisėjusiems apygardų teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims bei nutarimams ir Apeliacinio teismo byloms.

2. Aukščiausiasis Teismas leidžia periodinį teismų praktikos biuletenį.“

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neteko teisminės praktikos apibendrinimo funkcijos ir nebeturėjo teisės duoti vadovaujančiųjų išaiškinimų. Tačiau 1992 m.

¹²² VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004, p 117.

¹²³ DAMBRAUSKAS, A.; NEKRAŠAS, V.; NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1990, p. 31.

Teismų įstatymo 12 straipsnyje buvo nustatyta, kad Lietuvos teisėjų senatas „teisėjų senato pirmininko siūlymu nagrinėja teismų praktiką ir teikia rekomendacijas teismams dėl įstatymų taikymo“. Taigi Lietuvos teisėjų senatui, kuris netgi nebuvo teismas tiesiogine šio žodžio prasme, vis dėlto suteikta teisė nagrinėti teismų praktiką ir teikti rekomendacijas dėl įstatymų taikymo. Tokį gana ryškų pasikeitimą (nuo privalomų vadovaujančių išaiškinimų iki rekomendacijų) galima paaiškinti, prisiminus to meto Lietuvos situaciją.

1992 – ieji metai buvo laisvos ir nepriklausomos Lietuvos, išsivadavusios nuo 50 m. trukusios tarybinės priespaudos, kūrimosi pradžia, todėl buvo stengiamasi kaip įmanoma labiau atsiriboti nuo buvusios tarybinės sistemos. Dėl šios priežasties panaikinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisė duoti vadovaujančiuosius išaiškinimus, o Lietuvos teisėjų senatui leista teikti tik rekomendacinio pobūdžio išaiškinimus, neprivalomus teismams. Suprantama, kaip teigia ir V. Vasiliauskas, atsižvelgiant į Lietuvos teisėjų senato sudėtį darytina išvada, kad teikiamos rekomendacijos vis dėl to darė nemažą psichologinį poveikį.¹²⁴ Kita vertus, vis dar stipriai jaučiama tarybinės teisės suformuota nuomonė, jog teisėjai nekuria, o tik taiko teisę.

Pažymėtina, kad priėmus 1992 m. Teismų įstatymą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nebuvo vienintelė galutinė bylų nagrinėjimo instancija. Pavyzdžiui, apygardų teismai buvo kasacinė instancija įsiteisėjusiems apylinkių teismų sprendimams, nuosprendžiams ir nutartims. Tai reiškia, kad daugelis bylų apskritai nepakliūdavo Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. Toks reguliavimas sąlygojo, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas objektyviai nebūtų galėjęs formuoti vieningos teismų praktikos, net jei ši funkcija ir būtų priskirta, kadangi daug bylų baigdavosi kituose teismuose.

Apibendrinant, galima teigti, kad šis periodas buvo chaotiškiausias teismų praktikos privalomumo atžvilgiu per visą atkurtos nepriklausomos Lietuvos gyvavimą. Tuo metu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nevykdė vienodos teismų praktikos formavimo funkcijos, o Lietuvos teisėjų senato leidžiami įstatymų taikymo išaiškinimai buvo tik rekomendacinio pobūdžio. Dėl šių priežasčių, net ir teisės aiškinimo prasme teismų praktika vaidino labai silpną vaidmenį.

Pradžia, precedento instituto įsitvirtinimui Lietuvoje bei teismų sistemos tobulinimui, buvo padaryta 1994 m. gegužės 31 d. priėmus naują Teismų įstatymą. Nuo šio etapo prasideda laipsniškas precedento instituto stiprėjimas, pasireiškiantis per Lietuvos Aukščiausiojo Teismo galių didėjimą vienodos teismų praktikos formavimo atžvilgiu.

---

¹²⁴ VASILIAUSKAS, V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004. p. 118.

Pirmiausiai paminėtina, kad įsiteisėjus 1994 m. Teismų įstatymui, Lietuvos teisėjų senatas performuotas į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatą, kuris buvo sudaromas tik iš šio teismo teisėjų. Tai sąlygojo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kompetencijos padidėjimą.

1994 m. Teismų įstatymo 18 straipsnyje buvo nustatyta:

„Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą teismų praktiką taikant įstatymus. Jis:

1) skelbia Teisėjų senato aprobuotus teismų sprendimus, į kuriuos turi atsižvelgti teismai, taikydami tuos pačius įstatymus;

2) analizuoja teismų praktiką įstatymų taikymo klausimais;

3) susipažindamas su apygardų teismų ir Apeliacinio teismo darbu vietose bei kitais būdais konsultuoja teisėjus įstatymų taikymo klausimais. Aukščiausiasis Teismas gali konsultuoti ir apylinkių teismų teisėjus“ (pabraukta aut.)

Taigi jau nuo 1994 m. gegužės 31 d. Teismų įstatyme atsiranda formuluotė, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas skelbia Teisėjų senato aprobuotus teismų sprendimus, į kuriuos turi atsižvelgti teismai taikydami tuos pačius įstatymus. Iš vienos pusės, tai rodo, kad teismų praktikai suteikta didesnė reikšmė, kadangi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato aprobuoti teismų sprendimai nebuvo laikytini tik rekomendacinio pobūdžio. Teismai taikydami tuo pačius įstatymus turėjo į juos atsižvelgti. Suprantama, formuluotė „turi atsižvelgti“ nebūtinai suponuoja privalomą pobūdį, tačiau bet koku atveju parodo griežtesnę įstatymo leidėjo poziciją.

Kita vertus, būtų galima teigti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vaidmuo vis dar suprantamas daugiau kaip teisės aiškintojo, o ne kaip naujų normų kūrėjo. Tai, kad sprendimai, į kuriuos teismai turėjo atsižvelgti, buvo atrenkami aprobacijos būdu, rodo, kad precedento instituto samprata dar nebuvo susiformavusi. Precedento instituto esmė, kaip jau buvo rašyta šio darbo pradžioje, yra ta, kad jis suformuojamas nagrinėjant konkrečią bylą, ir privalomumą turi tik tada, kai kiti teismai nagrinėja bylą panašiomis aplinkybėmis. Šiuo atveju, Lietuvoje sprendimai, į kuriuos turėjo atsižvelgti teismai, buvo atrenkami pasirinktinai ir nenagrinėjant bylą. Pasirinktas vienodos teismų praktikos formavimo būdas buvo kritikuojamas Lietuvos teisės doktrinos atstovų: „vėl nesuprasta, kad bendra teismų praktika gali būti formuojama tik nagrinėjant konkrečias bylas kasacine tvarka, o ne biurokratiniu būdu, t.y. aprobuojant“.¹²⁵

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas galėjo konsultuoti tiek apygardos, tiek apylinkių teisėjus teisės aiškinimo klausimais. Tai dar kartą patvirtina, kad vis dar buvo stipri tarybinių laikų teisinė sąmonė, leidžianti aukščiausiems teismams, nesprenžiantiems konkrečios bylos, dėl tos bylos konsultuoti žemesnių teismų teisėjus.

---

¹²⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1996. I d. p. 40.

Paminėtina ir tai, kad buvo padaryti atitinkami 1964 m. Civilinio proceso kodekso pakeitimai,¹²⁶ liudijantys teismų praktikos reikšmės didėjimą. Pavyzdžiui, pakeistas 1964 m. Civilinio proceso kodekso 12 straipsnis, kuriame buvo nustatyta, kad „Teismai, taikydami įstatymus, turi atsižvelgti į Teisėjų senato aprobuotus teismų sprendimus, taip pat į Aukščiausiojo Teismo biuletenyje skelbiamą Teisėjų senato aprobuotą metodinę medžiagą apie įstatymų taikymo praktiką“. Tačiau faktas, kad liko nepakeistas 1964 m. Civilinio proceso kodekso 11 straipsnis, įtvirtinęs, kad nesant įstatymo, reguliuojančio ginčo santykį, teismas taiko įstatymo arba teisės analogiją, rodo, jog teisminis precedentas statutinės teisės vis dar nebuvo pripažintas teisės šaltiniu.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Aukščiausiajam Teismui vėl buvo priskirta funkcija formuoti vienodą teismų praktiką taikant įstatymus bei skelbti Teisėjų senato aprobuotus teismų sprendimus, į kuriuos turi atsižvelgti teismai taikydami tuos pačius įstatymus, galima teigti, kad buvo žengtas pirmas žingsnis precedento instituto atsiradime, nors ir kritikuojamas teisės doktrinos atstovų dėl pernelyg jaučiamos tarybinės teisės įtakos.

1996 m. pakeistas 1994 m. Teismų įstatymo 18 straipsnis, nurodant, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas vienodą teismų praktiką formuoti turi teisę ne tik aprobuojant kitų teismų nagrinėtas bylas, bet ir pačiam nagrinėjant.¹²⁷ Šis pakeitimas sudarė dar geresnes sąlygas, leidžiančias precedento institutui susiformuoti Lietuvos teisės sistemoje.

2007 m. išleistame civilinės teisės vadovėlyje nagrinėdamas 1994 m. priimtą Teismų įstatymą, V. Pakalniškis teigė: „Taigi suteikus teismui galimybę interpretuoti teisės normas, o įstatymų nustatyta tvarka aprobuotą teismo sprendimą pripažinus privalomu kitiems teisės taikymo subjektams, Lietuvos civilinės teisės šaltinių sistemoje faktiškai buvo įtvirtintas teismo precedentas, kuris anksčiau buvo laikomas būdingu tik anglosaksų (bendrajai) teisei“.¹²⁸ Šis teiginys nėra visai teisingas. Pirmiausia, atkreiptinas dėmesys, kad tuo laiku, kai buvo priimtas minėtas Teismų įstatymas, nei teismai, nei pati visuomenė nebuvo pasirengusi priimti precedentą. Po nepriklausomybės atkūrimo tebuvo praėję tik šešeri metai, todėl tarybinės teisės įdiegta nuomonė, kad teismai nekuria teisės, o jų priimami sprendimai nėra teisės šaltiniai, buvo dar plačiai paplitusi to meto visuomenėje. Be to, vienoda teismų praktika buvo formuojama ne nagrinėjant bylas, o aprobacijos būdu. Toks teismų praktikos formavimo principas prieštaravo

---

¹²⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo (Valstybės žinios, 1994, Nr.93-1809).

¹²⁷ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 13, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 29, 36, 42, 58, 60, 62 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios, 1996, Nr. 67-1600).

¹²⁸ PAKALNIŠKIS, V., *et al. Civilinė teisė: vadovėlis, bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007. p. 107.

precedento sampratai. Precedentas gali būti suformuojamas išimtinai tik nagrinėjant bylas. Todėl teigti, kad priėmus minėtą Teismų įstatymą buvo įtvirtintas precedento institutas nėra visiškai teisinga.

Apibendrinat šį etapą, paminėtina, kad Lietuvos Aukščiausiajam Teismui buvo suteikta didesnė kompetencija, bei teisė formuoti vienodą teismų praktiką taikant įstatymus, o teismai įgavo pareigą atsižvelgti į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato (buvusio Teisėjų senato) priimtus arba aprobuotus kitų teismų sprendimus. Taigi teismų praktiką galima būtų laikyti antriniu (fakultatyviniu) teisės šaltiniu.

Iki pat 1998 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas buvo ne vienintelė paskutinė bylų nagrinėjimo instancija. Kaip jau minėta, apygardų teismai buvo kasacine instancija apylinkių teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims ir nutarimams, nagrinėtiems apeliacine tvarka. Toks reguliavimas lėmė tai, kad į Lietuvos Aukščiausiajį Teismą patekdavo tik tam tikra dalis teismų sprendimų, o tai apsunkino vienodos teismų praktikos formavimą. Tačiau 1998 m. padarytas 1994 m. Teismų įstatymo 18 straipsnio pakeitimas, įtvirtino, kad „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra vienintelė kasacinė instancija įsiteisėjusiems teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims ir nutarimams“.¹²⁹ Taip pat buvo pradėtos skelbti plenarinės sesijos pasiūlytos, kasacine tvarka priimtos nutartys. Tokie Teismų įstatymo pakeitimai dar labiau sustiprino teismų praktikos vaidmenį Lietuvos teisės sistemoje.

1999 m. buvo įsteigti specializuoti administraciniai teismai. Tai sąlygojo, kad Lietuvoje pradėjo egzistuoti dvi savarankiškos, viena nuo kitos nepriklausomos teismų sistemos. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas atlieka vienodos administracinių teismų praktikos formavimą. Atsižvelgiant į tai, kad Administracinių bylų teisenos įstatymas įtvirtina praktiškai identišką reguliavimą teismų praktikos reikšmės atžvilgiu, kaip ir Teismų įstatymas ar Civilinio proceso kodeksas, todėl galima teigti, kad administracinių teismų įsteigimas išskirtinės reikšmės, precedento instituto vystymuisi Lietuvos teisės sistemoje, neturėjo. Dėl šios priežasties, teisės aktai, reglamentuojantys administracinių teismų veiklą, detaliau šiame darbe nebus analizuojami.

Paminėtina tik tai, kad civiliniai ir administraciniai santykiai praktikoje kartais būna stipriai susiję ir juos ne taip lengva atskirti. Egzistuojant dviem teismams, kuriems priskirta vienodos teisminės praktikos formavimo funkcija, kartais nutinka, kad atsiranda du priešingi tos pačios situacijos ar tų pačių normų aiškinimai. Suprantama, tokių situacijų turėtų būti vengiama, nes jos labai menkina teismų autoritetą bei precedento kaip teisės šaltinio svarbą.

---

¹²⁹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios, 1998, Nr. 38-1001).

Per 12 nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metų susiformavusi nauja visuomenės teisinė sąmonė stipriai atsispindėjo 2002 m. padarytuose statutinės teisės pakeitimuose. 2002 m. sausio 24 d. buvo priimta nauja Teismų įstatymo redakcija,¹³⁰ kurios 23 straipsnyje, įtvirtinta:

„2. Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus. Tam Aukščiausiasis Teismas:

1) skelbia skyrių plenarinių sesijų nutartis, taip pat trijų ir išplėstinių septynių teisėjų kolegijų nutartis, dėl kurių paskelbimo pritarė dauguma atitinkamo skyriaus teisėjų. Į Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtose nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai <...> taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus; <...>“ (pabraukt. aut.).

Remiantis šia norma darytinos dvi išvados. Pirmiausia pažymėtina, kad pagaliau buvo visiškai atsisakyta aprobacijos kaip teismų praktikos vienodinimo būdo.¹³¹ Šis pakeitimas rodo, kad pasikeitė tarybiniais metais susiformavęs supratimas, jog teismai vienodinti teismų praktiką gali ne vykdydami teisingumą, tai yra ne sprenddami bylas, o administraciniu būdu, kas pažeidžia valdžių padalijimo principą.¹³² Antra, atkreiptinas dėmesys, kad 2002 m. Teismų įstatyme buvo pakeista formuluotė: vietoje „formuoja vienodą teismų praktiką taikant įstatymus“, buvo įdėta „formuoja vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus“. Šis, nors ir smulkus pakeitimas, rodo, kad pakito ir įstatymo leidėjo požiūris į teismų atliekamą funkciją.

2002 m. Teismų įstatymo redakcijoje 33 straipsnio, pavadinimu „Bylų nagrinėjimo teisės šaltiniai“ 2 dalyje buvo nurodyta, kad „Nagrinėdami bylas, teismai taip pat vadovaujasi oficialiai paskelbtais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir atsižvelgia į Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtas šio teismo nutartis bei Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje paskelbtus šio teismo sprendimus, nutarimus ir nutartis“. 2002 m. vasario 28 d. buvo priimtas pirmasis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau – Civilinio proceso kodeksas),¹³³ kurio 4 straipsnyje buvo nurodyta, kad „Teismai, taikydami teisę, atsižvelgia į Teismų įstatymo nustatyta tvarka paskelbtose kasacine tvarka priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus“. Šios nuostatos rodo pakitusią teisės šaltinių sistemos

---

¹³⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymas (2002 m. sausio 24 Nr. IX-732, Valstybės žinios Nr. 17-649).

¹³¹ Po 1998 m. Teismų įstatymo pakeitimo iki 2002 m. pakeitimų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas aprobavo tik konkrečių kategorijų bylų apžvalgą (prieš tai buvo aprobuojami ir kitų teismų priimti sprendimai).

¹³² Teismai, aiškinti ir taikyti teisę gali tik vykdant jam įstatymo priskirtą funkciją – nagrinėjant bylas. Aprobodami bylas, kurių patys nenagrinėjo, teismai pažeidžia valdžių padalinimo principą - sukuria teisės normas, privalomas kitiems teismams, ne nagrinėdami tų bylų patys.

¹³³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340).

sampratą ir patvirtina, kad teismų praktika kaip teisės šaltinis Lietuvos teisės sistemoje buvo vertinamas ir pripažįstamas. Tačiau tai, kad reikalavimas atsižvelgti tik į oficialiuose biuleteniuose paskelbtus sprendimus, rodo pakankamai siaurą požiūrį. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad statutinė teisė teismų praktiką pripažįsta tik kaip antrinį teisės šaltinį.

Kita vertus tuo priverčia suabejoti Civilinio proceso kodekso 346 straipsnyje įtvirtinti bylos peržiūrėjimo kasacine tvarka pagrindai, kurių vienas yra: „jeigu teismas skundžiamame sprendime (nutartyje) nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos“. Taigi šiame straipsnyje yra įtvirtinta *quasi* sankcija, kuri yra taikoma teismams tada, kai jie nesiremia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama vienoda teismų praktika. Tai dar kartą patvirtina teiginį, kad teismų praktika kaip teisės šaltinis jau 2002 m. darė nemažą įtaką teismams.

Teismų praktikos reikšmės padidėjimui galėjo turėti įtakos tai, kad palaipsniui keitėsi tarybinės teisės suformuota visuomenės teisinė sąmonė, buvo sukurta nauja teismų sistema, nemažai teisininkų – tiek teoretikų, tiek praktikų, išvažiuodavo mokytis ir stažuotis į kitus Vakarų Europos ar Jungtinių Amerikos Valstijų universitetus. Daugėjo įvairios teisinės literatūros sukurtos, tiek romanų – germanų teisės tradicijos atstovų, tiek bendrosios teisės tradicijos autorių. Be to, įstatymų leidėjui dažnai ir ne visada tinkamai keičiant teisės aktus, bei sparčiai kintant patiems visuomeniniams santykiams, atsirado daug teisės spragų ir kolizijų. Teisėjai, sprenddami bylas, negalėdavo remtis tik įstatymu, tačiau ne retai turėdavo pasikliauti turimu teisingumo jausmu ar bendraisiais teisės principais. Dėl šių priežasčių atsirado dar didesnis poreikis vienodinti teismų praktiką ir sprendžiant bylas į ją atsižvelgti.

Apibendrinant šią dalį, paminėtina, kad po nepriklausomybės atkūrimo formuojant teismų sistemą ir teismų vaidmenį, labai didelę įtaką darė socialistinės teisės samprata. Buvo kategoriškai teigiama, kad teismai nekuria, tik aiškina ir taiko įstatymus, todėl jų priimami sprendimai nėra teisės šaltiniai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo duodami vadovaujantieji išaiškinimai kitiems teismams privalomi buvo tik įstatymų aiškinimo ir vienodo teisės taikymo prasme. Pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos metais vyravusi teismų praktika apskritai nebuvo pripažįstama teisės šaltiniu. Ilgainiui, pamažu keičiantis teisinei sampratai, didėjant visuomeninių santykių įvairovei bei daugėjant įstatymų spragų ir kolizijų, stiprėjo teismų vaidmuo, o kartu ir didėjo teismų praktikos kaip teisės šaltinio reikmė. 2002 m. priėmus naują Teismų įstatymo redakciją, buvo atsisakyta aprobacijos būdo, formuojant vienodą teismų praktiką. Keičiant statutinės teisės normas stiprėjo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo įtaka ir didėjo teismų praktikos kaip teisės šaltinio reikšmė. Tačiau faktas, kad teismai buvo įpareigoti

atsižvelgti tik į oficialiame biuletenyje paskelbtas nutartis, rodo, kad precedento institutas dar nebuvo visiškai susiformavęs.

3.3.2. Lietuvos teisės mokslo doktrina

Atsižvelgiant į tai, kad šio darbo tikslas yra atskleisti precedento instituto įsitvirtinimą Lietuvos teisės šaltinių sistemoje, bus stengiamasi parodyti, kaip palaipsniui keitėsi Lietuvos teisės mokslo atstovų nuomonė teismų praktikos kaip teisės šaltinio atžvilgiu. Suprantama, iki šiol doktrinoje yra įvairių, net prieštaringų nuomonių precedento instituto įsitvirtinimo Lietuvos teisės sistemoje atžvilgiu. Darbe, mažiau bus gilinamasi į atskiras teisės teoretikų nuomones, nes yra siekiama atskleisti bendrą Lietuvos teisės doktrinos kitimo tendenciją precedento instituto atžvilgiu. Dėl šios priežasties, tyrimui pasirinkti skirtingų privatinės teisės šakų vadovėliai. Šiame skyriuje analizuojami minėtų vadovėlių skyriai, apibrėžiantys Lietuvos teisės šaltinių sistemą. Bus stengiamasi parodyti, kaip nuo nepriklausomybės atkūrimo palaipsniui keitėsi teisės šaltinių sistema, tiksliau, teismų praktikos vieta joje.

Pirmiausia bus aptariami skirtingų privatinės teisės šakų vadovėliai, atsižvelgiant į jų išleidimo metus (nuo seniausių iki šių dienų). Vadovėlių chronologinė analizė pasirinkta todėl, kad tokiu būdu akivaizdžiausiai galima parodyti, kaip teisės doktrinos požiūriu evoliucionavo precedento teisės institutas ir kaip palaipsniui jo įtaka didėjo.

Pirmąjį Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį, ypač pirmaisiais metais, kaip statutinėje teisėje, taip ir teisės doktrinoje buvo jaučiama tarybinės teisės įtaka. Vis dar vyravo įsitikinimas, kad teismai nekuria teisės, todėl ir precedento kaip teisės šaltinio klausimas besiformuojančiame Lietuvos teisės moksle išsamiai nebuvo analizuojamas.

1990 m. išleistame darbo teisės vadovėlyje buvo nurodyta, kad „Darbo teisės šaltiniai yra įstatymai, kiti valstybės organų leidžiami <...> norminiai aktai, profesinių sąjungų leidžiami norminiai aktai“.¹³⁴ Teismų praktika nepateko į teisės šaltinių sistemą, kadangi buvo manoma, kad „Teismas nekuria naujų teisės normų, o tik konkrečiu atveju pritaiko galiojančias normas. Todėl sprendžiant analogiškas bylas, teismo sprendimai yra neprivalomi“.¹³⁵

Ilgainiui Lietuvos teisės doktrinos pozicija teismų praktikos atžvilgiu švelnėjo. 1996 m. išleistame civilinio proceso vadovėlyje nurodyta, kad „Lietuvoje teismų praktika taip pat yra

¹³⁴ DAMBRAUSKAS, A.; NEKRAŠAS, V.; NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1990. p. 31.

¹³⁵ *Ibid*; p. 35.

antrinis civilinio proceso teisės šaltinis“.¹³⁶ Buvo pripažįstama, kad teismas tam tikrais atvejais sukuria naujas normas, o ne tik jas aiškina. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad tie patys reiškiniai buvo pradėti vertinti visai kitaip. Pavyzdžiui, nagrinėjant precedento vietą tarybinės Lietuvos teisės sistemoje minėta, kad dominuojanti nuomonė tarybinės teisės moksle griežtai neigė teismų teisę kurti naujas teisės normas. Aukščiausiųjų teismų duodami vadovaujantieji išaiškinimai buvo traktuojami kaip teisės aiškinimo rezultatai, jokių būdu nesukuriantys naujų teisės normų. Tokia pozicija atsispindi ir minėtame 1990 m. išleistame darbo teisės vadovėlyje. Tačiau V. Mikelėnas, 1996 m. civilinio proceso vadovėlyje, rašo, kad „Jau veikiant Aukščiausiojo Teismo plenumo institucijai buvo akivaizdu, kad plenumas kuria teisės normas. Interpretuodamas vieną ar kitą įstatymą, aiškindamas jo turinį ir taikymo praktiką, primamuose teismams privalomuose nutarimuose jis neretai sukurdamo naują taisyklę, iš esmės prilygstančią naujai teisės normai“.¹³⁷ Faktas, kad tie patys reiškiniai pradėti aiškinti visiškai priešingai, byloja apie pakitusią teisinę sąmonę, kuri sudarė prielaidas precedento instituto atsiradimui Lietuvos teisės šaltinių sistemoje.

Reikėtų prisiminti ir tai, kad 1994 m. priėmus naują Teismų įstatymą buvo sukurta teismų sistema, padariusi pradžią teismų praktikos įtakos didėjimui. V. Mikelėnas, apibūdindamas to meto situaciją, teigė: „kol kas anksti kalbėti apie Lietuvos teismų praktikos reikšmę. Nauja teismų sistema funkcionuoja tik nuo 1995 m. sausio 1 d. Tačiau jau suprasta, kad bendra teismų praktika yra labai svarbus teisinės sistemos elementas. 1994 m. gegužės 31 d. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 18 straipsnis, įtvirtinęs Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato aprobuotų teismo sprendimų privalomumo principą, reiškia ne ką kitą, kaip mišrios teisės sistemos – kontinentinės ir bendrosios, įtvirtinimą Lietuvoje.“¹³⁸

Kita vertus, negalima teigti, kad jau 1996 m. Lietuvos teisės doktrinoje precedentas vieningai buvo pripažįstamas antriniu teisės šaltiniu. Vyravo įvairių ir gana kontroversiškų nuomonių. Pavyzdžiui, 1997 m. išleistame civilinės teisės vadovėlyje, buvo teigiama, kad „Senatas dirba Respublikos teismams ir siekia panašiose bylose suvienodinti teisminę praktiką. Tačiau Teisėjų senatas išaiškinimais bei apibendrinimais naujų teisinių normų nekuria, jam nesuteikta įstatymų kūrimo funkcija“. Tačiau kartu pripažįstama, kad „Jie [Senato nutarimai – aut. pas.], nebūdami civilinės teisės šaltiniai tiesiogine prasme, turi svarbią reikšmę formuojant teismų praktiką atskirų kategorijų bylose bei vienodai taikant civilinius įstatymus ir kitus teisės aktus“.¹³⁹

---

¹³⁶ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1996. I d. p. 39.

¹³⁷ *Ibid*; p. 39.

¹³⁸ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1996. p. 82.

¹³⁹ VITKEVIČIUS, P., et al. *Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997. p. 38.

Darbo teisės vadovėlyje, išleistame 1999 m., buvo nurodyta: „Išskirtinė tarp darbo teisės šaltinių yra teismų praktika. Ir šiandien nėra aišku, Lietuvoje galioja teismo precedentas ar yra ir kiek yra privalomi aukščiausiųjų teismo institucijų priimti nutarimai ir išaiškinimai“.¹⁴⁰ Toks teiginys rodo, kad doktrinoje pradėta kelti teismų praktikos kaip teisės šaltinio problematika.

Teisėsaugos institucijų vadovėlyje, išleistame 2001 m., buvo išreikšta kategoriškiausia nuomonė teismų praktikos atžvilgiu: „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse esami išaiškinimai neatitinka esminių teisės šaltiniams keliamų reikalavimų – jie nėra privalomi ir nenustato naujos elgesio taisyklės – todėl negali būti traktuojami kaip teisės šaltiniai. <...> Lietuva yra kontinentinės, o ne anglosaksų teisės tradicijos valstybė, tad teisminis precedentas čia nėra teisės šaltinis“.¹⁴¹

Atsižvelgiant į cituotas ištraukas, darytina išvada, kad pirmąjį dešimtmetį po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos teisės doktrinoje buvo vis dažniau nagrinėjama teisės šaltinių sistemos problematika, o teismų praktika vis dažniau pripažįstama antriniu teisės šaltiniu. Tačiau paminėtina ir tai, kad tebevyravo gana kontroversiškos nuomonės šiuo klausimu, kurių ilgainiui ženkliai sumažėjo

Vis didėjančių teismų praktikos vaidmenį parodo ir tai, kad 2003 m. išleistame civilinio proceso vadovėlyje teismo precedento problematikai aptarti yra skirti net 8 lapai, o pagrindinis kontinentinės teisės valstybių teisės šaltinis – įstatymas, apibūdinamas 4. Suprantama, kad vadovėlio lapų skaičius nemenkina įstatymo kaip teisės šaltinio vertės. Įstatymo svarba šiame darbe apkritai nėra kvestionuojama. Kita vertus, toks palyginimas parodo precedento instituto įtakos padidėjimą. Nėra apsiribojama lakonišku pasakymu, kad teismų praktika yra arba nėra priskiriama prie teisės šaltinių (kaip paprastai buvo daroma anksčiau). Precedento kaip teisės šaltinio problematikai analizuojama išsamiau – nurodoma *stare decisis* doktrinos kilmė, precedento instituto privalumai ir trūkumai. Šie faktai patvirtina, kad teismų praktikai teisės doktrinoje buvo skiriama vis daugiau ir daugiau dėmesio.

Precedento institutui vis labiau įsitvirtinant Lietuvoje, pastebima ir didėjanti bendrosios teisės įtaka. Minėtame 2003 m. civilinio proceso vadovėlyje pirmą kartą teismų praktikos sąvoka buvo išsamiau analizuojama. Pastebėtina, kad pateikta samprata yra labai panaši į Anglijos doktrinos suformuluotą precedento sampratą. Vadovėlyje kalbama ne tik apie teismo suformuluotos taisyklės taikymą, bet ir pabrėžiama, kad „precedentu privalu vadovautis tik tokioje byloje, kuri iš esmės panaši į ankstesnę, t.y. į tą, kurioje išaiškinta ta pati teisės norma, taikoma panašiomis

---

¹⁴⁰ TIAŽKIJUS, V.; PETRAVIČIUS, R.; BUŽINSKAS, G. *Darbo teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1999. p. 31.

¹⁴¹ KUCONIS, P.; NEKROŠIUS, V. *Teisėsaugos institucijos*: vadovėlis. 2-asis leid. Vilnius: Justitia, 2001. p. 27.

aplinkybėmis. Kitaip tariant, panašia pripažintina byla, kurioje teismo sprendimo *ratio decidendi* sutampa su nagrinėjamos bylos *ratio* – faktinėmis bylos aplinkybėmis, kurioms taikyta teisės norma <...>. Vadinasi, bylas, kurių *ratio* sutampa, būtina spęsti vienodai“¹⁴² (pabraukta aut.).

Be to, atkreiptinas dėmesys, kad „teisės šaltiniai nelaikytini Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai ir konsultacijos, nes jie priimami nevykdant teisingumo funkcijos. Senato nutarimai yra tarybinės teisės reliktas, ir, kaip rodo užsienio valstybių patirtis, tokios teisės aiškinimo ir taikymo vienodinimo formos, nesuderinamos su valdžios padalijimo principu, visuotinai atsisakoma“.¹⁴³ Remiantis šiais faktais galima daryti išvadą, kad precedento sąvoka pradėta aiškinti remiantis klasikine, bendrosios teisės valstybėse susiformavusia samprata.

Ilgainiui didžioji dauguma teisės mokslo atstovų teismų praktiką pripažino antriniu, tačiau neabejotinai svarbiu, teisės šaltiniu. Pastebėtina ir tai, kad pakito doktrinoje vartojamas terminas. Pirmąjį dešimtmetį po nepriklausomybės atkūrimo dažniausiai buvo vartojama „teismų praktika“. Tačiau paskutiniaisiais metais vis dažniau Lietuvos teisės doktrinoje žodžius „teismų praktika“ pakeičia „precedentas“, „teismo precedentas“, „teisminis precedentas“, ir pan. Pavyzdžiui, 2005 m. išleistame darbo teisės vadovėlyje nurodoma: „darbo teisinius santykius reglamentuoja ir netiesioginiai (išvestiniai) šaltiniai, t.y. teismo precedentas ir teisės doktrina“.¹⁴⁴

Precedento kaip teisės šaltinio problemai didelis dėmesys skirtas 2005 m. išleistame vadovėlyje „Civilinis procesas: teorija ir praktika“. Teismų praktikos samprata aiškinama darant nuorodas į Anglijos teisės sistemoje egzistuojančią *stare decisis* doktriną, bei pripažįstama, kad „Teismų praktika (teisminis precedentas) – netiesioginis (išvestinis) civilinio proceso teisės šaltinis“.¹⁴⁵ Vadovėlyje nurodoma, kad „šiandien vis daugiau argumentų gali būti pateikta dėl precedento laikymo teisės šaltiniu ir kontinentinės teisės sistemos šalyse. Geriausias įrodymas, parodantis *de facto* precedento doktrinos pripažinimą šiose šalyse, pavyzdžiui, yra faktas, kad vienas ir Lietuvos CPK numatytų kasacijos pagrindų yra žemesnio teismo sprendimo prieštaravimas Aukščiausiojo Teismo formuojamam vienodam teisės aiškinimui“.¹⁴⁶ Taip pat yra teigiama, kad „Teisminis precedentas – tai sprendžiant konkrečias bylas priimtuose teismo sprendimuose pateikti teisės išaiškinimai, kurie vėliau laikomi pavyzdžiu sprendžiant analogiškas

¹⁴² LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t. p. 112.

¹⁴³ *Ibid*; p. 113.

¹⁴⁴ TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika: monografija*. Vilnius: Justitia, 2005. I t. p. 86.

¹⁴⁵ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. I t. p. 131.

¹⁴⁶ *Ibid*; p. 131.

(panašias) bylas. <...> Jis [precedentas – aut. pas.] atsiranda tuomet, kai sprendžiant teisme konkrečią bylą nėra teisės normos aiškiai reglamentuojančios konkretaus teisinio santykio dalyvių teises ir pareigas, arba kai teisės normos turinys yra neaiškus, arba teisėjui atrodo, kad pozityviosios teisės norma prieštarauja bendriesiems teisės principams. Teisminio precedento esmę sudaro teismo sprendimą priėmusio teisėjo teisinė nuostata – faktinės bylos aplinkybės ir jų teisinis vertinimas (*ratio decidendi*). Nagrinėdamas kitą bylą teisėjas turi savo nuožiūra įvertinti nagrinėjamos situacijos analogiškumą¹⁴⁷. Iš šių pateiktų citatų galima pagrįstai teigti, kad teismų praktikos samprata nuo nepriklausomybės atkūrimo iki 2005 m. pakito labai smarkiai. Retai kada keliamas klausimas, ar teisėjas gali kurti teisę, o precedentas teisės doktrinoje praktiškai visuotinai pripažįstamas antriniu teisės šaltiniu. Be to, svarbus faktas yra tas, kad teismų praktikos samprata aiškinama remiantis *stare decisis* doktrina. Tai rodo didelę bendrosios teisės įtaką. Tačiau vis dėlto, dar negalima teigti, kad precedento institutas visiškai įsitvirtino Lietuvoje.

Cituotame 2005 m. civilinio proceso vadovėlyje teigiama, kad „Būtent į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtose nutartyse esančius išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, bei asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus“¹⁴⁸. Taip pat nurodoma, kad „vienodos teismų praktikos formavimo ar „sektino pavyzdžio“ prasme prie privalomų Lietuvos Aukščiausiojo teismo aktų taip pat galima priskirti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje „Teismų praktika“ nepaskelbtas kasacinio teismo nutartis, jeigu pagal teisminio precedento susiformavimo aplinkybes galima išvada, kad jis turi esminės reikšmės vienodam tam tikro teisės klausimo aiškinimui ir taikymui visoje valstybėje, pavyzdžiui, vienodai teisės klausimas aiškinamas keliose kasacinėse nutartyse, išaiškinimą pateikė išplėstinė teisėjų kolegija“¹⁴⁹. Pirmiausiai, atkreiptinas dėmesys, kad vadovėlio autorius prie teisės šaltinių priskiria ne tik oficialiame biuletenyje skelbtas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis. Tai dar kartą patvirtina teiginį, kad teismų praktikos kaip teisės šaltinio samprata pamažu panašėja su klasikine bendrosios teisės tradicijos suformuota precedento samprata.

Tačiau vadovėlio autorius pripažįsta didelę teismų praktikos reikšmę: „Lietuvoje teismų praktika tradiciškai laikoma antriniu civilinio proceso teisės šaltiniu, tačiau tikrovė buvo ir yra kitokia“¹⁵⁰. Bei pripažįsta faktinį precedento egzistavimą: „Aukščiausiojo Teismo praktikoje

---

¹⁴⁷ *Ibid*; p. 135.

¹⁴⁸ *Ibid*; p. 135.

¹⁴⁹ *Ibid*; p. 139.

¹⁵⁰ *Ibid*; p. 140.

pastebimos ir visiškai priešingos pozicijos užuomazgos, kurios tik patvirtina teismo precedento kaip teisės šaltinio įtakos ir reikšmės stiprėjimą¹⁵¹. Šios dvi citatos dar kartą akivaizdžiai iliustruoja kaip smarkiai padidėjo precedento instituto įtaka Lietuvos teisės sistemoje.

2007 m. išleistame civilinės teisės bendrosios dalies vadovėlyje yra įtvirtintas liberaliausia teisės šaltinių samprata: „Šiuolaikinė teisė netapatina teisės ir įstatymo, o įstatymo nebelaiko vienintele teisės išraiškos forma. Precedento legalizavimas sudaro prielaidas teisei reikštis ir kitomis formomis, o ne tik oficialiais norminiais aktais. Todėl, be norminio akto, teisės šaltiniais (formomis) laikomi teisiniai papročiai, teismų precedentai bei teisės doktrina.“¹⁵² Remiantis šia citata, darytina pagrįsta išvada, kad per paskutinius dvidešimt metų teisės šaltinių samprata pakito labai stipriai, o precedento instituto vaidmuo nepalyginamai išaugo.

Iš cituotų įvairių teisės šakų vadovėlių ištraukų gana vaizdžiai matosi, kaip palaipsniui keitėsi Lietuvos teisės mokslo pozicija precedento kaip teisės šaltinio atžvilgiu. Pirmaisiais nepriklausomybės metais, teisės doktrinoje vis dar dominavo nuomonė, kad teisėjai negali kurti teisės, o jų priimami sprendimai negali būti laikomi teisės šaltiniais. Tačiau tokia pozicija palaipsniui švelnėjo. Vis dažniau teismų praktika buvo pripažįstama fakultatyviniu teisės šaltiniu, o teisės mokslo atstovai skyrė vis didesnę dėmesį precedento vietai teisės šaltinių sistemoje. Ilgainiui pakito vartojami terminai – „teismų praktika“ pakeista žodžių „precedentas“, o teismų praktikos samprata pradėta aiškinti atsižvelgiant į *stare decisis* doktriną. Precedento įtakos didėjimą sąlygojo pakitusi teisinė sąmonė, kuri leido pripažinti, kad tam tikrais atvejais teisėjai kuria teisę, bei visoje Europoje jaučiamas bendrosios ir kontinentinės teisės sistemų suartėjimas. Visos šiame skyriuje aptartos aplinkybės leido Lietuvos Konstituciniam Teismui žengti svarbų žingsnį precedento instituto įtvirtinime Lietuvos teisės sistemoje.

3.3.3. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimų reikšmė

2006 m. kovo 28 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą, sukėlusį dideles diskusijas tiek tarp teisės teoretikų, tiek tarp praktikų, kuriame konstatavo, kad „tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t.y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų“. Konstitucinis Teismas taip

¹⁵¹ *Ibid*; p. 138.

¹⁵² PAKALNIŠKIS, V., *et al. Civilinė teisė: vadovėlis, bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007. p. 105.

pat nurodė, kad šio esminio principo nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui bei kitų konstitucinių principų nepaisymą.

V. Nekrošius, analizuodamas Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, nurodė, kad „neabejotinai revoliucine turi būti pripažįstama atsiradusi teismo precedento sąvoka“.¹⁵³ Pripažintina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje teismams pirmą kartą tiesiogiai buvo įtvirtinta pareiga, nagrinėjant bylas ir esant tapačioms esminėms faktinėms aplinkybėms privalomai remtis jau suformuluotais teismų precedentais. Tačiau nėra visiškai tikslu teigti, kad precedento institutas buvo nepažįstamas Lietuvos teisės sistemoje. Nors statutinėje teisėje jis kaip privalomas teisės šaltinis tiesiogiai nėra įtvirtintas, tačiau teismo precedento sąvoka tiek Lietuvos teisės mokslo atstovų, tiek pačių teismų buvo pakankamai dažnai vartojama, todėl manytina, kad precedento sąvoka „revoliucine“ galėtų būti pavadinta tik todėl, kad ji pirmą kartą tiesiogiai buvo paminėta Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2006 m. kovo 28 d. nutarime išdėstytos pagrindinės precedento doktrinos nuostatos taikytinos visiems Lietuvoje veikiančioms teismams. Konstitucinis Teismas nurodė, kad „kad šiame Konstitucinio Teismo nutarime aptarti iš Konstitucijos kylantys bendrosios kompetencijos teismų veiklos bei tos veiklos teisinio reguliavimo imperatyvai yra mutatis mutandis taikytini ir <...> specializuotų teismų veiklai bei jos teisiniui reguliavimui“.

Atsižvelgiant į faktą, kad tiek bendrosios kompetencijos, tiek administraciniai teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotos oficialios doktrinos, galima teigti, kad priėmus 2006 m. kovo 28 d. nutarimą precedentas pirmą kartą oficialiai buvo pripažintas Lietuvos teisės sistemos institutu.

Jau anksčiau Konstitucinis Teismas buvo konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą.¹⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime buvo pabrėžiama, kad „Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais)“. Dėl šios priežasties,

---

¹⁵³ NEKROŠIUS, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*, 2007, Nr. 63, p.77.

¹⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime (Valstybės žinios, 2001, Nr. 62-2276), Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarime (Valstybės žinios, 2001, Nr. 53-2361) ir kt.

analogiškos (kurių esminės faktinės aplinkybės sutampa) bylos privalo būti sprendžiamos vienodai.

Paminėtina ir tai, kad 2006 m. kovo 28 d. nutarimu Lietuvos teisės sistemoje įtvirtintas horizontalusis precedento instituto taikymas – „bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių precedentų“, ir vertikalusis – „žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų“. Tiek horizontalus, tiek vertikalus precedento veikimas suponuoja tai, kad teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų turinio bei jo taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas ankstesnėse bylose bei sprendžiant analogiškas bylas.

Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad „bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama“. Tai yra, kad aukštesnės instancijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais iš anksto žinomais ir aiškiais kriterijais.

2006 m. kovo 28 d. nutarime akcentuojama, kad „Jokio naujo teismo precedento sukūrimo ar argumentavimo negali leisti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai“. Tai yra priimti precedentai gali būti keičiami ir nauji priimami tik tada, „kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina“ ir visais atvejais toks teismų praktikos koregavimas turi būti aiškiai ir racionaliai argumentuojamas.

Tačiau diskutuotinas Konstitucinio Teismo teiginys, kad „bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismų iki tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) pagal savo kompetenciją atitinkamai turi užtikrinti Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas“.

Primintina, Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog „bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių precedentų“ (pabraukta aut.), todėl, atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstitucinį Teismą precedentus gali kurti tik Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas, darytina išvada, kad tik Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas yra saistomi savo pačių priimtų sprendimų, o apygardų teismai ne.

Atkreiptinas dėmesys, kad tam tikros bylų kategorijos, kurias vykdydami apeliacinės instancijos funkciją sprendžia apygardų teismai, nepasiekia, o kai kurios ir objektyviai negali pasiekti (pvz., laikinųjų apsaugos priemonių pritaikymo klausimai) Lietuvos apeliacinio teismo

ar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo. Dėl šios priežasties, natūraliai kyla klausimas, kaip užtikrinti Konstitucijos suponuojamą jurisprudencijos tęstinumą tokių kategorijų bylose? Suprantama, tikimybė, kad apygardos teismai suformuluos naują precedentą, ir tokia byla nepateks į kasacinį teismą, realybėje yra nedidelė, tačiau teorinė galimybė išlieka.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra nurodęs, kad teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti nuosekliai ir neprieštarinčiai teismų praktikai. Todėl, norint užtikrinti jurisprudencijos tęstinumą, o precedentą suprantant kaip konkrečioje byloje teismo pateiktą išaiškinimą, vėliau privalomai taikytiną nagrinėjant analogiškas bylas, neturėtų būti apsiribojama nuostata, kad precedentus gali kurti tik Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas.

Pripažinus apygardų teismams teisę formuluoti precedentus, horizontalusis *stare decisis* principo veikimas būtų taikomas ir jiems. Taigi apygardos teismui apeliacinėje instancijoje išnagrinėjus bylą ir sukūrus naują precedentą situacijoje, kurioje nėra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ar Lietuvos apeliacinio teismo suformuluotos taisyklės, tos pačios pakopos teismai būtų saistomi to apygardos teismo sprendimo. Tokiu būdu būtų sudarytos prielaidos formuoti nuosekliai ir neprieštarinčiai teismų praktikai.

Savaime suprantama, kad aukštesnieji teismai vėliau nagrinėdami bylą su analogiškais esminėmis faktinėmis aplinkybėmis, turės teisę pakeisti apygardos teismo suformuluotą taisyklę, išsamiai paaiškindami ir nurodydami argumentus, kodėl yra neišvengiamai ir objektyviai būtina pakeisti iki tol egzistavusį precedentą.

Iš kitos pusės, sutinkama, kad apygardos teismai privalo atsižvelgti ne tik į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, bet ir į Lietuvos apeliacinio teismo suformuluotus precedentus, nors teisės doktrinoje egzistuoja ir oponuojančių nuomonių. Pavyzdžiui, V. Nekrošius teigia, kad „Lietuvos apeliacinio teismo įvardijimas kaip precedentus kuriančio teismo yra keistokas. Juk tai paprastas apeliacinis teismas, kurio funkcijos yra tokios pačios kaip ir apygardos teismų (išskyrus tai, kad jame nėra nagrinėjamos bylos pirmąja instancija) ir kuris net neturi kompetencijos būti apeliacine instancija dėl visų pirmos instancijos teismo sprendimų“.¹⁵⁵ Manytina, kad nėra visiškai tikslu teigti, kad Lietuvos apeliacinis teismas yra tos pačios pakopos kaip ir apygardų teismai.

Pirmiausia paminėtina, kad pagal Teismų įstatymo 66-67 straipsnius asmuo, siekiantis tapti Lietuvos apeliacinio teismo teisėju, turi turėti ne mažesnę kaip ketverių metų apygardos ar

---

¹⁵⁵ NEKROŠIUS, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*, 2007, Nr. 63, p.79.

apygardos administracinio teismo teisėjo darbo stažą arba būti teisės krypties socialinių mokslų daktaras, turintis ne mažesnę kaip aštuonerių metų teisinio pedagoginio darbo stažą. Apygardos teismo teisėju gali būti skiriamas teisėjas, turintis ne mažesnę kaip penkerių metų apylinkės teismo teisėjo darbo stažą, arba teisės krypties socialinių mokslų daktaras ar habilituotas daktaras, turintis ne mažesnę kaip penkerių metų teisinio pedagoginio darbo stažą. Atkreiptinas dėmesys, kad asmenims, norintiems tapti Lietuvos apeliacinio teismo ar į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjais, taikomi vienodi kvalifikacijos reikalavimai. Be to, Vyriausiojo administracinio teismo teisėju gali būti skiriamas Apeliacinio teismo teisėjas, o Apeliacinio teismo teisėju – Vyriausiojo administracinio teismo teisėjas neatsižvelgiant į darbo stažą Apeliaciniame teisme ar Vyriausiajame administraciniame teisme.

Be to, pažymėtina, kad Lietuvos apeliacinis teismas yra apeliacinė instancija sudėtingesnėms byloms, kurias pirmąją instancija nagrinėja apygardos teismai, bei turi išimtinę kompetenciją nagrinėti prašymus dėl užsienio valstybių ir tarptautinių teismų bei arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvoje. Dėl šių priežasčių natūralu, kad Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų priimtiems sprendimas yra teikiamas didesnis, todėl apygardų teismai turėtų paisyti Lietuvos apeliacinio teismo suformuluotų precedentų.

2007 m. spalio 24 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą¹⁵⁶, kuriame išplėtojo precedento taikymo Lietuvos teisės sistemoje doktriną. Jame buvo konstatuota, kad „Teismų precedentai yra teisės šaltiniai“ bei nurodyta, kad „rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios ir neprieštaringos) teismų praktikos, kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga“.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime buvo išvardintos precedentų konkurencijos taisyklės. Pirmiausia, esant keliems skirtingiems analogiškose bylose priimtiems teismų sprendimas, turi būti vadovaujama aukštesnės instancijos teismo sukurtu precedentu. Negalint pritaikyti šios taisyklės, turi būti atsižvelgiama į kitus reikšmingus veiksnius: precedento sukūrimo laiką; ar atitinkamas precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką ar yra pavienis atvejis; sprendimą priėmusio teismo sudėtį; tai, ar dėl ankstesnio sprendimo buvo pareikšta atskiroji nuomonė; į galimus reikšmingus socialinius, ekonominius ir kt. pokyčius, įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį sprendimą. Konstitucinis Teismas, nustatydamas precedentų konkurencijos taisykles, nenustatė jų baigtinio sąrašo.

---

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292).

2007 m. spalio 24 d. nutarime Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad tam, jog deramai atliktų savo funkciją, precedentai patys turi būti aiškūs ir neprieštarauti oficialiai konstitucinei doktrinai, bei išpėjo, jog „teismų precedentų, kaip teisės šaltinių, reikšmės negalima pervertinti, juo labiau suabsoliutinti“, pabrėždamas, kad „precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t.y., precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes, ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas“. Taigi Konstitucinis Teismas akcentavo, kad turi būti kruopščiai analizuojama *ratio decidendi* ir tik tada sprendžiama ar galima remtis konkrečiu precedentu.

Deja, praktikoje labai dažnai pasitaiko, kad teismai tiesiog konstatuoja, kad byla, kuria remiasi viena iš ginčo šalių, precedentinės galios neturi, nes skiriasi *ratio decidendi*. Tačiau nėra analizuojama ir paaiškinama, kurios būtent esminės faktinės aplinkybės skiriasi. Viena vertus, tokia praktika yra pakankamai natūrali valstybėje, kurios teisės sistemos formavimuisi didžiausią įtaką padarė romanų – germanų teisės tradicija. Kontinentinės teisės šalyse, kur paprastai labiausiai remiamasi teisės norminiais aktais, nėra įprasta kruopščiai analizuoti ankstesnių bylų faktines aplinkybes bei pateikti išsamią argumentaciją, kodėl konkrečiu precedentu gali ar negali būti remiamasi nagrinėjamoje byloje.

Kita vertus, po to, kai precedentas Konstitucinio Teismo oficialiai buvo pripažintas teisės šaltiniu, teismai turėtų atidžiau tai vertinti, kadangi neesant pakankamos argumentacijos dėl konkrečių precedentų netaikymo ar taikymo, bus sudaromas pagrindas to sprendimo panaikinimui.

Reikia pripažinti, kad šiuo metu dauguma Lietuvos teisėjų yra pripratę ieškoti tik teisės normas. Jei ir atsižvelgiama į teismų sprendimus, tai paprastai mažai dėmesio skiriama, ar taikomo precedento ir sprendžiamos bylos esminės faktinės aplinkybės sutampa. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimais tik oficialiai įtvirtino precedento institutą Lietuvos teisės sistemoje. Tačiau kaip plėtotis precedento doktrina ir kiek ji bus panaši į bendrosios teisės tradicijos pripažįstamą *stare decisis* doktriną, daugiausiai priklausys nuo to, kaip ji bus taikoma praktikoje. Pačioje pradžioje precedento doktrinos vystymuisi didelę įtaką turėtų daryti praktikuojantys advokatai, kurie, siekdami palankaus sprendimo, detalai analizuos ankstesnes bylas ir pateiks teismui išsamias argumentacijas, kodėl vienas ar kitas precedentas turėtų būti taikomas konkrečioje byloje. Precedento doktrinos vystymasis Lietuvoje taip pat labai priklauso teisės mokslininkų darbų, bei nuo to, ar Lietuvos aukštosiose teisės mokyklose

bus pakoreguotos studijų programos, didesnę dėmesį skiriant mokymui analizuoti bylas, išskirti esmines faktines bylos aplinkybes, atskirti *ratio decidendi* nuo *obiter dictum* ir pan.

Tam, kad precedento doktrina tinkamai įsitvirtintų Lietuvos teisės sistemoje ir galėtų gerai joje funkcionuoti, be minėtų teismų, aukštųjų mokyklų, teisės mokslo ir praktikos atstovų dedamų pastangų yra reikalinga sudaryti ir atitinkamas technines sąlygas.

2007 m. nutarime Konstitucinis Teismas pastebėjo, kad „viena iš būtinų teismų praktikos vienodumo <...> užtikrinimo sąlygų yra visų grandžių bendrosios kompetencijos ir <...> specializuotų teismų precedentų prieinamumas, kurį lemia atitinkamų informacinių sistemų sukūrimas, organizacinių bei techninių galimybių teismams (teisėjams) susipažinti su analogiškose bylose anksčiau priimtais teismų sprendimais – precedentais analogiškose bylose užtikrinimas“. Šiuo metu Lietuvoje yra sukurta informacinė sistema, kurioje kaupiamos visos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimamos nutartys bei Lietuvos apeliacinio teismo sprendimai.

Be to, jei manysime, kad ir apygardos teismai yra saistomi savo priimtų sprendimų, tai tam, kad jie galėtų vykdyti šią pareigą, turėtų būti skelbiami ir visi jų priimti sprendimai. Tik užtikrinus lengvą ir patogų sprendimų prieinamumą bus galima reikalauti iš teismų tinkamai vykdyti jiems priskirtą funkciją – analogiškas bylas spęsti vienodai, atsižvelgiant į sukurtus precedentes.

Apibendrinant, pasakytina, kad Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimais oficialiai įtvirtino precedento institutą Lietuvos teisės sistemoje ir pradėjo formuoti jo doktriną. Tačiau tam, kad konkreti doktrina visiškai susiformuotų konkrečioje teisės sistemoje, reikia laiko ir realaus jos taikymo praktikoje, todėl pamatyti kokia iš tiesų yra precedento doktrina Lietuvos teisės sistemoje bus galima tik po kelerių metų.

3.3.4. *Numatomi statutinės teisės pakeitimai*

Po 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. Konstitucinio Teismo nutarimų tapo aišku, kad yra reikalingi statutinės teisės pakeitimai – ypač Teismų įstatymo ir Civilinio proceso kodekso. Šioje darbo dalyje bus aptariamas naujos Teismų įstatymo redakcijos projektas, kiek tai siejasi su precedento instituto įtvirtinimu.

2007 m. birželio 15 d. Seime buvo užregistruotas Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (toliau - Projektas).¹⁵⁷ Pirmiausia, paminėtina, kad Projekte išlieka

---

¹⁵⁷ 2007 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-1281(3). Prieiga per internetą: www.lrs.lt.

norma, nurodanti, kad „teisėjai, vykdydami teisingumą, veikia nešališkai ir klauso tik įstatymų“. Kaip jau minėta, tokia nuostata yra įtvirtinta praktiškai visų kontinentinės teisės tradicijos valstybių pagrindiniuose aktuose, parodanti, kad konkreti valstybė yra romanų – germanų teisės sistemos dalis. Tačiau ši nuostata savaime nereiškia, kad precedentas negali būti privalomu teisės šaltiniu toje valstybėje. Žodis įstatymas paprastai aiškinamas plečiamai, suprantant jį kaip valstybės sankcionuota norma. Teismai, suformuluodami precedentinę taisyklę tam tikra prasme sukuria naują normą, o valstybė, pripažindama precedentą teisės šaltiniu, tą normą sankcionuoja.

Projekte nelieka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato instituto, kurio pagrindinės funkcijos buvo, tvirtinti teismų praktikos apibendrinimo apžvalgas, reikti rekomendacinius išaiškinimus bei svarstyti tam tikros medžiagos paskelbimo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje būtinumą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad sąlyginai pakeistos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo kompetencijos – nebelieka teisės teikti rekomendacinius išaiškinimus ar konsultacijas teisės taikymo klausimais. Šie pakeitimai sąlygoti Konstitucinio Teismo 2006 m. nutarimo, kuriame buvo konstatuota, kad teismų praktika gali būti formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Nei rekomendaciniai išaiškinimai nei konsultacijos negali būti laikomi teisės šaltiniais, nes tokie teismų veiksmai vertintini kaip atitinkamų teismų veikimas *ultra vires*. Lietuvos teisės doktrinos atstovai jau seniai kritikavo tokį teismų praktikos vienodinimo būdą. V. Mikelėnas nurodė, kad „Teisės šaltiniais nelaikytini Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai ir konsultacijos, nes jie priimami nevykdant teisingumo funkcijos. Senato nutarimai yra tarybinės teisės reliktas, ir, kaip rodo užsienio valstybių patirtis, tokios teisės aiškinimo ir taikymo vienodinimo formos, nesuderinamos su valdžios padalinimo principu, visuotinai atsisakoma“.¹⁵⁸ Todėl, manytina, kad atsisakymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato instituto ir išbraukimas iš aukščiausiųjų Lietuvos teismų kompetencijos teisę nenagrinėjant bylų teikti rekomendacinius išaiškinimus ar konsultacijas, yra pažangus ir geras dalykas.

Suprantama, kad Teismų įstatymo nuostata, kad teismai nagrinėdami bylas atsižvelgia į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuleteniuose paskelbtas šių teismų nutartis, projekte yra pakeičiama nurodant, kad „teismai priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami

---

¹⁵⁸ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t. p. 113.

sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų tų kategorijų bylose. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės tų kategorijų bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai neišvengiamai ar objektyviai būtina“.

Taigi cituota nuostata yra įtvirtinamas horizontalusis ir vertikalusis precedento instituto veikimas, nors pats žodis „precedentas“ formuluotėje ir nevartojamas. Taip pat, atkreiptinas dėmesys, kad nėra aiškiai nurodyta, kokie teismai yra saistomi savo pačių priimtų sprendimų. Paprastai bendrosios teisės valstybėje horizontalusis *stare decisis* doktrinos veikimas yra suprantamas, kad aukštesnieji teismai yra susaistyti savo pačių priimtų sprendimų, todėl ši norma turėtų būti taikoma apygardos, Lietuvos apeliaciniam teismui, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui ir Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Be to, Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad precedentus bendrosios kompetencijos teismų sistemoje kuria tik Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas, todėl remiantis šia nuostata, horizontalusis precedento veikimas turėtų būti taikomas tik Lietuvos Aukščiausiajam Teismui ir Lietuvos apeliaciniam teismui. Manytina, kad palikus tokią formuluotę, kuri yra dabar Projekte, būtų paliktas kelias neteisingam horizontalaus precedento instituto veikimo interpretavimui.

Apibendrinat, galima pasakyti, kad iš esmės Projektas, kiek tai susiję su precedento institutu, yra geras ir pakankamai pažangus. Savaimė suprantama, kad neužteks pakeisti tik Teismų įstatymą. Nemažai normų, susijusių su teismų praktikos privalomumu, yra ir Civilinio proceso kodekse. Pavyzdžiui, Civilinio proceso kodekso 4 straipsnį, kuriame nustatyta, kad „teismai, taikydami teisę, atsižvelgia į Teismų įstatymo nustatyta tvarka paskelbtose kasacine tvarka priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus“, Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime pripažino neprieštarujančiu Konstitucijai. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad tame nutarime nebuvo svarstomas straipsnyje įtvirtintos nuorodos į Teismų įstatymą, kuri sako, kad atsižvelgiama tik į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtas nutartis, atitikimas Konstitucijai.

3.3.5. Teismų praktikos analizė

Atsižvelgiant į tai, kad darbe yra siekiama nustatyti precedento instituto vietą Lietuvos teisės šaltinių sistemoje, atliekant tyrimą, buvo stengiamasi atskleisti, kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas suprato precedento sąvoką ir koku kontekstu ji buvo vartojama minėtų teismų kuriamoje praktikoje. Tyrimu taip pat siekiama nustatyti, kokią įtaką

Lietuvos aukščiausių teismų praktikai padarė Konstitucinio Teismo priimti 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimai, bei parodyti naujausias precedento doktrinos formavimosi tendencijas.

Tyrimas buvo atliekamas naudojant teismų praktikos paieškos sistemą INFOLEX.PRAKTIKA, kurioje yra kaupiami Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo nuo 1995 m. skelbti dokumentai. Panaudojant raktinius žodžius „precedentas“ (visas šio žodžio formas) ir „*ratio decidendi*“, buvo siekiama nustatyti, kaip dažnai ir kokiam kontekste Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas civilinėse bylose priimtų nutarčių ir sprendimų motyvuojamose dalyse vartojo precedento ir *ratio decidendi* sąvokas.

Paminėtina, kad nors šiame darbe teismų praktikos ir precedento sąvokos dažniausiai buvo vartojamos kaip sinonimai, atliekant tyrimą buvo apsiribota labiausiai bendrosios teisės tradicijoje susiformavusi precedento institutą charakterizuojančiais žodžiais.

Tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, tiek Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje vartojama precedento sąvoka, suprantant ją kaip tam tikrą teisės normos išaiškinimą konkrečioje byloje, kuris privalomas teismams vėliau nagrinėjantiems analogiškas bylas. Paminėtina ir tai, kad tirtose abiejų teismų nutartyse bei sprendimuose dažnai buvo akcentuojama, kad precedentu gali būti remiamasi tik tada, kai atitinka esminės faktinės aplinkybės. Pavyzdžiui, vienoje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė: „Tam, kad būtų galiam taikyti precedentą, bylų faktinės aplinkybės neturi būti identiškos, tačiau jos turi būti iš esmės analogiškos. Esant nors vienam esminiam skirtumui, ankstesnio kasacinio teismo sprendimo *ratio decidendi* taikyti neprivaloma, tačiau į j atsižvelgtina teismo sprendimo *obiter dicta* dalyje“.¹⁵⁹ Todėl darytina išvada, kad Lietuvos aukščiausiųjų teismų vartojama precedento sąvoka yra labai panaši į bendrosios teisės sistemoje susiformavusią precedento sąvoką.

Taip pat pastebėta, kad išsami argumentacija, kuo skiriasi (panašios) nagrinėjamos bylos faktinės aplinkybės nuo precedento, kuriuo remiamasi, nagrinėtų teismų sprendimuose labai retai sutinkama. Remiantis tirtomis bylomis, galima daryti išvadą, kad teismai arba visiškai nepateikia jokios argumentacijos (pavyzdžiui, „Pareiškėjo nurodytas Lietuvos Aukščiausiojo

---

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje *R. K., K. K. Ir G. K. v. Marijampolės savivaldybės švietimo skyriaus Jaunimo mokykla*, Nr. 3K-3-159/2001, kat. 7.1. Panašiai nurodoma ir kitose bylose, pavyzdžiui: Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 10 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Metaloidas“ v. UAB „Šiaulių suskystintos dujos“*, Nr. 2-138/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje *Eugenija Rainienė v. AB Lietuvos žemės ūkio bankas Radviliškio skyrius*, Nr. 3K-3-544/2000, kat.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „AAA“ v. Lietuvos Respublikos valstybinis patentų biuras*, Nr. 3K-3-569/2005, kat. 80, 94.5. ir kt.

Teismo precedentas nagrinėjamoje byloje negali būti taikomas, nes skiriasi bylų faktinės aplinkybės, t.y. nurodytos nutarties *ratio decidendi* yra skirtingas, nei nagrinėjamoje byloje, todėl ja negali būti remiamasi nagrinėjant šią bylą¹⁶⁰), arba nurodomi labai lakoniški motyvai – „Tačiau kasatorės nurodytų ankstesnių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nagrinėjamos bylos – vienu atveju buvo kalbama apie paslėptus fizinius daikto trūkumus, o antruoju atveju – apie daikto paėmimą iš pirkėjo pagal trečiojo asmens ieškinį. Nagrinėjamoje byloje tarp šalių nėra ginčo dėl fizinių pastato trūkumų – aplinkybė, kad parduodamas pastatas turi fizinių defektų, buvo aptarta sutartyje <...>. Taip pat niekas nereikalauja paimti ginčo pastatą iš pirkėjo. Todėl nėra jokio teisinio pagrindo remtis kasatorės nuodytais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo precedentais“.¹⁶¹ Faktas, jog Lietuvos teismų praktikoje yra pakankamai neišsamiai aptariamoms nagrinėjamos bylos ir precedento, kuriuo remiamasi, faktinės aplinkybės yra įtakota aplinkybės, kad Lietuva, priskiriama prie romanų – germanų teisės sistemos, neturi tokių gilių tradicijų analizuoti konkrečios bylos *ratio decidendi* kaip kad yra daroma bendrosios teisės valstybėse. Tačiau Lietuvoje pradėjus formuoti precedento doktrinai, tikėtina, kad ilgainiui teismai pradės kreipti didesnę dėmesį nagrinėjamos bylos ir atitinkamo precedento faktinių aplinkybių tyrimui.

Iki 2006 m. buvo laikomasi nuomonės, kad precedentus gali kurti tik Lietuvos Aukščiausiasis Teismas,¹⁶² tačiau Lietuvos apeliacinio teismo sprendimais buvo remiamasi kaip antriniais teisės šaltiniais. Pavyzdžiui, 2005 m. kovo 10 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje civilinėje byloje *UAB „Metaloidas“ v. UAB „Šiaulių suskystintos dujos“*, Nr. 2-138/2005 buvo nurodyta, kad „nors Lietuvos apeliacinio teismo procesiniai sprendimai ir neturi precedentinės galios, civilinio proceso kodekso normos, būdamos iš esmės dispozityvios, neriboja dalyvaujančių byloje asmenų teisės remtis praktikos pavyzdžiais kaip antriniais civilinio proceso teisės šaltiniais, pagrindžiant savo argumentus“.

Taip pat pasitaikydavo atvejų, kada precedentinę taisyklę suformuluodavo ir pats Lietuvos apeliacinis teismas. Pavyzdžiui, 2004 m. balandžio 29 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje

---

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Alita“ v. Alytaus miesto valstybinė mokesčių inspekcija*, Nr. 3K-3-967/2001, kat. 126.

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje *V. J. v. VĮ Valstybės turto fondas*, Nr. 3K-3-52/2003, kat. 40.10, 37.8..

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Borisas Kaplanas v. UAB „Respublika“, UAB „Respublika“ redakcija*, Nr. 3K-3-964, kat. 40; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje *Marijona Vilkienė v. Gintautas Šlipaitis*, Nr. 3K-3-196, kat. 90, 96; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Veeko“ v. UAB „Rem“*, Nr. 3K-3-1228/2002, kat. 78, 82, 126; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *T. M. v. V. V.*, Nr. 3K-7-311, kat. 18.2, 69.5.1, 69.7 ir kt.

civilinėje byloje AS „Parekss banka“ v. UAB „Parex lizingas“, Nr. 2-249/2004 Lietuvos apeliacinis teismas atsisakė taikyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą precedentą, kuriuo rėmėsi viena iš ginčo šalių, nurodydamas, kad šių bylų *ratio decidendi* skiriasi, ir suformulavo naują taisyklę.

Po to, kai Konstitucinis Teismas priėmė 2006 m. kovo 28 d. nutarimą, teismų praktikoje pradėta pripažinti, kad ir Lietuvos apeliacinis teismas kuria precedentes. Pavyzdžiui, 2008 m. balandžio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtoje nutartyje civilinėje byloje UAB „Kriptonika“ v. UAB „Ashburn International“, Nr. 3K-3-234 buvo atsisakyta keisti Lietuvos apeliacinio teismo išaiškinimus, susijusius su žyminio mokesčio mokėjimo atidėjimo institutu, nurodant, kad „Tokiais išaiškinimais [Lietuvos apeliacinio teismo išaiškinimais – aut pas.], sprendami žyminio mokesčio atidėjimo klausimus, pirmos ir apeliacinės instancijos teismai rėmėsi nurodytose ir kitose nutartyse, t.y. pripažino, kad yra sukurtas precedentas. Kasacinio skundo argumentais nepaneigtas Lietuvos apeliacinio teismo bendro pobūdžio išaiškinimų teisingumas. <...> Taigi ieškovo kasacinio skundo argumentai dėl būtinumo suformuoti naują teismų praktiką ir ją suvienodinti yra nepagrįsti“. Toks Lietuvos Aukščiausiojo Teismo požiūris yra labai sveikintinas, kadangi tai padeda užtikrinti jurisprudencijos tęstinumą ir prognozuojamumą.

Atlikus tyrimą galima teigti, kad precedento sąvoka Lietuvos apeliacinio teismo jurisprudencijoje pirmą kartą pavartota 2000 m. ir iki 2007 m. labai retai sutinkama.¹⁶³ 2007 m. Lietuvos apeliacinio teismo sprendimų, kuriuose vienu ar kitu aspektu remtasi precedentu, skaičius padidėja penkis kartus lyginant su 2006 m. Suprantama, kad tam įtakos turėjo Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimų priėmimas. Vis tik Lietuvos apeliacinio teismo bylų, kuriose remiamasi precedento institutu, skaičius tesiekia vos 1,5 % visų 2007 m. Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtų civilinių bylų. Tikėtina, kad plėtojantis precedento doktrinai, ateityje tokių bylų skaičius turėtų didėti.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pirmą kartą dėl precedento taikymo yra pasisakęs 1998 m. rugsėjo 28 d. nutartyje civilinėje byloje *Alytaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras, atstovaujantis Alytaus pramonės ir prekybos mokyklos interesams, v. UAB „Sveria“ ir kt.*, Nr. 3K-3-122, kurioje buvo konstatuota, kad „Bandymas taikyti konkrečius teismo precedentes bylose, neturinčiose esminio panašumo su byla, kurią nagrinėjant buvo suformuluotas tas teisminis precedentas, reikštų tą patį kaip taikyti teisės normą teisiniam

---

¹⁶³ Pavyzdžiui, 2004 m. Lietuvos apeliacinis teismas išnagrinėjo 1058 civilines bylas, iš kurių tik 5 buvo minimas precedento institutas.

santykiui, kurio ši teisės norma nereguliuoja. <...> Todėl Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai turi precedentinę reikšmę, t.y. privalomi teismams, šiems nagrinėjant tik panašias savo faktinėmis aplinkybėmis bylas į tą bylą, kurią nagrinėdamas Aukščiausiasis Teismas išaiškino atitinkamą teisės normą“. Atkreiptinas dėmesys, cituotoje nutartyje vartojama precedento sąvoka atitinka bendrosios teisės tradicijos suformuluotą precedento sampratą – precedentas yra sukuriamas nagrinėjant bylas ir yra taikomas tik tada, kai yra tos pačios esminės faktinės aplinkybės.

Suprantama, nebūtų teisinga teigti, kad jau 1998 m. teismuose buvo paplitusi teismo precedento idėja. Tuo labiau, kad 1998 m. cituota nutartis yra vienintelė, kurioje remiamasi precedentu. Tačiau, manytina, jog taip buvo padaryta precedento instituto taikymo Lietuvos teismų praktikoje pradžia.

Atkreiptinas dėmesys, kad šioje byloje teisėjas pranešėjas buvo V. Mikelėnas, domėjęsis *stare decisis* doktrina. Paminėtina ir tai, kad iš 62 bylų, kuriose buvo susiduriama su precedento problematika,¹⁶⁴ 31 teisėjų kolegijoje buvo ir V. Mikelėnas. Todėl manytina, kad ypač pirmaisiais metais, faktą, kad teismų priimamuose nutartyse ar sprendimuose buvo remiamasi precedento institutu, daugiausia lėmė tą bylą nagrinėjusios kolegijos sudėtis.

Iš gautų duomenų, atlikus tyrimą, matoma, kad precedento institutas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje naudojamas dažniau nei Lietuvos apeliacinio teismo, tačiau procentas taip pat nėra didelis.¹⁶⁵

Iki 2006 m., kada Konstitucinis Teismas paskelbė 2006 m. kovo 28 d. nutarimą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse dažnai būdavo nurodoma, kad teismai privalo remtis tik tais precedentais, kurie buvo paskelbti oficialiame Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje.¹⁶⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse būdavo konstatuojama, kad „kasaciniame skunde nurodytos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys Teismų įstatymo tvarka nėra paskelbtos, be to, nurodytose nutartyse faktinės aplinkybės (*ratio decidendi*) nesutampa, todėl bylą nagrinėję teismai neturėjo pagrindo atsižvelgti į Aukščiausiojo Teismo nutartyse suformuluotus konkrečiai bylai teisės normų taikymo išaiškinimus“.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Tai yra išnagrinėtų bylų skaičius nuo 1998 m. iki 2005 m., kuriose buvo vartojama precedento sąvoka.

¹⁶⁵ Pavyzdžiui, 2006 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių skaičius, kuriose remiamasi precedentu, sudaro 3,2 % visų tais metais nagrinėtų civilinių bylų skaičius, o Lietuvos apeliacinio teismo – 0,3%.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje A.S., S.U., G.F., L.J., V.K., S.M. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 3K-3-673, kat. 11.2, 117 ir kt.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 29 d. nutartyje civilinėje byloje *Justina Kiškienė v. Stanislovas Klimaševskis ir kt.*, Nr. 3K-3-992/2003, kat. 120; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 29 d. nutartyje civilinėje byloje *Marius Pavilionis v. Janina Giedraitienė*, Nr. 3K-3-950/2003, kat. 57.1.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 3 d. nutartyje civilinėje byloje *S. Kaulinio IĮ „Senas malūnas“ v. Aldona Veselkienė ir kt.*, Nr. 3K-3-1149/2003, kat. 25.2, 25.6.1, 25.7.

Tačiau biuletenyje „Teismų praktika“ nepaskelbti precedentai taip pat darė įtaką vienodos teismų praktikos formavimui. Tą patvirtino ir pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „Teisėjų kolegija nesutinka su kasatoriaus argumentu, jog teismai negalėjo savo sprendimuose remtis Aukščiausiojo Teismo nutartimi, kuri nebuvo paskelbta Aukščiausiojo Teismo biuletenyje. Teisėjų kolegija pažymi, jog atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, teisės normas galima aiškinti ir remiantis argumentais iš vadinamųjų neprivalomų, pagalbinių šaltinių, prie kurių priskirtini ir neskelbti teismo precedentai. Jais remiantis aiškinant teisės normas teismas neturi pareigos, bet turi teisę“.¹⁶⁸

Paminėtina, kad po 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio Teismo nutarimo Lietuvos teismai gana negreitai sureagavo, kad oficialiai pasikeitė teismų praktikos (precedento) instituto statusas teisės šaltinių sistemoje. Pavyzdžiui, 2006 m. liepos 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje *G. D. v. A. O., L. R., J. N., K. O., J. S.*, Nr. 3K-3-432/2006 atsisakyta remtis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotu precedentu, motyvuojant, kad „minėta nutartis nėra įstatymo nustatyta tvarka paskelbta Aukščiausiojo Teismo biuletenyje „Teismų praktika“, be to, bylos, kurioje priimta minėta nutartis, ir nagrinėjamos bylos faktinės aplinkybės yra skirtingos, jų *ratio decidendi* nesutampa“¹⁶⁹ (pabraukta aut.).

Kita vertus, pastebimos tam tikros teigiamos tendencijos, susijusios su precedento doktrinos vystymusi Lietuvos teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. gruodžio 18 d. nutartyje civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo Šakių skyrius v. V.B.*, Nr. 3K-3-571/2007 pakankamai išsamiai aptardamas precedentų konkurencijos taisyklės argumentavo, kodėl remiamasi konkrečiu precedentu.

Paminėtina ir tai, kad vystantis precedento doktrinai, šiuo metu formuojasi ir kritikuotina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. 2007 m. spalio 8 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėmė nutartį civilinėje byloje *V. M. v. I. M., UADB „Ergo Lietuva“*, Nr. 3K-3-364/2007, kurioje konstatavo: „Taigi nagrinėjamu atveju teismai, siekdami nustatyti kiek įmanoma teisingą ieškovei priteistiną neturtinės žalos atlyginimo dydį, turėjo atsižvelgti ir į teismų praktiką tokio paties pobūdžio bylose. Teisėjų kolegija pažymi ir tai, kad tam, jog būtų galima remtis teismų praktika, nepakanka nurodyti kaip precedentą vieną ar kelis teismų sprendimus tokio paties pobūdžio bylose, tačiau būtina analizuoti kuo daugiau teismų praktikos analogiškose bylose pavyzdžių“ (pabraukta aut.).

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 6 d. . nutartis civilinėje byloje „*Anheuser – Bush Incorporated*“ v. *Budejovicky Budvar N. P.*, Nr. 3K-3-969/2001, kat. 80, 98, 88, 84.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. liepos 5 d. nutartyje civilinėje byloje *G. D. v. A. O., L. R., J. N., K. O., J. S.*, Nr. 3K-3-432/2006, kat. 30.5, 30.9.1.

Po cituotos nutarties 2007 m. gruodžio 3 d. priimta kita Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis,¹⁷⁰ kurioje buvo, konstatuota, kad kasaciniame skunde remiantis kita kasacinio teismo nutartimi yra svarbūs du aspektai: pirma, turi būti tokio paties pobūdžio aplinkybės, ir antra – nepakanka nurodyti tik vieną kasacinio teismo nutartį, kurioje yra suformuluotas precedentas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad antrasis aspektas „šiuo metu yra naudojamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 8 d. nutartyje 3K-3-364/2007, pasisakyta, kad remiantis teismų praktika nepakanka nurodyti kaip precedentą vieną ar kelis teismų sprendimus tokio paties pobūdžio bylose, tačiau būtina analizuoti kuo daugiau teismų praktikos analogiškose bylose pavyzdžiu“.

2007 m. gruodžio 29 d. buvo priimta dar viena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis,¹⁷¹ kurioje, kaip ir prieš tai cituotoje, nemotyvuojant konstatuota, kad „nepakanka nurodyti kaip precedentą vieną ar kelias nutartis, būtina analizuoti kuo daugiau praktikos analogiškose bylose“.

Toks precedento instituto taikymas prieštarauja *stare decisis* principui, nurodančiam, kad ankstesnis teismo sprendimas yra privalomas kitiems teismams, vėliau sprendžiantiems panašias bylas. Tai reiškia, kad pagal pagrindinį *stare decisis* doktrinos principą pakanka vienintelio teismo sprendimo, kuriame buvo sukurtas konkretus precedentas, tam, kad kiti teismai, nagrinėdami bylą su tomis pačiomis faktinėmis aplinkybėmis, privalomai juo vadovautųsi. Suprantama, kad šalis, kuri remiasi konkrečiu precedentu, norėdama padidinti jo svorį, parodyti, kad tai yra nusistovėjusi, teismų praktikoje seniai taikoma taisyklė, turi teisę pateikti (ir paprastai) pateikia teismui daugiau nutarčių, kuriose buvo remiamasi tuo precedentu. Taip pat, situacijose, kada precedentas yra sudėtingas ir painus, patartina išanalizuoti keletą teismų sprendimų, priimtų to konkretaus precedento pagrindu, tam, kad būtų galima geriau nustatyti tikrąjį *ratio decidendi*. Tačiau šie paminėti atvejai yra išimtys iš bendros taisyklės. Todėl, tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika, kada visose situacijose precedentas gali būti taikomas tik tada, kai pateikiama daug daugiau nei viena teismo nutartis, kurioje buvo remtasi konkrečiu precedentu, nelaikytina teisinga.

Be to, paminėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas 2007 m. gruodžio 3 d. nutartį, rėmėsi kita Aukščiausiojo Teismo nutartimi, visiškai neatsižvelgdamas į faktines tos

---

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 3 d. nutartyje civilinėje byloje UAB „Beltateksas“ v. UAB „Sarteksas“, UAB „Autobazė“, Nr. 3K-3-534, kat. 27.3.2.1, 50.5, 21.4.2.1.

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 29 d. nutartyje civilinėje byloje V. R. v. N. Š., M. V., ir S. V., Nr. 3K-3-607, kat. 75.7, 114.6, 129.11.

bylos aplinkybes ir paversdamas 2007 m. spalio 8 d. nutartyje suformuotą precedentą bendra taisykle, taikoma neatsižvelgiant į konkrečios bylos faktines aplinkybes. Tai prieštarauja *stare decisis* doktrinai esmei, kad sukurtais precedentais gali būti remiamais tik analogiškose bylose. Tą patį nurodė ir Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimuose. Atkreiptinas dėmesys, kad 2007 m. spalio 8 d. nutartyje buvo sprendžiamas klausimas dėl neturtinės žalos dydžio. Sutiktina, kad nustatyti teisingą ir sąžiningą neturtinės žalos dydį visada yra nepaprastai sunku, kadangi sudėtinga nustatyti, kurios iš aplinkybių laikytinos esminėmis. Todėl bylose dėl neturtinės žalos dydžio gal ir būtų pagrindas reikalauti pateikti kaip galima daugiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, kuriose remiamasi konkrečiu precedentu. Tačiau reikalavimas, tokią taisyklę taikyti visose bylų kategorijose, yra nėra teisingas. Taigi toks Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos formavimas neatitinka klasikinės *stare decisis* doktrinos. Gal būt tai bus „lietuviškojo“ precedento bruožas.

Atlikus tyrimą, galima daryti išvadą, kad precedento institutas buvo žinomas ir naudojamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartyse ir sprendimuose. Faktas, kad tik labai mažoje dalyje sprendimų yra remiamasi precedentu, rodo, kad jis dar tik pradeda įsitvirtinti Lietuvos teismų praktikoje. Suprantama, kad Konstitucinio Teismo priimti 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimai, kuriuose buvo pripažintas precedento institutas, įtakos tolimesnę Lietuvos teismų praktiką. Atsižvelgiant į tai, kad dar tik pati doktrinos formavimosi pradžia, bei prisimenant aptartas ryškėjančias tendencijas, šiuo metu dar sunku pasakyti, kokia bus precedento doktrina Lietuvos teisės sistemoje po kelerių metų. Aišku tik viena, kad teismai, nenorėdami, kad jų priimami sprendimai aukštesnėse instancijose būtų naikinami, bus priversti didesnę dėmesį skirti jau suformuotiems precedentams.

Manytina, kad precedento instituto įtvirtinimas Lietuvos teisės sistemoje yra sveikintinas ir pažangus žingsnis, leidžiantis užtikrinti asmenų lygybę įstatymui bei didinantis pasitikėjimą teismais. Tačiau atsižvelgiant į tai, Lietuvoje yra gana stipri kontinentinės teisės tradicijos įtaka, prireiks nemažai laiko, kol pasikeis teisininkų bendruomenės (ypač teisėjų) teisinė sąmonė ir precedento doktrina visiškai susiformuos. Kita vertus, kaip minėjo V. Vasiliauskas, mes esam jauna, gilių teisės tradicijų neturinti valstybė, todėl daug lengviau perimame kitos teisės tradicijos bruožus. Be to, atsižvelgiant į tai, kad Europoje pastebimas vis didesnis šių dviejų pagrindinių teisės tradicijos sistemų supanašėjimas, panašu, kad Lietuvoje precedento institutas prigis.

4. IŠVADOS

1. Nors teismo precedento sąvoka tiesiogiai tarpukario Lietuvos statutinėje teisėje nebuvo įtvirtinta, tačiau remiantis sisteminė teisės normų analize bei nagrinėjamo laikotarpio Lietuvos teisės mokslo atstovų darbais, galima daryti išvadą, kad precedentas buvo pripažįstamas antriniu, tačiau privalomu teisės šaltiniu tada, kai konkrečios situacijos nereguliuo statutinės teisės norma, ir jos nebuvo įmanoma išspręsti remiantis teisiniu papročiu;

2. Tarybų Sąjungai okupavus Lietuvą, jos teisės sistemos vystymasis buvo nutrauktas. Dominuojanti tarybinės teisės doktrina ir statutinė teisė kategoriškai nepripažino nei precedento, nei teismų praktikos (įskaitant ir aukščiausiųjų teismų leidžiamų vadovujančiųjų išaiškinimų) teisės šaltiniais. Tokio nusistatymo pagrindinis argumentas buvo tai, kad teismai atlieka teisės aiškinimo ir vykdymo funkcijas. Naujų teisės normų jie negali kurti, nes tai tiesiogiai nebuvo numatyta statutinėje teisėje. Tačiau praktikoje teismai dažnai vadovaudavosi aukštesnių teismų priimtais sprendimais. Bandant teoriškai pagrįsti aukščiausiųjų teismų priimamų vadovujančiųjų išaiškinimų praktikoje daromą įtaką, minėti vadovaujantieji išaiškinimai buvo vadinami privalomais oficialiais norminiais teisės aiškinimo aktais. Darytina išvada, kad to meto Lietuvoje nei precedentas, nei teismų praktika oficialiai nebuvo pripažįstama teisės šaltiniu, tačiau aukščiausiųjų teismų priimami sprendimai turėjo realią įtaką žemesnių teismų priimamiems sprendimams.

3. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, naujai kūrėsi Lietuvos teisės sistema, o kartu su ja palaipsniui stiprėjo teismų praktikos reikšmė, taip sudarydama prielaidas teismo precedento instituto įtvirtinimo Lietuvoje. Statutinės teisės normose precedento institutas tiesiogiai nėra įtvirtintas, tačiau teismų praktika Lietuvos teisės doktrinos daugumos atstovų nuomone pripažįstama antriniu teisės šaltiniu. Konstitucinio Teismo priimtais 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimais precedento institutas buvo oficialiai pripažintas privalomu teisės šaltiniu. Taip buvo duota pradžia precedento doktrinos formavimuisi Lietuvoje. Faktas, kad tik labai mažoje dalyje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarimų ir Lietuvos apeliacinio teismo sprendimų yra naudojamas precedento institutas, rodo, kad jis dar tik pradeda įsitvirtinti Lietuvos teismų praktikoje. Suprantama, kad Konstitucinio Teismo priimti 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimai, kuriuose buvo pripažintas precedento institutas, įtakos tolimesnę Lietuvos teismų praktiką. Dėl šių priežasčių, darytina išvada, kad precedento

institutas yra dabartinės Lietuvos teisės sistemos dalis, Konstitucinio Teismo oficialiai pripažintas privalomu teisės šaltiniu, tačiau reikės nemažai laiko, kol Lietuvos teisės mokslo ir praktikos atstovai suformuos precedento doktriną.

5. LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014).
2. Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis įstatymas (Valstybės žinios, 1990, Nr. 9-224).
3. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija (Vyriausybės žinios, 1940, Nr. 730-5997).
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340).
5. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-139).
6. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649).
7. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios, 1998, Nr. 38-1001)
8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 13, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 29, 36, 42, 58, 60, 62 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios, 1996, Nr. 67-1600).
9. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851).
10. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo (Valstybės žinios, 1994, Nr.93-1809).
11. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1015).
12. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės žinios, 1992, Nr.8-208).
13. Lietuvos TSR teismų santvarkos įstatymas (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymas (Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės žinios, 1990, Nr.8-185).
14. Vyriausybės žinios 1960, Nr. 13 – 131).
15. Teismų santvarkos įstatymas (Vyriausybės žinios, 1933, Nr. 419-2900).

Specialioji literatūra

16. AKELSANDROVAS, N., *et al. Valstybės ir teisės teorija*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1972.
17. ANDRIULIS, V. *Lietuvos teisės istorija*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2002.
18. ARAMOVAS, S. *Civilinis procesas*: vadovėlis. Kaunas: Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla, 1948.
19. *Civiliniai įstatymai*: neoficialus leidimas, redaktorius K. Šalkauskis. Kaunas: „Literatūros“ knygyno leidimas, 1933. X t. I d.
20. *Civilinės teisenos įstatymas*: neoficialus leidimas, redaktorius Č. Butkys. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938.
21. CROSS, R.; HARRIS, J. W. *Precedent in English Law*. Oxford: Clarendon press, 1991.
22. DAMBRAUSKAS, A.; NEKRAŠAS, V.; NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1990.

23. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. I t.
24. HARRIS, J. W. *Legal Philosophies*. London, Edinburgh, Dublin: Butterworths, 1997.
25. HEALY, T. Stare Decisis as a Constitutional Requirement. In *West Virginia Law Review* [interaktyvus]. 2001, [žiūrėta 2008-03-10]. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=919980.
26. GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, CH. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993.
27. JOKUBAUSKAS, R. Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5(95), p. 51-56.
28. KUČONIS, P.; NEKROŠIUS, V. *Teisėsaugos institucijos*: vadovėlis. 2-asis leid. Vilnius: Justitia, 2001.
29. LASTAUSKIENĖ, G.; ŠINKŪNAS, H. Konsultacijos teisėjams kaip priemonė formuoti vienodą teismų praktiką. *Teisė*, 2007, Nr. 65, p. 64-73.
30. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003. I t.
31. *Lietuvos valstybės konstitucijos*: sudarytojas ir įvado autorius K. Valančius. Vilnius: Mokslas, 1989.
32. LEONAS, P. *Teisės enciklopedija*: antra laida. Kaunas: 1931.
33. MAČYS, V. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: 1924.
34. MAKSIMAITIS, M. *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
35. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1996. I d.
36. MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1996.
37. MIKELĖNIENĖ, D.; MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.
38. NEKROŠIUS, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*, 2007, Nr. 63, p. 76-87.
39. PAKALNIŠKIS, V., et al. *Civilinė teisė*: vadovėlis, bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.
40. PERELL, P. Stare decisis and Techniques of Legal Reasoning and Legal Argument. In *Legal Research update 11* [interaktyvus]. 1987, [žiūrėta 2008-04-10]. Prieiga per internetą: <http://legalresearch.org/docs/perell.html>.
41. SILTALA, R. *A Theory of Precedent. From Analytical Positivism to a Post-analytical Philosophy of Law*. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2000.
42. SLAPPER, G.; KELLY, D. *The English Legal System*: 8th ed. Oxton: Routledge Cavendish; 2006.
43. SLAPPER, G.; KELLY, D. *English law*: 2nd ed. Oxton: Routledge-Cavendish, 2007.
44. Stare decisis. In *Law Encyclopedia Vol 9* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-27]. Prieiga per internetą: <http://law.jrank.org/pages/10463/Stare-Decisis.html>.
45. STRAVINSKAS, P. Civilinių įstatymų kūrybos metodas. *Teisė*, 1939, Nr. 48, p. 348-355.
46. ŠALKAUSKIS, K. Teismų precedentai. *Teisė*, 1938, Nr. 41, p. 17-26.
47. TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*: monografija. Vilnius: Justitia, 2005. I t.
48. TIAŽKIJUS, V.; PETRAVIČIUS, R.; BUŽINSKAS, G. *Darbo teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1999.
49. VAIŠVILA, A. Etatizmas – konceptuali teisinės reformos kliūtis. *Teisės problemos*, 1997, Nr. 3, p. 5-31.
50. VAIŠVILA, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius: Litimo, 2000.
51. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*: vadovėlis, 2-asis leid. Vilnius: Justitia, 2004.
52. VANSEVIČIUS, S., et al. *Valstybės ir teisės teorija*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1989.

53. VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
54. VASILIAUSKAS, V. *Teismo precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija. Vilnius: 2004.
55. VITKEVIČIUS, P., et al. *Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vajusta, 1997.
56. ZIMELEVA, M.; SEREBROVSKIS, V.; ŠKUNDINAS, Z. *Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla, 1948.
57. ŽERUOLIS, J., et al. *Tarybinė civilinė teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1975. I. d.
58. ŽERUOLIS, J., et al. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1980.

Praktinė medžiaga

59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292).
60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2007, Nr. 111-4549).
61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo įstatymo ir įstatymo papildymo 88-1 straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai (Valstybės žinios, 2003, Nr. 53-2361).
62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499, „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2001, Nr. 62-2276).

63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 10 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Kriptonika“ v. UAB „Ashburn International“*, Nr. 3K-3-234, kat. 99.1.2.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 29 d. nutartyje civilinėje byloje *V. R. v. N. Š., M. V., ir S. V.*, Nr. 3K-3-607, kat. 75.7, 114.6, 129.11.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 18 d. 2007 m. gruodžio 29 d. nutartyje civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo Šakių skyrius v. V.B.*, Nr. 3K-3-571/2007, kat. 44.5.2.16.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 3 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Beltateksas“ v. UAB „Sarteksas“, UAB „Autobazė“*, Nr. 3K-3-534, kat. 27.3.2.1, 50.5, 21.4.2.1.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 8 d. nutartyje civilinėje byloje *V. M. v. I. M., UADB „Ergo Lietuva“*, Nr. 3K-3-364/2007, kat. 44.2.4.2, 44.8.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. liepos 5 d. nutartyje civilinėje byloje *G. D. v. A. O., L. R., J. N., K. O., J. S.*, Nr. 3K-3-432/2006, kat. 30.5, 30.9.1.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 3 d. nutartyje civilinėje byloje *S. Kaulinio II „Senas malūnas“ v. Aldona Veselkienė ir kt.*, Nr. 3K-3-1149/2003, kat. 25.2, 25.6.1, 25.7.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 29 d. nutartyje civilinėje byloje *Marius Pavilionis v. Janina Giedraitienė*, Nr. 3K-3-950/2003, kat. 57.1.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 29 d. nutartyje civilinėje byloje *Justina Kiškienė v. Stanislovas Klimaševskis ir kt.*, Nr. 3K-3-992/2003, kat. 120.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 3 d. nutarties civilinėje byloje *Marijona Vilkienė v. Gintautas Šlipaitis*, Nr. 3K-3-196, kat. 90, 96.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 8 d. nutarties civilinėje byloje *V. J. v. VĮ Valstybės turto fondas*, Nr. 3K-3-52/2003, kat. 40.10, 37.8.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 6 d. nutarties civilinėje byloje *UAB „Veeko“ v. UAB „Rem“*, Nr. 3K-3-1228/2002, kat. 78, 82, 126.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 2 d. nutarties civilinėje byloje *T. M. v. V. V.*, Nr. 3K-7-311, kat. 18.2, 69.5.1, 69.7.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 15 d. nutarties civilinėje byloje *UAB „AAA“ v. Lietuvos Respublikos valstybinis patentų biuras*, Nr. 3K-3-569/2005, kat. 80, 94.5.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 6 d. . nutarties civilinėje byloje *„Anheuser – Bush Incorporated“ v. Budejovicky Budvar N. P.*, Nr. 3K-3-969/2001, kat. 80, 98, 88, 84.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 15 d. nutarties civilinėje byloje *AB „Alita“ v. Alytaus miesto valstybinė mokesčių inspekcija*, Nr. 3K-3-967/2001, kat. 126.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. birželio 4 d. nutarties civilinėje byloje *A.S., S.U., G.F., L.J., V.K., S.M. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“*, Nr. 3K-3-673, kat. 11.2, 117.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. vasario 5 d. nutarties civilinėje byloje *R. K., K. K. Ir G. K. v. Marijampolės savivaldybės švietimo skyriaus Jaunimo mokykla*, Nr. 3K-3-159/2001, kat. 7.1.

81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Borisas Kaplanas v. UAB „Respublika“, UAB „Respublika“ redakcija*, Nr. 3K-3-964, kat. 40.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje *Eugenija Rainienė v. AB Lietuvos žemės ūkio bankas Radviliškio skyrius*, Nr. 3K-3-544/2000, kat. 1.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. rugsėjo 28 d. nutartyje civilinėje byloje *Alytaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras, atstovaujantis Alytaus pramonės ir prekybos mokyklos interesams, v. UAB „Sveria“ ir kt.*, Nr. 3K-3-122/1998, kat. 6.
84. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 10 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Metaloidas“ v. UAB „Šiaulių suskystintos dujos“*, Nr. 2-138/2005.
85. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 29 d. nutartyje civilinėje byloje *AS „Pareks banka“ v. UAB „Parex lizingas“*, Nr. 2-249/2004.

Travaux preparatoires

86. 2007 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-1281(3). Prieiga per internetą: www.lrs.lt.

Teismo precedento kaip teisės šaltinio problematika Lietuvoje

Santrauka

Konstituciniam Teismui paskelbus 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimus, Lietuvoje precedentas pirmą kartą oficialiai pripažintas privalomu teisės šaltiniu. Lietuvos teisininkų bendruomenėje buvo ir vis dar yra svarstoma, kokos priežastys lėmė, kad bendrosios teisės institutas tapo Lietuvos teisės sistemos dalimi.

Darbe, remiantis statutinės teisės normomis, Lietuvos teisės mokslo atstovų darbais, bei konkrečiais pavyzdžiais iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktikos, stengiamasi iširti ir atskleisti prielaidas bei aplinkybes, lėmusias precedento susiformavimą dabartinėje Lietuvos teisės sistemoje. Precedento instituto užuomazgų būta jau tarpukario Lietuvoje, tačiau pasireiškus tarybinės teisės intervencijai, jis taip ir liko nesusiformavęs. Vėliau, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, teismų vaidmuo ir jų formuojamos praktikos reikšmė palaipsniui didėjo, kol galiausiai Konstitucinis Teismas konstatavo, jog teismai, sprendami analogiškas bylas, privalo vadovautis jau sukurtais precedentais, o ne kurti naujus. Tai buvo precedento doktrinos formavimosi Lietuvoje pradžia.

A Precedent as a Source of Law Issues in Lithuania

Summary

A judicial precedent was established as a binding source of law in the Lithuanian law system by the resolution of the Constitutional Court of the Republic Lithuania, dated 28^h March 2006, and the resolution of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, dated 24th October 2007. The question whether the institute of the common law tradition should have had to become a part of Lithuanian law system is still considered and discussed among the Lithuanian lawyers.

This paper, which is based on the analysis of legal acts, works of Lithuanian law scientists and decisions of the Supreme Court of Lithuania and the Court of Appeals of Lithuania, seeks to analyse the background and circumstances under which the precedent institute was established in Lithuanian law system. A germ of the precedent already existed in the interwar Lithuania. However, due to the historical reasons and an intervention of the Soviet law, the precedent institute was not further developed. Later, after Lithuania announced independence, the role of Lithuanian courts and their jurisprudence has become important again. Finally, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania has stated that the same cases must be decided in the same way, i.e. they have to be decided not by creating new court precedents, competing with the existing ones, but by taking account of the already consolidated ones.